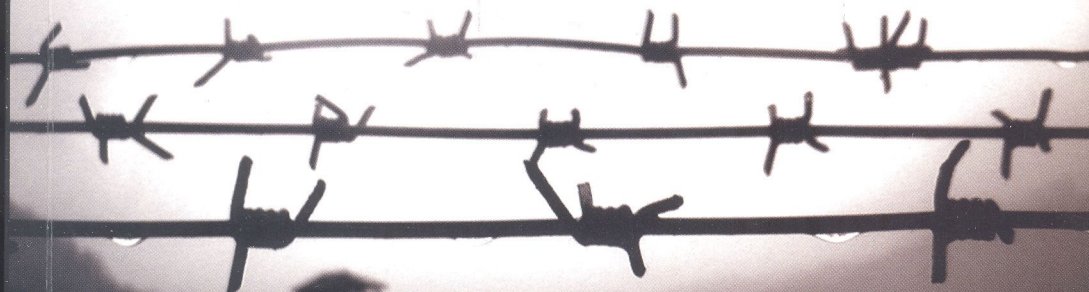

Тања Тулековић

КЊИГА ИЗ ТИШИНЕ

Усташки злочин геноцида
у селу Међеђа, 1941 - 1945. године

ГАМБИТ

Тања Тулековић
КЊИГА ИЗ ТИШИНЕ
Усташки злочин геноцида
у селу Међеђа, 1941-1945. године

Издавамаи
Гамбит, Јагодина
Јавна установа Спомен подручја
„Доња Градина“, Козарска Дубица

За издаваче
Златомир Лазић
Милорад Буква

Рецензенти
Симо Брдар
Павел Вјаћеславовић Тихомиров

Предговор
Саламон Јазбец

Језички склад и стандард
Драгослав Граочанкић

Дизајн корица
Ненад Јовановић

Технички уредник
Раша Ћорђевић

Штампа

Папир комерц, Јагодина

Тираж

300 примерака

Јагодина, 2012
ISBN 978-86-7624-051-0

Тања Тулековић

КЊИГА ИЗ ТИШИНЕ

**Усташки злочин геноцида
у селу Међеђа, 1941-1945. године**

ПРЕДГОВОР

ОД ЛЕШЕВА ДО АНЂЕЛА

Још под дојмом запаженог предавања кустосице Јавне установе Спомен-подручје Доња Градина из Козарске Дубице, Тање Тулековић на Петој међународној конференцији о Јасеновцу¹, америчка повјесничарка др Џејмс Пеу упита у аутобусу за Доњу Градину младог београдског социолога Данила Трбојевића и мене: „Гдје се налази то село о чијем је големом страдању, на Конференцији изложен изврстан рад?" Нисмо знали рећи. Међутим, у разговор се ната укључи председник Међународне комисије за истину о Јасеновцу, антрополог и палеопатолог из Лондона проф. др Србољуб Живановић, који с ауторитетом напомену: „Ја знам гдје је Међеђа, пролазимо кроз њу на путу за Доњу Градину; кад дођемо близу - упозорит ћу Вас."

Кад се приближисмо неком зеленом побрђу, још и прије првих сеоских кућа, академик Живановић се лагано придигне са својег сједала и рече: „Ево је! Међеђа..."

Његов топли и увијек тако смирен глас, као да је у том часу лагано препукао, постао замјетно опорији; у интонацији се готово болно могло осјетити гануће, па и потресеност. Имаде тако трагедија које на људе снажно дјелују и десетљећима након својег непосредног збивања. Кад једно село остане у бјесомучном походу геноцидних кољача без тисућу својих становника, а скоро педесет сеоских домаћинства се угаси - човјек не може ни у ком случају равнодушно проћи главном цестом кроз то мјесто. Можда је бус требао успорити. Можда је требало нешто рећи. Застати. Одржати *час историје* (макар тај сат историје трајао пет минута). Окретали смо се уплахиено око себе, као да очекујемо да ћемо видјети нешто... нешто страшно. Али нисмо видјели ништа таква: љупко село испод малог брда и уздуж њега, у сјају касног прољетног дана под Просаром. Но, као што рече шест година прије извршни директор Центра Simon Wiesenthal из

¹ Тања Тулековић: „Истраживање у селу Међеђа 2008. године". Пета међународна конференција о Јасеновцу одржана је 24. и 25. маја 2011. у бањалучком Банском Двору. Рад Тање Тулековић може се наћи у Зборнику Конференције, на стр. 263-273.

Јерузалема др Ерђгапп 2го1Г, кад се у јеку Случаја Ашнер нађосмо пред Славонском Пожегом и кад с једног пропланка уз цесту пуче диван поглед на барокни градић у Златној долини: „Што љепше мјесто - то већи злочин."

Тај злочин се у случају села Међеђа посве разоткрива, исцрпно разјашњава и допунски евидентира у значајном стручном дјелу Тање Тулековић „Усташки злочин геноцида у селу Међеђа, 1941-1945. године". Властитим вишегодишњим теренским и архивским истраживањима, ауторица је постојећи попис жртава за Међеђу допунила с новоустановљених осамдесет жртава², те с још једним угашеним домаћинством за страховладе злочиначке Независне Државе Хрватске³. То је први пут да се нетко стручно позабавио том тематиком након 1984. године и публикуирања монографије Душана Д. Самарције „Босанскодубичко подручје у НОР-у 1941-1945", у којем се даје и попис жртава усташког терора за Међеђу. Посебно је вриједно истакнути, од стране Тање Тулековић прикупљена свједочанства посљедњих живућих свједока усташких покоља у том крају, као и свједочанства о страдањима житеља Међеђе у сабирним логорима и логорима смрти усташке НДХ. Бројна свједочанства необично пластично дају приказ големе трагедије народа тог подручја од стране усташких зликоваца кроз пуне четири године.

На територији Међеђе дјеловаше и тзв. Јасеновачка економија, а заправо прекосавска грабежна експозитура логора смрти Јасеновац, о чему се више може прочитати у самом дјелу. Логораши су - између осталог - довођени из логора Јасеновац III Ц како би брали шљиве и правили ракију за усташе, те пекли пекмез од шљива. Изгладњели и изнурени логораши морали су трести, поткупљати и брати зреле шљиве - а били су стрељани на лицу мјеста за један-једини поједени плод. Но и они који су се надљудским напорима воље успјели суздржати да не поједу иједну шљиву, на крају су ипак били поубијани. Или, како наводи ауторица: „'Пекмезара' се налазила у засеоку Ријека у Међеђи. Ту су логораши довожени на рад, правили пекмез, а потом су одмах ликвидирани." Након једног печења пекмеза убијено је тако само у једном

² Те он сада обухваћа 1036 жртава (уз напомену ауторице књиге да то још увек није потпун и коначан списак жртава за Међеђу).

³ Свеукупно 46 погромашки угашених домаћинстава (од њих 280).

наврату око пет стотина људи, углавном старијих и слабијих, који су били одабрани за тај рад из јасеновачког логора.

Не бих дуљио више о самом дјелу, јер - треба га читати! То је вриједан рад и користан текст за друга/даљња истраживања. Ријетке су озбиљне публикације које се у наше доба на тако савјестан начин баве изучавањем трагичних догађаја у локалној микросредини. Кад се види, да се и за неко пострадало село установи кроз неколико година истраживања од стране једног истраживача готово 10% нових жртава, увиђа се колико је посла још потребно обавити на сазнавању потпуније истине о укупним страдањима на нашем подручју кроз цијели Други свјетски рат, с посебним тежиштем на установљавању што приближнијих размјера јасеновачких страдања. Још је огроман посао пред нама, с пуно изгубљеног времена иза нас.

Нетко би се у ово модерно доба, доба криза, технолошког напретка и изазова, али и одређеног наизвика друштвених односа - с још неслућеним посљедицама - могао запитати: колико је све то уопће важно за нас, данас?

Усуђујем се рећи: ради се о пресудном повјесничарском питању. Сва друга хисториографска питања и све друге повијесне теме ипак бивају засјењене тим преважним питањем. Установљавање истине о Холокаусту на нашем тлу и геноцидном страдању Срба за вријеме нацифашистичке окупације и усташке велеиздајничке колаборације у оквирима Независне Државе Хрватске 1941-45. представља темељну задаћу, уколико желимо исходити друштвену катарзу, првенствено у хрватском друштву, које се још увијек недовољно одлучно суочава са својом прошлошћу и у којем се чак ни на прагу другог деценија XXI стољећа не развија осјећај сућути спрам жртве друге националности, док се саме жртве још увијек макабрично дијеле на „наше“ и „њихове“ - с различитим третманом у колективној меморији.

Потребни су снажни хуманистички и цивилизацијски искораци у друштвеној свијести: прихваћање повијесне одговорности за геноцид, почињен од зликоваца у име хрватског народа; императив универзалног пијетета спрам жртве, а не опајање наркоманијом селективног друштвеног памћења. Тражи се премјештање тежишта с формалних комеморативних параферналија на правилну едукацију младих генерација о усташком геноциду; плаћање одштете од стране државе пострадалима и потомцима српских, жидовских и ромских

жртава у усташкој НДХ⁴; надокнада имовине која је опљачкана у име *хрватске државе* 1941-45 - уколико само такво друштво жели преживјети и опстати на опћељудској племенитој равни. Не може се напоскон у Еуропу са слављењем кољача на главним градским стадионима.

Хрватско друштво и хрватска држава морају се недвојбено, јасно, темељито, потпуно и трајно одрећи свег и сваког усташког наслеђа, да би се наша заједница у пуном смислу ријечи смјела називати цивилизираном и културном. Усташтво је негација хуманитета, антицивилизацијски покрет попут нацизма. Како је свијет осудио нацизам и одрекао га се резолутно и безрезервно, тако се и хрватско друштво мора одрећи свих натруха усташтва једном засвагда, е како би напоскон оздравило, баш попут њемачког друштва, које је прошло своју друштвену катарзу од '45. до данас.

Замах повјесног ревизионизма, који је наступио избором повјесног велеревизиониста на чело Државе почетком деведесетих година прошлог стољећа - узео је свој данак у крви кроз понављање трагедије српског народа у Хрватској 1991-95. Све нас то опомиње, да без поштеност приступа повјести нема нити поштених друштвених односа, већ се негирањем, скривањем или умањивањем прошлих геноцидних злочинастава може тек дијаболично стварати идеолошки супстрат нових геноцида, чега смо нажалост и сами још донедавно били свједоцима.

Прије неког времена, пунила су хрватске интернетске портале извјешћа о проналаску људског костура старог 1700 година у неком винковачком бунару. Била је то својеврсна сензација.

Из Градског музеја у Винковцима том пригодном изјављују да „костур датира из раздобља римске Цибале, те да је жена вјеројатно умрла насилном смрћу - убојством или само-

⁴ Уноточ мантрању хрватских дужносника и свечаном ограђивању у слову уставне преамбуле, Републике Хрватска јест слједница и Независне Државе Хрватске, а то се опажа у многобројним видовима (о чему уосталом пишем и у властитим књигама 2008. и 2010. године): од признавања домобранских снага хрватском домовинском војском, чијим припадницима се исплаћују мировине и одштете, до враћања судски конфисциране имовине потомцима усташких ратних злочинаца - отете од законитих власника у НДХ темељем злочиначког расног законодавства и усташке антисрпске геноцидне политике.

убојством", уз додатак, како је то закључено „на темељу чињенице да није уобичајено да се људски костури проналазе у бунарима”.³

А ја сада питам: колико је таквих женских костура, и мушких костура, и дјечјих костура остављено и дан-данас лежи у бунарима око нас, од Слобоштине на Папуку до Међеђе под Просаром и Даничиног бунара у том селу?! Што би нам испричали ти бунари да могу говорити? Кад ће се те кости извадити?

Не можемо широм отворати очи пред једним античким костуром, а затварати очи пред тисућама костура из наше недавне прошлости.

Сладило се било по ендехазији шљивовим пекмезом из јасеновачке економије у Ријеци крај Међеђе, који справљаху руке живих мртваца. То је горак пекмез, чији се окус осјећа у устима нације још и данас.

Чини се да је и само колективно сјећање пропало у антички бездани бунар из којег га оваква катарзична дјела покушавају вадити попут неког нејаког чекрка у рукама Истине.

Тешко је и захтјевно читати књигу Тање Тулековић, али кроз напор тог читања о мучким злочинствима почињеним над једним аутохтоним народом у име геноцидне политике монструозне државе настале и нестале у рату, стјече се дојам о патњама мноштва невиних људи, који су постали скупни таоци националне заблуде да ће се на Балкану моћи створити чиста хрватска држава. Или то можда ипак није била заблуда, како су показала догађања којима смо свједочили и сами... Не знам, на то питање такођер одговор требају дати повјесничари и социолози, политичари, а док се то не догоди, поздрављамо свако дјело, које - попут овог рада Тање Тулековић - скромно износи пред нас драгоцјену повијесну истину о жртвованом народу, посредно показујући кроз ужасну ратну судбину једног малог мјеста под планином Просаром трагичност судбине небројених српских села на подручју свирепе Независне Државе Хрватске.

Истина не мази. Документаристика не милује. Знаност је захтјевна *рег* *\$e*, изискује позОрност и разумијевање, а нуди

<http://www.index.hr/vijesti/clanak/u-bunaru-iz-rimskog-razdoblja-u-vinkovcima-pronadj-en-kostur-zene/566003.aspx> (линк преузет 12. септембра 2011. г.)

ризницу спознаје и богатство одговора, радост нових питања. Књиге попут ове оживљавају жртве, и то је можда њихова највећа вриједност. Људи устају из својих знаних и незнаних гробова, из дугих и широких масовних рака, из мочвара и ријека, из насипа, из бунара, из пепела. Дижу се, кроче уз нас, смију се, загледају нас у очи, хватају нас за руке, постају нашим супутницима. Ми их прихваћамо, премда им нисмо род. Кроз њихово евоцирано присуство схваћамо њихов ненадокнадив губитак. Почињу нам недостајати, иако их никад нисмо упознали. Свака аутентична друштвена знаност требала би имати димензију суосјећања, иако је то тешко постићи. Мада има своје законитости и принципе креирања, хисториографија се не може исписивати хладним пером, већ писаном душе. Повијест није повијест предмета, већ повијест људи. А људи јесу били живи и кроз вјеродостојно описивање њихових судбина, поновно постају живи и преносе нам важне поруке, опомене, савјете, начела, особну мудрост и осјећаје. Напоследку нуде и утјеху. И преко тога, престају бити туђи лешеве - и постају наши анђели.

Нека је вјечни спомен на жртве Међеђе и усташки злочин који је почињен над тим селом.

Не поновило се!

У Загребу, 12. септембра 2011.

**Саламон Јазбец,
главни тајник
Маргеловог Института у Загребу**

УВОД

Село Међеђа⁶ налази се у сјеверозападном дијелу Републике Српске, на 45° и 17' географске ширине и 16° и 58' географске дужине. Административно припада општини Козарска Дубица (раније Босанска Дубица) и од ње је удаљено 12 км. Лежи под планином Просаром⁷. Граничи се са селом Доња Градина, највећим стратиштем усташког концентрационог логора Јасеновац. Подјељено је на Горњу, Средњу и Доњу Међеђу, и на засеок⁸: Млинарице, Ријеку, Швабе. Земљиште је равничарско, плодно. Клима умјерена, континентална. Село је неушореног, разбијеног типа. Становништво овог села је српско, православне вјероисповјести⁹.

Положај села Међеђа у Европи

⁶ Међеђа: топонимски присвојни придјев од „Медведа“ + ји/ја, па се изгубило „В“ и настало „Међеђа“ (извор: Етимолошки рјечник, Академија наука и умјетности Републике Српске)

Планина Просара припада реду планина које се изоловано издижу као острва из савске низине. Највиши врх Вриштик (363 м).

Заселак: 3-20 домаћинстава сачињава један заселак. Засеоци чине мању цјелину и одвојени су од сусједних увалом, долином, поточићем, рјечицом, брежуљком, косом. Удаљеност од једног засеока до другог може бити 200 м - 2 км. До 1941. године постојала су још два засеока: Швабе и Вриштик.

Први попис становника урађен је 1879. године, за вријеме Аустро-Угарске. Село Међеђа тада је имало 116 кућа: мушкараца 296, жена 267 - укупно 563 становника. Сви становници били су Срби, православне вјероисповјести (Статистика мјеста и становника БиХ, Сарајево; 1880.).

За вријеме постојања Независне Државе Хрватске (1941-1945.) село Међеђа је дало 1075 жртава: 119 бораца и 956 жртава усташког злочина геноцида. Потпуно је угашено 45 огњишта. Недавним истраживањима (април-јун 2008. године) дошла сам до нових података. Важећем списку из 1984. године додајем још 80 имена жртава усташког злочина геноцида и једно опустјело домаћинство, који до сада нису уопште евидентовани.

На основу прикупљених података за информативно документациону основу утврђено је да се на простору насеља и Мјесне заједнице Међеђа налазе четири стратишта:

1. „Двориште Лончара“ - бивша тзв. „Економија“ јасеновачког концентрационог логора у Горњој Међеђи
2. Гробница „Под насипом“ - на истом простору тзв. „Економије“
3. „Даничин бунар“
4. „Кецманова кућа“ у засеоку Ријека, око 3 км јужно од насеља Међеђа.¹⁰

Историографија говори да је Међеђа једва преживјела стравичан злочин геноцида који су усташе¹¹ проводили у овом српском селу за вријеме Независне Државе Хрватске, 1941-1945. године.

Споменик и спомен плоча борцима и жртвама усташког терора у селу Међеђа

¹⁰ „Спомен-подручје Јасеновац-Доња Градина-Бистрица, Преднацрт, Сарајево, 1992; стр. 18.

¹¹ Усташе = хрватски нацисти!

УСЛОВИ И ИАЧИН ЖИВОТА ДО 1941. ГОДИНЕ

Природни услови - земљиште и клима условили су то да се становници села Међеђа баве пољопривредом. Село је имало 1500 дулума заједничке земље, то је само селу уживало. Сијао се кукуруз, мање пшеница. Развијено је било и воћарство. Највише су гајене шљиве, затим јабуке и крушке. Вода је плавила љети, тако да су често усјеви страдавали. Али, приликом повлачења воде, ђолови су остајали пуни рибе. Поред рибе и кукурузног хљеба, млијеко и сир су били основне животне намирнице. Сточарство је било заступљено у мањој мјери, углавном је задовољавало потребе једног домаћинства. Гајила су се говеда, свиње и коњи.

Куће су биле зидане. Дворишта су доста велика (1000-3000 м²) и у њима се налазе куће, стаје и остали господарски објекти. Око дворишта су углавном воћњаци, а између сусједних кућа леже оранице, ливаде, шуме. Кроз село је пролазио државни друм који је водио према Босанској Дубици. Са обје стране друма низале су се мале, ниске куће са двориштима, баштама, воћњацима.

Породице су биле бројне. Број дјеце се кретао од шесторо до осморо, а било их је и по десет, једанаест. Троје - то је било мало! Једнолична ношња се развијала под утицајем Славоније: везена кошуља, шнитоване хлаче и сукње, прслук и јелече, шешир и штап.

Године 1909. отворена је српска основна школа у Међеђи. Државна народна школа овдје ради од 1918. године.

Дрвена црквица била је на неком старом црквишту за вријеме попа Марка (1835-1900.). Служила је на Павловдан и Покров, све док није 1931. године подигнута зидана црква. Свештеник Данило Ћућун, који је у Међеђу доселио 1932. године, подиже са народом, уз помоћ епархије и патријаршије, парохиски стан близу цркве¹². Црква је тада имала посебну улогу у друштву. Није било куће из које се није ишло у цркву.

У селу Међеђа водећи трговци су били браћа Матаруге - Мирко и Влајко, док су мањи трговци, са тзв. дућанчињима били Миле Почуч и Симо Михајлица.

¹² ~ Прота Славко Вујасиновић. Срби као птице, Козарска Дубица, 1997; стр. 116.

НЕЗАВИСНА ДРЖАВА ХРВАТСКА

Десетог априла, 1941. године проглашена је квислиншка Независна Држава Хрватска.¹³ Њен вођа је био поглавник Анте Павелић.¹⁴ Површина НДХ износила је око 102.000 км². На тој територији живјело је око 6.300.000 становника. Број српског становништва износио је 1.925.000, што је сачињавало око једне трећине укупног броја становништва, и било је распрострањено на 60-75 % територије.¹⁵

Карта 1: Карта комадања и окупације Југославије
послије Априлског рата 1941. године

¹³ Једна од земаља Новог поретка који је у Европи стварао Трећи Рајх. Настала је у договору двају тоталитарних вођа: талијанског Мусолинија и њемачког Хитлера.

¹⁴ Др Анте Павелић, адвокат, рођен 1889. године у Брадини код Коњица. Херцеговина. Оснивач и вођа усташког покрета и поглавник НДХ. У мају 1945. године Павелић је успио да побегне из Загреба, преко Аустрије, у Аргентину, уз помоћ ватиканских кругова. Послије неуспјелог атентата, настањује се у Мадриду, Шпанија, гдје је и умро крајем децембра 1959. године.

¹⁵ Д. Лукић, *Били су само деца*, „Графомарк“-Ј1акташи. Београд, 2000; стр. 6.

Првог дана оснивања квислиншке Независне Државе Хрватске, Срби, Јевреји и Роми стављени су ван закона. Они су проглашени непријатељима Независне Државе Хрватске. Захваљујући фашистичким окупаторима, Њемачкој и Италији, усташе су релативно брзо успјели да организују власт. Разбијањем Краљевине Југославије у састав Независне Државе Хрватске ушла је готово читава Босна и Херцеговина (карта 1).

Након подјеле интересних зона између њемачких и италијанских окупационих власти, дубичко подручје припало је њемачкој интересној сфери.¹⁶ Од априла, 1941. године до априла, 1945. године народ овог краја био је подвргнут страховитом, незапамћеном терору.

План и начин уништења, првенствено Срба,¹⁷ тог православног, „влашког накота“, разрађени су прије успостављања НДХ¹⁸. Њихова примјена омогућена је стварањем усташке државе. Да би се створио привид законитости у чишћењу „хрватских простора“ и стварању чисте хрватске државе, донесене су и тзв. Законске одредбе. Тридесетог априла, 1941. године донесена је Законска одредба о расној припадности и Законска одредба о заштити аријевске крви и части хрватског народа, по угледу на Њемачку. Законским одредбама забрањује се ћирилица, укидају православне вјерске школе, мијења се низ географских назива (нпр. мијења се назив мјеста и управне општине Српске Моравице у Хрватске Моравице), Срби се отпуштају из службе, одузима им се свако запослење, хапсе их, убијају и одводе у логоре, а њихова имовина се пљачка.

Пријетеће говоре држао је истакнути представник усташког покрета Виктор Гутић:

¹⁶ Трећи Рајх и Краљевина Италија подијелили су НДХ на интересне сфере. Граница је ишла линијом Самобор-Глина-Двор-Јајце-Бугојно-Горажде. Сјеверно од границе било је њемачко подручје, а јужно од границе је припадало талијанској утицајној сфери.

¹⁷ У првим говорима Миле Будак, министар за наставу и богоштовље НДХ истиче: „С Влахом једи само пола здјеле а од пола здјеле, убиј га здјелом по глави. Један дио Срба ћемо побити. други раселити, а остале превести на католичку вјеру и тако претопити у Хрвате!“. (извор: Д. Јукић, *Геноцид над дјецом НДХ 1941-1945.*, Округли стол „Јасеновац 1986“.).

¹⁸ Пред сам рат, у разговору једног Србина и једног Хрвата о новонасталој ситуацији, на питање тог Србина, Стојана Ћуврка, аустријског војника: „Хоће ли Хитлер бити као што је био Фрањо Јосиф?“, тај Хрват је одговорио: „ Стојане, ви Срби има да нађубрите германску земљу!“ - Изјава Душана (Стојана) Ћуврка (1930), 16. јуна, 2011.

„Сву српску гамад од 15 година па навише ми ћемо поубијати, а њихову дјецу смјестити у клостере и од њих ће бити добри католици!“. У говору у Санском Мосту истицао је да ће „Друмови пожељет Србаља, ал' Србаља више бити неће!“.¹⁹ Срби у НДХ су нижа раса, страни елемент у простору који је искључиво хрватски. Зато за њих нема мјеста у Независној Држави Хрватској.

Ради организовања етнички чисте државе, оснивају се концентрациони логори. Павелић је 25. новембра, 1941. године донио Законску одредбу о упућивању непоћудних и погибелних особа на присилни боравак у сабирне и радне логоре²⁰. Оснивањем првих концентрационих логора руководио је Еуген Кватерник. Први њихов шеф био је Мијо Бабић а након његове погибје Вјекослав Макс Лубурић, који је уз мање прекиде то остао и до краја Независне Државе Хрватске.

Прва фаза у стварању система усташких логора било је оснивање сабирних логора. То су била мјеста привременог боравака ухапшених, углавном Срба, одакле су се вршиле депортације. Било их је у разним подручјима, а највећи и најпознатији су били у Цапрагу код Сиска, те логори у Бјеловару и Славонској Пожеги.

Друга фаза је било подизање концентрационих логора односно логора смрти.

Први концентрациони логор који су усташе формирали био је логор Даница у Копривници. Налазио се у просторијама некадашње творнице хемијских производа „Даница“. Први транспорт од око 300 људи стигао је 29. априла, 1941. године. Прве жртве су били Срби, Јевреји и антифашисти. Одредбом Еугена Диде Кватерника, 8. јула, 1941. године, забрањене су нове депортације у овај логор. Логор Даница формално је постојао све до априла, 1942. године. Логори су били и у

¹⁹

Д. Ђургуз, М. Вигњевић, *Козарски одред*. Национални парк „Козара“, Приједор, 1982; стр. 26.

„Непоћудне особе, које су погибелне за јавни ред и сигурност или које би могле угрозити мир и спокојност хрватскога народа и тековине ослободилачке борбе хрватског усташког покрета. могу се упутити на присилни боравак у сабирне и радне логоре. Ове логоре овлашћена је оснивати у појединим мјестима Независне Државе Хрватске Усташка надзорна служба. Трајање боравака у сабирним радним логорима не може бити краће од три мјесеца ни дуже од три године.“

Госпићу, Керестинцу, Јадовну, на Пагу, у Лоборграду, Ђакову, Тењу, Сиску, Лепоглави, Крушчици код Травника.

Усташе су на захтјев Италијана морали да уклоне логоре са италијанске утицајне зоне у Независној Држави Хрватској. Половином августа, 1941. године почела је ликвидација логора у Госпићу-Јадовно. Као наставак тог логора оснива се нови, и то на подручју НДХ које припада њемачкој окупационој зони. Усташе бирају мјесто на ушћу ријеке Уне у Саву гдје се налази насеље Јасеновац²¹.

Положај Јасеновца је одиграо одлучујућу улогу. Повезан са жељезничком пругом, окружен водом (ријеке Сава, Уна, Велики Струг), која је била заштита насеља и логора од евентуалног напада, а с друге стране близина два мочварна поља - Лоњског и Мокрог, стари неизвршени планови о њихову исушивању и мелиорацији, послужили су усташама да пред јавношћу прикрију праве разлоге оснивања логора на том терену. Усташе обмањују јавност, пишући у својој штампи²² да овамо долазе политички противници које ће радом преодгајати и учинити корисним грађанима тзв. НДХ. Међутим, страшна истина је да је највећи број њих оставио своје кости на овом јасеновачком простору, а да никада нису били употребљени ни за какав рад.²³

„Циљ формирања логора био је ликвидација Српства као цјелине у НДХ, те Жидова, Цигана и свих оних који су се противили постојању усташке државе!" - изјавио је Љубо Милош, један од команданата логора у Јасеновцу, на саслушању 9. априла 1948. године.²⁴

Концентрациони логор Јасеновац се распростирао од Хрватске и Босанске Костајнице на лијевој и десној обали ријеке Уне до Старе и Босанске Градишке на лијевој и десној

²¹ Први логораши су почели пристизати теретним вагонима на жељезничку станицу Јасеновац 20. и 21. августа. 1941. године.

²² Обавјештење о извођењу јавних радова, као и о томе да су готове прве бараке за пријем првих радника који ће радити на регулацији Требежа и Лоње, усташке новине су објавиле 23. августа 1941. године. Усташка пропаганда представља Јасеновац као радни логор и одгојну установу гдје се „посрнула" лица приводе „корисном раду".

²³ А. Пожар, „Јасеновац" тражи више истраживања, Округли стол 21. 4. 1984., СП Јасеновац. 1984; стр. 15.

Д. Лукић, *Били су само аеца*. „Графомарк" Лакташи. Београд, 2000; стр. 30.

обали ријеке Саве. То је дужица од 60 км. Сабирни локалитети концентрационог логора Јасеновац су се налазили на лијевој и десној обали ових ријека, просјечно 2 км на једну и другу обалу, што даје просјечну ширину од 4 км. Ови факти говоре да се концентрациони логор Јасеновац распростирио на 240 км².

У састав јасеновачког логорског система улазили су: Логор I - Крапје, Логор II - Брочице, Логор III - Циглана, Логор IV - Кожара, Логор V - Стара Градишка. Овај логор усташе су називали „радни логор”. Међутим, то је било право мучилиште и стратиште огромних размјера. Народ га је називао „логором смрти”. Злочине су усташе вршили на више начина: убијањем ножевима, камама, сјекирама, брадвама, чекићима, дрвеним маљевима, гвозденим шипкама, мотикама, колчевима, кајишима, вјешањем, спаљивањем мртвих, онесвјештених и мало озлијеђених, гажењем ногама, дављењем, изглађивањем, излагањем жеђи, излагањем високим и ниским температурама, излагањем тешким физичким радовима.

Концентрациони логор Јасеновац спада у ред највећих нацистичких логора смрти. Формиран је са истим циљем као и нацистички логори у Аушвицу, Дахау, Маутхаузену: уништити припаднике „нижих раса”. По димензијама злочина долази на треће мјесто, иза Аушвица и Треблинке, али по начину ликвидације и звјерствима он је на првом мјесту.²⁵ У Концентрационом логору Јасеновац усташе су проводили геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима у најбуквалнијем смислу те ријечи.

„Злочини почињени у по злу чувеном логору Јасеновцу, једном од најзлогласнијих мучилишта и клања заточеника не само у нашој земљи него уопће у Европи, по својој окружности, по начину перверзности извршења, по броју и опсегу надиласе све оно што је најбујнија фантазија могла замислити”.²⁶

Њемачки капетан Артур Хефнер, официр за транспорт, о логору Јасеновац, изјавио је 18. новембра, 1942. године следеће:

²⁵

Програм уређења Спомен-подручја Доња Граднна, Урбанистички завод СР БИХ, Сарајево, 1997.

3. Мунко, Јасеновац, *Отпор V жицама*, Сећање заточеника, I, Београд, 1966; стр. 33.

„Под појмом Концентрациони логор Јасеновац стварно треба подразумевати комплекс више логора, који су, један од другог удаљени више километара, груписани око Јасеновца. Без обзира на пропаганду логора ту се ради о логору најгоре врсте, који се може поредити са Дантеовим „Паклом“!“. ²⁷

Јасеновачка стравља трајала је 1337 дана и ноћи!

Највеће стратиште Концентрационог логора Јасеновац је село Доња Градина. Налази се на десној обали ријеке Саве, на самом ушћу ријеке Уне у Саву. Било је насељено српским становништвом које су усташе 1941. године раселили, покрстили или ликвидирали. Усташе су изабрали Градину за масовне покоље ²⁸ због осамљености, добре природне заштићености, неприступачности. Од стране Јасеновца дијелила ју је ријека Сава, са стране села Драксенића и Међеђе појас ровова, вучјих јама, низ бункера, караула. У овој пустињи усташе су могле несметано убијати хладним оружјем, а да то нико не чује.

У Концентрационом логору Јасеновац на стравичним мукама уморено је 700 000 невиних мушкараца, жена и дјеце углавном Срба, велики број Јевреја, Рома и антифашиста без обзира на вјеру и нацију. Од укупног броја у Доњој Градини је убијено 366 000.

Градина је данас Спомен-подручје Доња Градина, чија ширира зона захвата 800 хектара, а ужа, дјелимично истражена и заштићена, 116 хектара. У ужој зони досад је откривено 125 масовних гробница огромних димензија. Гробнице се распостирју на девет гробних поља: Тополе, Храстови, Јасен, Баре, Кошуте, Бријестови, Орловаче, Врбе и гробно поље Тишина.

Село Међеђа (карта 2.) је повремено улазило у састав Концентрационог логора Јасеновац. То је било условљено близином логора и потребом прикупљања хране у чију сврху су формиране усташке „економије“ по околним селима. Мјештани су доживјели велики погром. Од укупно 280 домаћинстава ²⁹, њих 46 је потпуно угашено.

²⁷ А. Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига I, „Народна књига“ Београд, 1986; стр. 525.

Прву такву злочиначку акцију извршио је усташки поручник Станиша Васиљ, када је преко Саве превезао у Градину групу од око 300 Срба и тамо их ликвидирао.

²⁹ Овај податак сам добила од Слободана Баруџије (1927), село Међеђа, 20. јуна, 2008. године.

ПОЧЕЦИ ГЕНОЦИДА³⁰ У СЕЛУ МЕЂЕЋА

Послије формирања Независне Државе Хрватске усташе преузимају власт у селу Међеђа. Формирана је усташка сатнија³¹ међу којима је било доста Херцеговаца и то тзв. „црнокошуљаша“.³² Усташка команда налазила се у кући Вељка Тривића.³³

Душан Ћуврк³⁴:

„Један човјек из службе среске, Илија Лончар, добио је формуларе и слике Анте Павелића и дошао у Раван. То су били формулари за пристанак на покатоличавање. А послије тога је требао бити обред! Ко је испунио формуларе добио је слику Павелића да окачи у кући. У Међеђи су те формуларе испуниле газде Матаруге, Лончари (мјешани бракови!), Цвркаљ Марија и њен човјек, исто мјешани брак. Други нико! Самим тим изгубили су сви остали сва грађанска права. Добили су рок, не знам тачно, петнаест или двадесет дана, да се иселе у Србију. Послије тога нико им не гарантује опстанак, живот нити право на имовину. Све губе! Дакле, тај рок је прошао. Нико се није иселио. Мали број је отишао, Тривић Бошко и Рапајић Душан. То су били људи школовани, који су отишли на вријеме у Србију. Сви који су остали доживјели су погром. Само је било поштеђено неколико жена, католикиња, које су попуниле формуларе. Али... њихови мужеви, православци, одведени су у логор.“

³⁰ Оепок - племе или род; оосШере, СЦле - убити; истребљење читавог народа или више иарода, народних група, из политичких, економских или вјерских разлога. Конвенцијом 9. децембра 1948. године генерална скупштина УН-а прогласила је геноцид за злочин.

Сатнија = чета = 100 људи.

Д. Кукољ, *Страдање моје породице*, Зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновцу, „Графомарк“ Лакташи, Бања Лука, 2007; стр. 394.

Кућа је саграђена 1928. године. Била је једна од ријетких урбаних кућа у селу, са дрвеним подом. Усташе су је запалили 1943. године и повукли се. Изгорјела је једино дрвенина. Тривићи су се вратили послије рата и поправили је (С. Брдар, Црни уплетњак). И данас постоји.

Душан (Стојан) Ћуврк (1930), заселак Млинарице; изјава од 16. јуна, 2011. године.

Сабирни логор се налазио на данашњем имању Лончаревих. Логораши су сивали по шупама и ледини.

Кућа у којој се налазила усташка команда у селу Међеђа

Миливоје Лончар:

„Моје куће није било, Било је друго домаћинство. Овдје је био сабирни логор заточеника који су сабирали љетину. Овдје је једна велика гробница, димензије јој не знам. Ту под орахом. Горе је друга под насипом. Уосталом, свукуд овуда су гробнице”.³⁵

Као прву мјеру предострожности усташе издају наредбу о предаји оружја и војничке опреме, уз пријетњу смртном казном. Након тога однесене су све матичне књиге рођених, крштених, вјенчаних. Ступањем на власт Независна Држава Хрватска одмах је приступила одвођењу мушкараца на присиљан рад, хапшењу угледнијих људи (биљежници, учитељи). Што се тиче постављања саме власти, Срби су одмах смијењени и постављени су Хрвати и Муслимани.

Одмах 1941. године усташе су у Међеђи ухапсили Петра Марелја, стара око 35 година и Милана Радовића, стара око 38

³⁵ С. Брдар, *Црниуплетњак*, „Глас српски”, Козарска Дубица, 1997; стр. 63.

година и одвели их у логор у Босанску Дубицу. Стријељали су их усташе из Јасеновца. Усташе су у селу убијали људе. Тако је ухваћен код куће Марко Милановић³⁶, стар око 50 година и заклан. То је била прва жртва у Међеђи.³⁷

Гробнице под насипом на имању Лончаревих

Славко Ћекановић, из засеока Ријека, говори о почецима рата :

„Чим је дошла окупација Хрвати су прогласили Независну Државу Хрватску. Њихове снаге су дошле у наше село, а и и остала околна села. Прошли су кроз село и покупили виђеније људе који су имали дућане и тако. Убили су одмах Марка Милановића, трговца. О томе се причало увелико. Усташе су дошли у село и одмах пуцали на цркву. Овдје је била велика узбуна. Људи су се узнемирили, не знају шта да раде. Знате како је то, убијати људе без икаквог разлога. Људи су се организовали да бране своје породице. Неко је имао пиштољ,

⁶ Прим. аут.: Иако је био ирва жртва у Међеђи, и неколико свједока је то потврдило, његово име се не налази на списковима настрадалих у Међеђи.

Р. Булатовић, *Концентрациони логор Јасеновац*, „Свјетлост“. Сарајево. 1990; стр. 333.

Славко (Михајло) Ћекановић (1929), заселак Ријека, село Међеђа; изјава од 20. јуна, 2008. године.

неко пушку, неко ловачку пушку илн сикиру. Велика је узнемиреност била. Не зна се због чега су напали! Мој отац Михајло је учествовао у тој припреми. Дочекивали су их у засједи али није ту било неке снаге. Није то била војска".

—

Рајко Лончар :

„Године 1941. ту се довезао један камион усташа и запалили су наше стање, и једног комшије. Погорала стока и зграде и куће. Носили су „ДЈ" на капама. И једног су човјека убили овдје доље. Имао је дућан, Марко Милановић. Ја сам бјежао у курузе".

Милица Борјановић⁴⁰:

„Једну вече су дошли усташе из Кошутарице по мога тату. Једнога је мој тата познавао. Једном је име Иво, а другом Јозо. Хтјели су да га вежу. А брат је искочио и утекао у курузе. Онда се тата сјетио да је Поглавников имендан⁴¹ и рекао-ајде да наздравимо! Мати је донијела ракију, а ова двојица су смотала онај штрик којим су хтјели да свежу мога тату. Наздравили су и отишли. А мој тата се почео крити, није долазио кући више".

„Ја сам ишла у школу три разреда и нашла сам се у школи тад кад су Њемци наишли, зато сам увијек против њих! Нама читају оцјене, а иде војска та са усташама заједно. Њемци су имали сиво одјело и имали су шљемове, и они тенкови, и она три човјека што сједе на мотору, тромоторци. То је било пред Видовдан , 1941. године. И тад сам ја прекинула школу".

³⁹ Рајко (Ђоко) Лончар (1930), село Међеђа; изјава од 20. јуна, 2008. године.

⁴⁰ Милица Борјановић (1930), село Међеђа; изјава од 20. јуна, 2008. године.

⁴¹ Прим. аут.: имендан Анте Павелића је на дан Светог Анте 13. јуна.

¹² Прим. аут.: Видовдан се прославља 28. јуна.

Оснoвна школа Међеђа: фотографија је из 1941. године. На фотографији је означена Добрила Кукољ. Испред ње се налази учитељица Радојка Матаруга. (Фотографија је из приватне збирке гђе Добриле Кукољ. Прим. аут.: Добрила Кукољ је председница Удружења преживјелих логораша из Бања Луке)

У љето, 1941. године усташе су уиали у село и ухватили Батајић Петру, рођену 1906. године, силовали је и заклали. Нађена је мртва након два дана. Истог дана су ухватили Милановић Марка, рођеног 1901. године, заклали и одерали му кожу. Овом приликом су ухватили Шолаја Срету и заклали али га нису докрајчили. У таквом стању га је нашла његова мајка Ана и молила људе да докрајче његову патњу.⁴³ Срето је тада имао 20 година живота.

Страшну непричаву опричава Миливоје Лончар:

„- Вој је био комшија Срето Шолаја. Он је заклан код своје куће. Уватле су га усташе. И није доклан. Него је морала мати, извјесно вријеме кад се мучио, ићи тражити партизане да га Дотуку, док га комшије који су били нису могли дотући.

Д. Кукољ, Страдање моје породице, Зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновцу, „Графомарк" Лакташи, Бања Лука, 2007; стр. 396.

Одредио је комаидир једнога са стране који је морао силом прилика да га дотуче".⁴⁴

Крајем јула, 1941. године ухапшен је биљежник Никола Лончар, рођен 1902. године, његов син Милан, рођен 1924. године, и његова два шурјака, стара 21 и 19 годину. Држали су их у затвору у Босанској Дубици до 8. августа, 1941. године, а онда су их ноћу, под командом Ивана Варовића одвели на унски мост и побили.⁴⁵

„Приликом продирања у села усташе су похватили стотине сељака. Похватили су и извјестан број угледнијих грађана из Босанске Дубице. У једној затворској ћелији у Босанској Дубици убијено је деветоро људи, међу којима Дука Ракић, Милан Шумоња, Никола Лончар и још шесторо за које није било могуће утврдити имена. Лешеви су бачени у ријеку Уну".⁴⁶

Смиља Влајнић⁴⁷:

„Мој даљњи стриц, Никола Лончар, биљежник, убијен је на мосту у Дубици. Кад су за то чули мој отац и стриц, отишли су на Саву да дочекају његов леш".

Душан Ћуврк⁴⁸:

„Никола Лончар је био биљежник у Дубици. Одвели су га на мост на Уни, и убили и бацили са моста. Неко је од људи то јавио његовој браћи, Милану, Славку и Жарку. Пошто се Уна улијева у Саву, његов леш је доспио у ријеку Саву. Ја и мој брат смо једно јутро потјерали говеда на пашу. Код тзв. Пупавчевог сокака, то је пруд гдје су се говеда напајала, говеда су слетела да пију воду, а ми смо остали на путу. Једна од крава почела се блечити. Нама је то било чудно. Ми сиђемо и

⁴⁴ С. Брдар, *Црниуплетњак*, „Глас српски", Козарска Дубица, 1997; стр. 66.

⁴⁵ Исти; стр. 16

⁴⁶ Д. Ђургуз, М. Вигњевећ, *Козарски одред*, Национални парк „Козара", Приједор, 1982; стр. 11.

⁴⁷ Смиља (Душан) Влајнић (1930), село Међеђа; изјава од 22. јуна, 2008. године.

⁴⁸ Душан говори и о порјеклу презимена: „Моји преци су имали презиме Новаковић. Али, бег је том Новаковићу предрио презиме, ваљда је био непокоран, није хтио радити. и надио му је име Ћуврк, јер је звиждао док је ловио патке! И кад је тај Новаковић продавао земљу, бег није хтио уписати његово презиме Новаковић, него Ћуврк. И тако је то и остало."

видимо леш у плићаку. Мој брат отрчи до Симе Пупавца и каже му за то. Симо је дошао. Одмах је препознао Николу Лончара. Узео је једну шпагу и један кочић и свезао га за руку, те отишао браћи његовој. Пошто су се у Демировцу већ налазили жандари хрватски, а у Орахови усташе оформиле, био је ризик водити тај леш из воде и сахрањивати. Кнез рече Милану Лончару да оде у Швабе код одборника Милана Конца и да тражи савјет. Конц му предложи да у боку у току дана ископају раку и кад падне мрачак да сахране леш. 'Немојте возити у гробље, ако примјете ораховске усташе, направите зло вама, а ја вам не могу помоћи!.' И тако је и било. Ту је Никола сахрањен под једном тополом."

Слободан Баруџија:

„Другог августа, 1941. године у Међеђи су запаљене три зграде и нападнута је црква. Усташе су наишле у једном камионићу и то урадиле. Њих је било 7-8. Кад су запуцали на цркву све је побјегло у шуму. Имали су жуту, браон униформу, „ДЈ“ на капи. Тако су и мене задесили код моје стрине. Тражили су да ухвате мушкарце. Нису никога нашли па су одјурили даље."

Лешеве су прекрили Саву.

Душан Ћуврк:

„Могоа си цијели дан сједити и никад нећеш доживјети да не прође један леш Савом. Не! Данима... нон-стоп су убијали!"

Лешеве су везали у сплавове, и преко њих су једну даску стављали, а на дасци је писало: СРБИ ПУТУЈУ ЗА СРБИЈУ крупним бијелим словима. Једном приликом такав сплав је био запео за врбе. Није било шансе да би то неко дирао нити сахрањивао. Није се смјело! Само се отури да иде даље. На једном сплаву, на тој дасци, стајала је једна дрвена здјела. Један човјек је сишао да види откуд та здјела, шта је то. Она је била прикована ексером за ту даску, и у тој здјели су биле дјечије очи, и, како су их чистили⁴⁹, натрпали њихова јајца. Тај човјек кад је то видио, кад није пао у несвјест. Отурио је тај сплав да иде даље! Ето... тако је то било! Тешко је то било преживјети!."

⁴⁹ Прим аут. ..кастрирали".

Стојка Марчета (1927)⁵⁰:

„Набројимо ио четрдесет људи да плови низ Саву. Побили их у логору. А ми само отуримо неким штапом да иду низ воду, да не остају уз обалу... смрди! И то пазимо да не пробијемо то надуто тијело. Јер, ако штап пробије тијело, јој! Кад она цријева прсну... какав смрад! А што ми је остало још у сјећању, плови човјек на леђима, поцрнио сав, и дијете му бајонетом причвршћено за груди”.

Двадесет и првог новембра, 1941. године први пут су у моју кућу ушли усташе.⁵¹ То је био дан славе мог оца и дједа, Свети Арханђел. Отац је угасио свијећу а дјед је рекао дошљацима да његови синови славе његов имендан. Дјед их је позвао да уђу, те их је почастео. Усташе нису никог напали али су запријетили да се без њиховог знања не смију окупљати. То је била наша задња заједничка вечера. Овог дједа су 1942. године у Јасеновцу кундацима и бајонетима живог испребијали и изболи све док није издахнуо.

⁵⁰ Стојка (Ђорђе) Марчета (1927), Бања Лука, родом из села Међеђа; изјава од 30. јуна, 2011. године.

⁵¹ Д. Кукољ, *Страдање моје породице*, Зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновцу, „Графомарк” Лакташи, Бања Лука, 2007; стр. 396.

ГОДИНА, 1942.

„Послије ирaвoслaвиoг Бoжићa нaвaлили су устaшe нa српскa сeлa, кoјa сe нaлaзe прeкo Сaвe, и тo нa Грaдину, Ћуклинaц, Дрaксeнић, Дeмирoвaц и Мeђeђу. У овим сeлимa устaшe су oдрeдa убијaли кoгa гoд су у сeлу нaшли, кућe су oплъaчкaли, a нaкoн тoгa пaлили. У овим сeлимa су устaшe oд млaдих дјeвoјaкa зaхтјeвaли дa дигну сукњe, a пoтoм су их бaјoнeтимa бoли мeђу нoгe. Јa сaм видјeлa тaдa личнo, кaкo су устaшe, врaћaјући сe из ових сeлa у Јасeнoвaц, вoзилe сoбoм oплъaчкaнe ствaри, кaкo слaнину, мeсo, мaст, брaшнo, јaстукe, плaтнo тe другe ствaри. Бoљe ствaри су дoбили устaшки oфицирe, a лoшијe су пoдијeлили мeђу сoбoм прoсти устaшe" - изјaвилa је дoмaћицa из Јасeнoвцa Oлгa Прпић.⁵²

Милoш Бaтaјић из сeлa Мeђeђa дoживиo је 14. јaнуaрa, 1942. гoдинe дрaксeнићки пoкoљ. Тoг јутрa дoшao Јe свoм ујaкy у гoстe и упao мeђу устaшe кoји су вeћ изгoнили и гoлуждрaву дјeцу нa снијeг. Кoњa су му oдузeли, a њeгa сa oстaлимa угурaли у црквeнo двoриштe. Oдмaх је пoчeлo клaњe. Чeтвoрицa устaшa су клaли нa црквeнoм прaгу, a други су бaјoнeтимa гурaли мaсy прeмa вратимa и пoслeдњe у рeду нeмилoсрднo бoли. Милoш је дoбиo удaрaц у глaву и пao у јaрaк, кaкo дa је мртaв. У сyтoн сe свe смирoлo/⁴

Пoслијe пoкoљa у Дрaксeнићкoј цркви устaшe су крeнули прeмa Мeђeђи.

Миркo Цвијић⁵³:

„Нaрoд из Дрaксeнићa, кo је успиo пoбјeћи, бјeжao је oвaмo прeмa нaмa. Oндa смo зaјeднo бјeжaли у шуму. Нaши су били oргaнизовaли стрaжу дa брaнe сeлo. Брaнкo Бaруцијa је крeнуo

⁵²

А. Милeтић, *Концeнтрaциoни лoгoр Јасeнoвaц*, књигa III, „Нaрoднa књигa", Бeогрaд, 1987; стр. 102. Зaписник oд 7. мaртa, 1942. гoдинe сaчињeн је у Кoмeсaријaту зa избeглицe и прeсeљeникe Нeдићeвe влaдe у Бeогрaду.

Устaшe су извршилe нeчувeн злoчин мaсaкрa нeдужнoг стaнoвништвa у прaвoслaвнoј цркви. Пoклaли су 160 стaнoвникa oвoг пoткoзaрскoг сeлa, мeђу кoјимa је билo 47 дјeцe!

Д. Лукић, *Рaт и дјeцa Кoзaрe*, „Нaрoднa књигa", Бeогрaд, 1979; стр. 102.

Миркo Цвијић (1932), сeлo Мeђeђa; изјaвa oд 19. oктoбрa, 2007. гoдинe; интeрвју је oбaвилa eкипa ШИЕ<1 бШeк Нo1oсaш1 Мeтoпa! тибcит..

из куће мога оца у борбу. Рекао је - Идемо, у Драксенићу је зло! Борба је била на цести у Врбини. Успјели су да одбију усташе, али су тројица погинула: тај Бранко, Рајко Јанковић и неки Драгоја".

На мали Божић усташе су упали у заселак у Међеђи и направили покољ. Поклане су побацали у Даничин бунар.

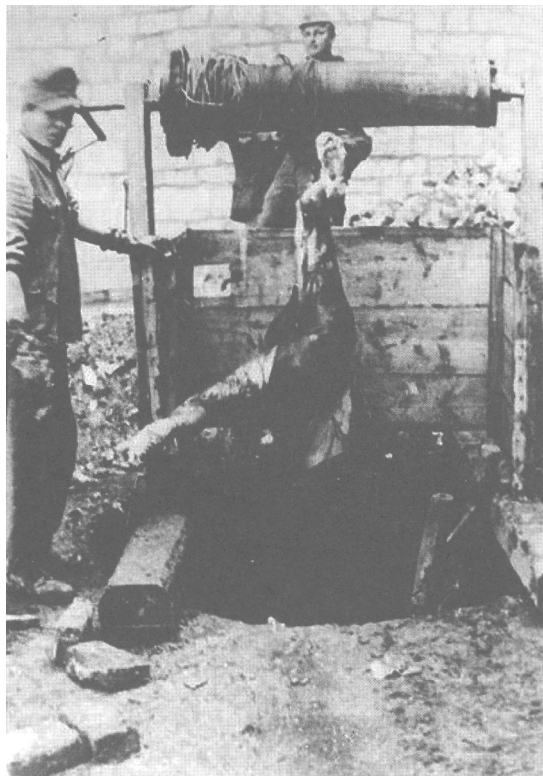
Мирко Цвијић:

„Једна Милева, цура је била тад, дан прије него што су је ухватили пјевала је:

Шири ми се шири, моје коло шири,

Још ћеш боље док се рат умири!

И она баш ујутро оде у бунар!"

Чишћење бунара после рата

Казује скаску, о закланој Даници, Даница Пане:

„Нејач се вратила после ослобођења. Народ је почео чистити бунаре. Вода је овдје извор живота и смрти. И ја сам

1946. године ријешио да очистим бунар. Зовнуо сам Мирка Баруџију, пошто је он чистио бунаре. Кад је сишао до дна бунара, он је једва изашао одоздо. Пошто је то било у води људи су се мало распали. Он је препознавао главе. Он се вратио назад. Мало сјео. Добио је несвјест. Каже: Пане и Росо - ту је била и моја мајка Роса - то се не може чистити. Овдје има и гњилих људи. Сад нисмо хтјели чистити бунар па смо озго метили даске, да се затвори. Извор је био врло јак, па кад су лешеви иструлили, а вода наишла, то се почело дизати и испливавати. Косе је било. Плетенице жена и дјевојака. Преко љета, 59. или 60, бунар је пресушио и ја сам га затрпо".⁵⁶

Душан Ћуврк:

„У прољеће, 1942. године, у Млинарицама су били остали само појединци да хране стоку и чувају имовину, а дјеца и жене су се послје покоља у драксенићкој цркви склонили у Швабе. Усташе су прелазећи преко Саве примјетили у Гачића кући Михајла Крњајића, Рајка Крњајића, Момчила Пупавца, Милана и Марију Гачић. Ови су, кад су осјетили усташе, сјели у чамац, јер је вода била наплавила, и почели бјежати. Кум од тог Пупавца, један од тих усташа, каже - Изиђите, нећемо вам ништа! Михајло није дао да се враћају. Момчило искочи из чамца и врати се. Кад се вратио, усташе запуцају из пушака и убију Милана Гачића, од те Марије човјека, Михајла ране, а Рајко је остао читав. Момчила, који се вратио, они заклаше на прагу, а шибице му у рану натрпали".

Почетком фебруара, 1942. године издата је Павелићева наредба да се у самом логору не смију вршити убиства логораша.⁵⁷ На тај начин је желио да пред јавношћу и својим савезницима прикаже Концентрациони логор Јасеновац као обични сабирни логор у који се шаљу „непоћудни" елементи на „поправак". Током цијеле 1942. године усташе врше свакодневне нападе на српска села ради проширења зоне Концентрационог логора Јасеновац. Упадају у села Доња Градина, Драксенић, Демировац и Међеђа.⁵⁸

⁵⁷ С. Брдар, *Црни уплетњак*, „Глас српски", Козарска Дубица, 1997; стр. 65.

Р. Булатовић, *Концентрациони логор Јасеновац*, „Свјетлост", Сарајево. 1990; стр. 332.

Наведени села припадају равничарском подручју названом Дубичка Раван. Раван је богато пољопривредно подручје. Ту успјевају све ратарске

ЕКОНОМИЈА У МЕЂЕЋИ

Јасеновац је централа мањих економија које су смјештене у околини. Отуда иду пљачкашке колоне у пратњи чаркара, и логораши да пљачкају напуштена српска огњишта, да одвлаче и посљедње подивљало живинче. Радна служба Концентрационог логора Јасеновац била је подјељена по групама са одређеним дјелатностима. Група Е-Економија разгранала се 1943. године а заузимала је сва земљишта око села Јабланац, Млака, Драксенић, Међеђа и још неких. Пљачком околних села и за вријеме офанзиве на Козару разрадила се Јасеновачка економија.

Логор у Међеђи и „Економија“ су „радили“ од прољећа, 1942. до у јесен, 1943. године.⁵⁹ Овдје су логораши подвргавани страшним тортурама. Држани су на „Економији“ док су имали снаге за рад, а онда су их ликвидиравали. На овом локалитету налазе се двије масовне гробнице ликвидираних логораша. Најчешће су усташе, у вријеме сјетвених радова, пуштали да се избјегло мјесно становништво врати, да засије љетину.

Др Никола Николић⁶⁰:

„Усташе нису организовале нити најпримитивнији систем добаве хране. Они би сву храну добављали на тај начин што би житеље богатих околних српских и хрватских села поубијали и затим сву њихову покретну имовину и храну превезли у Јасеновац. Тај је начин био најбољи и за сву њихову државну економску политику. Стока и радна снага се уништавала, поља остајала пуста, куће спаљене. Како све нису могли одмах одвести и да би открили сакривено жито, које су сељаци, предвиђајући те пљачке, скривали у земљу, постављали су у тим селима своје одреде и неког повјерљивог заточеника и назвали су их „економијама“. Такве су економије биле код Окучана у Феричанцима и Међеђи. Радне групе заточеника и „усташка радна служба“ радиле су у тим „економијама“.

културе а нарочито кукуруз и пшеница. Сточарство и воћарство су такође развијени. Узгаја се крупна и ситна стока.

⁵⁹ С. Брдар, *Црниуплетњак*, „Глас српски“, Козарска Дубица, 1997; стр. 63.

⁶⁰ Др Никола Николић, *Јасеновачки логор смрти*, „Ослобођење“. Сарајево; стр. 29-30.

„Добављање хране вршило се на разбојнички начин, као у доба дивљих хорди. Усташе би најприје у одређеним селима инсценирале „пуцњаву“ на усташку опходњу. Усташке „сат-није“, већ припремљене на то, дојуре из Јасеновца, стјерају нагло сав народ из тих села у гомилу, при чему оне који се супротставе на мјесту убијају. Све те заплашене групе људи из оближњих села одводе у Јасеновац.“

„Пошто би стјерали људе на клаоницу и „очистили село“ појавили би се по кућама усташки „економи“ и тада би започела пљачка. Упадали би у куће и претраживали шкриње и ормаре, тражећи драгоцености за себе као личну зараду.“

Љубо Милош⁶¹ свједочи о „Економији“:

„У почетку оснивања логора III, радна служба је посједовала и групу економије. Та група је у почетку била мала. Но већ у току 1942. економија се почиње ширити, јер су сва земљишта дигнутих села припојена економији. Нарочито се економија много разгранала 1943. а заузимала је сва земљишта око села Јабланац и Млака, те преко Саве земљишта од села Драксенић, Међеђе и још неких. Кад се економија овако разгранала, она је добила неку врсту своје самосталности, те је под радну службу подпадала само у толико, у колико је иста стављала на располагање потребиту радну снагу. На овим економијама био је запослен један већи број заточеника, а и већи број заточеница. Управљање са радом ових економија, имао је крајем 1942. и почетком 1943. тадашњи надпоручник или сатник Миливој Влахо (касније пуковник), а после њега вјероватно сатник Петек”¹².

Цадик И. Данон Брацо говори овако о Економији:

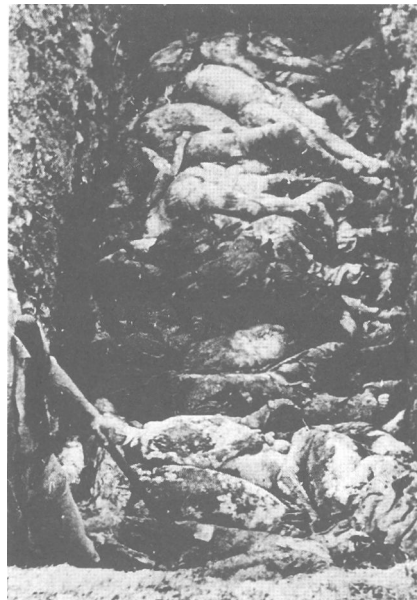
„Крај фебруара 1942. године. Један од усташа обратио се групнику бараке и рекао да му треба десетак људи за рад на пресовању сена у неком суседном селу. Јавио сам се међу првима и стао у строј. Сава је била замрзнута и уз леву и уз Десну обалу. Прешли смо преко незалеђеног дела Саве и успели се на супротну обалу. Гледао сам на све стране и видео

Први руководицац радне службе у Логору III - Циглана, рођак Вјекослава Макса Лубурића.

А. Милетић. *Концентрациони логор Јасеновац*, књига II, „Народна књига“ Београд, 1986; стр. 1070.

Гања Тулковић

да у селу нема ни живе душе. Једино су пси луталице безуспешно тражили храну. Ушао сам у прву сеоску кућу и тргао се затекавши стравичан приказ. Просторије су биле пуне одеће и обуће, и то мушке, женске и дечије, сеоске и градске. Схватио сам да је то одећа жртава усташког масовног убијања. Кренуо сам даље од куће до куће и дошао до краја села не нашавши никог од сељана, док су све куће биле пуне одеће убијених људи. Излазећи из једне зграде погледао сам према југу и угледао обресе Козаре. Када сам спустио поглед, спазио сам дугачку црну јаму. Из јаме се по оној хладноћи извијала пара - у њој су лежале гомиле лешева прекланих људи, набацаних један преко другог. Схватио сам у каквој се опасности и сам налазим. Пожурио сам да се што пре удаљим од тог стравичног места. Пришао сам групи логораша која је пресовала сено у четвртасте бале. Радили смо брзо, уз стална пожуривања двојице усташа који су нас пратили. Предвече смо се опет чамцем пребацили преко Саве и вратили у логор. Кад сам испричао групнику Барарону шта сам видео, он ми је објаснио да сам био у селу Градини".⁶³

⁶³ Ц. И. Данон Брацо, *Сасечено стабло Данонових*, „Досије“, Београд, 2007; стр. 94.

Доња Градина: гомша лешева прекланих људи

„Пекмезара“ се налазила у засеоку Ријека у Међеђи. Ту су логораши довожени на рад, правили пекмез, а потом су одмах ликвидирани.

„Заповједништво логора одлучило је да пошаље у Међеђу, гдје су ове године шљиве изванредно родиле, старије и физички слабије логораше, који ће у казанима кухати пекмез. 'Ово је лакши рад, па нека се за њ јаве само старији или физички слаби. Млади и јаки не могу бити послани у Међеђу. Они ће и даље остати на насипу' - рекао је Маричић. Иако је многим било јасно да Маричић цинично лаже, и да му ни на крај памети није било да старцима и болесницима олакша живот, него да се жели ријешити баласта, што се већ потпуно истрошио на насипу, око стотину лаковјерних логораша јавило се за лакши рад. Редари су пребројавали постројене добровољце. 102 јављају Маричићу. Није довољно. Треба их још. У Међеђи су ове године шљиве нарочито родиле. И Маричић се креће уздуж постројених логораша, извлачи старије и слабе, који се нису јавили. Група расте. Има их већ близу пет стотина, када Маричић маше руком - Доста! Колона се креће у дворедима према излазу из Логора III Ц, полако пролази кроз импорвизована врата и излази из логора⁶⁴“.

Под јаком и оштром пратњом усташа у Међеђу је стигла група логораша.“ Село је било напуштено. Логораши су морали брзо да отресу зреле шљиве за ракију коју су усташе конзумирале.

„Да се тко није од вас усудио једну шљиву узети, крижа ми, главу ћу му на нож у логор понијети!“ - запријетио је ројник, командир те пратње.

Логораши до смрти изгладњели тресли су шљиве за којима им жуди изгладњели организам. Порив глади замаглио им је мозак, заслијепио очи и угушио сваки страх. Гутали су цијеле шљиве са шпицама. Под сталном присмотром био је логораш Драгец Јуркушек, за ког су сумњали да би могао побјећи. Драгец се бојао да не падне у напаст за шљивом, како Усташама не би дао повод за његово мрцварење. У једном

М. Рифер, *Град мртвих Јасеновац*, „Накладни завод Хрватске, Загреб, 1946; стр.53.

Н. Николић, *Јасеновачки логор смрти*, „Ослобођење“, Сарајево, 1985; стр. 100.

тренутку, мислећи да га не гледају, устима је са гране ухватио једну шљиву, која му је одмах и присјела. 'Стој, лопове, стој! Не гутај! Пуцаћу ако прогуташ! Силази доље и држи је у устима!' Јуркушек је протрнуо јер је добро знао да они траже било какав повод за његову ликвидацију. У том тренутку је прогутан ту шљиву. 'Зини, лопове!' Јуркушек је зинуо. Тада су га почели шамарати и тући кундацима.

Душан Ћуврк:

„Логораши су имали пристаниште на Сави, овдје у Млинарицама. Превожени су овамо да би рушили зидане куће, а онда би ту циглу натоварили на шљеп и возили у логор за зидање логора. Онда су пљачкали по кућама: каце, плугове, кола, све што је било од те имовине која се могла покупити. Из Шваба је отјерано буради и каца море! Логораши су скинули и звоно са цркве, неким сајлама, конопцима они су откопчавали па га скинули. Звоно су гурали ручно на колима и претоварили на лађу и одвезли. То је звоно завршило у Крапју. Логораши су тресли шљиве и кували пекмез. Игром случаја закачило је једну групицу логораша која је родом из Међеђе да дођу у Пекмезару: Симо Тривић, Милан Радовић, Петар Даница. Усташе нису знали да су одатле родом. Неколико дана су ту долазили радити, али су смишљали како ће побјећи. Једног дана су тресли шљиве код Миле Почуча, у његовом воћару, одмах крај ријеке. Тог дана дувао је јак вјетар. Кад је било вријеме ручка, њих неколико логораша се спусти у завјетрину. И кад су усташе засјели да ручају, ови су побјегли у Просару. На пребројавању усташе су видјели да их нема. Остатак логораша су на лицу мјеста побили. Ту су их на тим њивама закопали. То нико никада није истраживао! По томе су касније куће грађене. Симо је 1944. године умро од тифуса. И Милан исто. Петар је преживио рат.”

„Било нас је око 100 жена. Сваког јутра устајале би око 4 сата и након брзог узимања „доручка“ одлазиле би по насипу до скеле која нас је пребацивала преко Саве на босанску страну, у „Градину“, а одатле би пјешачиле 10-14 километара до удаљених поља која смо обрађивали. Пратила нас је оружана пратња усташке страже од 10-20 војника, а враћале би

се касно увечер око 10 сати, да би након површног прања ногу легле у стјеничаве бараке на кратак одмор".⁶⁶

„Септембра ове године (прим. аут. ради се о 1942. години) довели групу из Феричанаца. У тој групи било је шест женских. Три жене ошишали су на нулерицу и послали их у село Међеђу на брање воћа (Хелену Шварц, Аделу шогорицу Игнаца Сломовића и Булатовићеву из Винковаца). Остале три дјевојке задржали су".⁶⁷

Крајем маја, почетком јуна, 1942. године наишла је францетићева црна легија усташа. Двадесет и петог, и двадесет и шестог маја црна легија врши испаде у правцу села Драксенић, Међеђа, Орахова.

„Извјештава се наслов да су ноћу дне 29/У=42 г. у Бос. Дубици и околним селима покупљени без разлике сви православни па и покрштени по Усташкој обрани из Јасеновца. Одведени су углавном старији људи жене и дјеца.

У зору 1/У1 дошла је црна легија и подп. Францетића бојна те провела операције у правцу Просаре и Козаре. Према прикупљеним податцима освојена је Орахова, а и Просара је у нашим рукама".⁶⁸

„У јесен 1942. године, када смо већ заборавили на наше вршњаке који нису били распоређени на занате, они се изненада појавише у логору. Било их је око сто до сто педесет. Сазнали смо да су били у поткозарским селима, да су под усташком стражом скупљали љетину, брали воће и радили све друге послове. Ту сам нашао мог брата од тетке Бранка Змијањца из Милошева Брда. Лежао је у слами болестан. Имао је температуру те га је мучила жеђ. Донио сам му воде. Када се мало освјежио, испричао је да су били у селима: Бистрици, Гашници, Међеђи...

Јесте ли могли побјећи? - упитах га.

Јесмо - одговори он - али тамо је све пусто, нигдје никога. Нема народа, куће, ако нису изгорјеле, зарасле су у коров.

Ш. Клаић, *Политички рад на линији КПЈ у женском логору Јасеновац*, Округли стол 21.4. 1984.. СП Јасеновац. 1984: стр. 57.

Овако свједочи Габријел Винтер, који је у провео 6 мјесеци у концентрационом логору Јасеновац као кочијаш. (Д. Лукић, *Били су само ^јеца*, „Графомарк" Лакташи, Београд, 2000; стр. 181)

А. Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига IV, „Гамбит" Јагодина, Јагодина, 2007; стр. 83.

Кокоши, свиње, пси и мачке су подивљали, па их усташе гађају из пушака. Многе њиве кукуруза су остале необране."⁶⁹

КОЗАРСКА ОФАНЗИВА

Офанзива на Козару⁷⁰ брижљиво је припремана. План за извођење офанзиве израдили су штабови њемачких, талијанских и усташко-домобранских јединица, на основу споразума постигнутог у Опатији 3. марта, 1942. године. Формирана је посебна борбена група (Kampfgruppe) „Западна Босна" (Westbosnien) под командом генерала Штала (Friedrich von Stahl), команданта 714. њемачке дивизије са сједиштем у Бања Луци. У састав борбене групе ушле су њемачке снаге: једанаест пјешадијских, један тенковски, један полицијски и три техничка батаљона, као и неутврђен број борбених авиона, затим усташко-домобранске јединице: двадесет и седам пјешадијских батаљона и 7-8 батерија артиљерије. Учествовала су и четири монитора мађарске дунавске флоте. Дакле, око 50 000 непријатељских војника.⁷¹

Десетог јуна, 1942. године на српски народ Поткозарја и колибе од пружа у збјеговима разасутим око извора Мљечанице, Буковице и Раковице, по пропланцима Бијелих вода и Мраковице, кренула је сила од 50 000 непријатељских војника.

„У 1942. години некако у љето примјетили смо неко велико груписање војске око логора. Видјели смо тзв. Црну легију, мађарске мониторе на Сави и уопште велике припреме. Једнога дана је та војска отишла и ми смо у логору чули пуцњаву са Козаре" - изјава Ристе Стјепановића Земаљској комисији за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача БиХ у Сарајеву 1945. године⁷².

⁶⁹ И. Ивановић, *Свједок Јасеновачког пакла*, „АРТ принт", Бања Лука; 2006, стр. 41.

⁷⁰ Подручје Козаре простире се између ријека Саве, Уне, Сане и Врбаса, на око 2 500 км². Обухвата 4 града: Приједор, Нови град, Козарску Дубицу и Градишку, и око 300 села.

⁷¹ Д. Д. Самарџија, *Босанскодубичко подручје у НОР-у 1941-1945.*, Босанска Дубица, 1984; стр. 195.

⁷² А. Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига IV, „Гамбит", Јагодина, 2007; стр. 308.

Становништво Поткозарја почело је да напушта своје домове и са најнужнијим стварима да се склања у Козару. Сељаци су у збјег повели и сву стоку.

Славко Ћекановић:

„Били смо овдје до Козарске офанзиве. Овдје је народ бјежао из доњих села, из Равни, а одавде даље према Јабланици и Буковици. То је био ужас. Ишао је народ запрежним колима, потрпало нешто ствари у кола, и дјецу, и бјежало се преко Просаре. Пут лош. Кише падају. То је било јако тешко. Стигли смо у Јабланицу. Ту је била једна сала па су се ту дјеца склонили од кише. Сутрадан се продужило за Козару. У току нашег бјежања наилазили су авиони и бацали летке да се враћамо кућама, да нам неће ништа, бићете обезбјеђени, ајте кућама својим назад.”

Становништво које се налазило у збјеговима у Козари морало је да се повлачи испред непријатељских снага, упућујући се према Просари и Дубичкој равни. Овдје је била највећа концентрација цивилног становништва. Масе народа упућиване су према цести Босанска Дубица - Орахова - Босанска Градишка. Овдје је српски народ сврставан у дуге колоне и окружен усташама и Нијемцима са пушкомитраљезима и ножевима на пушкама, отпреман у Градишку и Концентрациони логор Јасеновац, а неки даље за логоре у Њемачку, Земун и друге логоре по Европи.

„Из кућа су нас истјерале усташе и Швабе и прво нас одвели у двориште цркве и школе. Ту су одмах одвојили зреле мушкарце од жена и дјеце и заједно нас провели под стражом У мјесто Церовљане, Хрватска. Овдје смо остали око 10 дана. Мушкарци су били одвојени и сједили на чистој ливади. Могла су им прићи само дјеца и овдје сам посљедњи пут видјела свог °Ца, брата и стричеве. Једног дана су их покупили у камионе и одвезли. Послије овога под стражом и пјешачењем су нас спровели у село Уштица⁷³. Ту смо чекали неколико дана, нису нас одмах претјерали у Јасеновац, касније смо сазнали да није било мјеста јер су се тада правиле бараке. Добро се сјећам када °У нас спроводили кроз село Коштарица (насељено хрватским становништвом), како су узвикивали и лупали у канте гово-

Село Уштица налази се у међурјечју Саве и Уне.

рећи „Срби, Срби, идите у логор, тамо вам је мјесто и тамо завршите^а“.⁷⁴

Мирко Цвијић:

„У селу код цркве сабирии логор. Ми нисмо имали ништа уза се. Носили смо онако оне кошуљице, без гаћица. Таки смо и отишли. Одатле за Дубицу пјешке. Било је пуно, пуно свијета. Усташе ишли крај колоне, понеки Швабо. Моју тетку Косу Лукић један усташа ошинуо да иде брже, да не смета колони. Ударио ју је кундаком.“

Огромне колоне Срба: мушкараца, жена и дјеце усташе су прогонили према Босанској Дубици, а затим преко Уне на Церовљане па у Уштицу, и на крају у Концентрациони логор Јасеновац.

Десанка Бижић⁷⁵:

„Дванаестог јуна, 1942. године опколили су све. Људи који су били на стражама на Сави побјегли су, дошли кућама. Војска је све са брда претресла и ишћерала на цесту. Народ је постројен на цести. Ко је шта зграбио - зграбио. Ко није отишао је онако голошак, бос. Ми смо једну врећу кукуруза и сланине. Има ту и ситне дјеце силне. Било је мога брата троје, моје једно. Имало је тада једну годину. Дјечачић Небојша. У кола потрпамо дјецу и кренемо. Тако су нас отјерали у Церовљане.“

Рајко Лончар:

„Раставили мушкарце од жена и дјеце. Одвојили су мог старијег брата, имао је 21 годину и мог оца Ђоку. На путу за Церовљане тукли као стоку кундацима. Једну жену је ударио, није ни устала.“

⁴ Д. Кукољ, *Страдање моје породице*, Зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновцу, „Графомарк“ Лакташи, Бања Лука, 2007; стр. 398.

⁵ Десанка Бижић (1919), село Међеђа; изјава од 21. јуна, 2008. године.

Тријумф зла: Густав Мајер, грађевински чиновник из Босанске Дубице, стар 36 година, учествовао је у масовним покољима Срба на Дубичком пољу у лето, 1942. године

Славко Ћекановић:

„Маса људи на путу за Церовљане. У Церовљанима су одузети мој отац Михајло и старији брат Гојко, имао је отприлике 17 година. Ту смо изложени на сунцу... усташе нас чувају. Нису нам дали ништа од хране. Људи су умирали ... било је свашта! Одатле смо кренули за Уштицу. Једну дјевојку су издвојили и одвели у врбик. То је удаљено једно 30 м од нас. Свашта су радили од ње. То је било јаукање... јој. Звала се Почуч. Она јадна сједе, као да не зна ништа о себи... не води бригу о одјећи како стоји на њој."

„На 14. или 15. јуна 1942. године дошли су у село Међеђу оружани усташе и наредили да сви житељи овог села имаду се У року од 10 минута спремити на пут. Усташе су нас исти дан отјерали у Бос. Дубицу, а одатле преко моста у Хрватску Дубицу и смјестили нас на једно поље крај жељезничке станице у Хрв. Дубици, које је било ограђено бодљикавом жицом...". „Након десет дана усташе су нас жене и децу пјешице отјерали у село Уштицу крај Јасеновца. У Уштици остале смо око 14 дана, а биле смо све смјештене на једном пољу крај села-
Ла- Стражу над нама чували су усташе. На овоме пољу усташе

су силили поједине дјевојке, да с њима врше сполно опћење, а то су чинили и по дану и по ноћи, па су 25 дјевојчица из страха од ужаса полудјеле. Сећам се, да је тада полудјела једна девојчица с презименом Почуча, стара 15 година, а родом из села Међеђе, коју су усташе више пута силовали."⁷⁶

Душан Ђуврк:

„У Уштици, једне недјеље долазе усташе, њих шесторица. Иду они пијани. И дођоше до једне фамилије, то је била фамилија Вује Почуча. Сједила је његова жена са двије дјевојчице. На велику несрећу једна је имала црвену косу. Усташа приђе, узме ту малу за косе и диже је. Вели - Ово је Јеврејка! Цурица, можда је имала 13 година, нисам сигуран. Какво грдно зло! Одведоше је од нас једно 15-20 м, у врбе. Долази један усташа са хармоником и свира, и они су њу почели силовати, њих шесторица. Дијете је то... Овамо мати вришти, јауче, жене је држе. Полудјела жена! Усташе су ту малу измрцварили. То сам гледао очима својим. Почела их је уједати за руке. Идиоти су јој раширили руке и ноге, и ногама јој стали на руке и ноге, да се не може отимати. А они се мјењају на њој. Сва крвава... потпуно дијете уништено. А онај свира и пјева, а ови изводе таква злодјела над тим дјететом. Мати јој добила слом живаца... одведоше је са другом ћеркицом, и највјероватније су их на Сави убили."

Јула мјесеца, 1942. године из логора у Босанској Дубици извучено је око 100 мушкараца из Међеђе и убијено на православном гробљу у Дубици.

Десанка Бижић:

„Мој муж Душан убијен је на дубичком гробљу Уријама"⁷⁷.

⁷⁶ Изјава Јованке Марчетић; А. Милетић, Концентрациони логор Јасеновац, Књига I, „Народна књига", Београд, 1986; стр. 490.

На овом мјесту усташе су звјерски ликвидирали 1600 младића старих 20-30 година. Данас је то мјесто окружено бетонским оквиром. Изнад гробнице се издиже скулптура Стојанке мајке Кнежополке. Ту је и бетонски зид са три плоче од жељеза. На једној је насликано оружје: пушка, виле, косор, рогуље. На другој плочи је насликана црвена вјечна буктиња, пламен, а на трећој пише: „Смрт фашизму-слобода народу!".

Душан Ћуврк:

„Приликом раздвајања мушкараца од жена, дјеце и стараца, послје Козарске офанзиве, пробрано је све оно што је било витално, младо и јако у селима Демировцу, Драксенићу, Међеђи и формиран је строј од отприлике 800 људи! Тај строј је одведен правац на Урије и тамо су их чекали дубички Цигани и усташе са сикирама, разним тврдим предметима и митраљезима, и све и један је ту убијен... осам стотина!."

Злочини над цивилним становништвом били су свакодневни и масовни. Они су били озакоњени од стране усташке НДХ коју је требало по усташким законским одредбама очистити од „нехрватског живља”.⁷⁸

„Кад је офанзива престала долазиле су у логор велике партије заробљеника, већином жена и дјеце. Мушкараца је било врло мало. Један дио жена и дјеце је након неколико дана поразмјештан по оближњим селима по њемачком наређењу.⁷⁹ Дио тих поразмјештаних - сви су поразмјештени по православним селима враћени су касније у логор када су расељена та села и становници дотјерани у логор. Жена и дјеце који су иза козарачке офанзиве дотјерана у логор било је на хиљаде."

„Након свршетка козарачке офанзиве доведен је у логор огроман плијен и то: живежне намирнице, стока, пољопривредни алат, и уопште све што се по селима пљачкало" - из записника са саслушања Ристе Стјепановића пред Земаљском комисијом за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача БиХу Сарајеву 1945. године.

„Стално је надолазила велика маса људи, стада са Козаре, одакле су дотјерали око 15 000 већином стараца, жена и дјеце. За њих није било мјеста, па су морали спавати под ведрим

„Ово има бити земља Хрвата и никога другога и нема те методе коју ми нећемо као усташе употребити, да начинимо ову земљу збиља хрватском " Даје очистимо од Срба... Ми то не тајимо. То је политика ове државе и то кад извршимо, извршит ћемо само оно што пише у усташким начелима" - рекао је др. Милован Жанко, усташки министар и опуномоћеник поглавника за унутрашње послове, 1. јуна, 1941. године у Новој Градишци на великој јавној усташкој скупштини.

Извор. Д. Ћургуз, М. Вигњевић, *Козарски одред*, Приједор, 1982; стр. 26.

Велики број жена, дјеце и стараца био је упућен преко Саве у Славонију, и то највећи дио у Пожешку котлину, али и у даруварски крај, Мославину и Билогору.

А. Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига IV, „Гамбит", Јагодина, 2007; стр. 308.

небом без обзира на то што су већ велике кише иочеле падати, па је било много блата. Ноћи су биле хладне, дјеца су цвекотала зубима и плакала од глади. Измислили су још нешто горе од свега. Раставили су мајке од дјеце, мужеве од жена и стараца. Настао је страشان плач и врисак дјеце, кукњава мајки за дјечицом. Плакале су тако да би се и камено срце смиловало. Овакав се приказ никада не може заборавити или опростити, а камоли тако шта наплатити. Одабрали су наводно нешто за рад у Њемачкој, а старце су опет одвели у њихов 'зимски логор', тамо гдје зима вјечито траје и одакле се ниједан никада није вратио..." - сјећање је Садо Коен-Давка.⁸¹

„За мене су били најтежи дани у логору у вријеме када су почеле да стижу велике колоне људи, жена и дјеце са Козаре. Још теже је било слушати врисак мајки и дјеце када су почели да одузимају дјецу од мајки. У тим данима усташе су личиле на сподобе горе од најодвратнијих звијери. С-вакодневно су били пијани, вјероватно да би имали што више енергије за звјерства која су учинили над народом дотјераним са Козаре" - каже логорашица Јелица Ерцег Ивановић.⁸²

„Као данас се сјећам, то је било 1942., био је јако врући дан и са Козаре и Поткозарја дотјерани су масовно сељаци, са колима, са иметком који су имали. Сви сељаци су били утјерани у тзв. табор или здруг, како су то усташе звале, па чак и стоку коју су водили и све је то тамо задржано. Жене су са дјецом биле послате у Стару Градишку⁸³, а мушкарци су у то вријеме радили на скели која је превозила у Градину на масовну гробницу која се и данас види јер је земља улегла... Те ликвидације и убијање су стално ишли... Возе они народ, скела за скелом тога народа, те дјеце, те сиротиње, и правац у Јасеновац, пред Градину. Била су то мала дјечица, они мали дечки, па цурице од својих шест-седам година. Све то иде уз ту колону... Тамо је била посебна група тих усташа и кољача, који су већ били у Градини и чекали. Све те групе, тисуће и тисуће тих Козарчана отишло је преко у Градину, гдје су сви

⁸¹ Сећања Јеврејана логор Јасеновац, Београд, 1972; стр. 171.

⁸² Д. Лукић, *Били су само деца*, „Графомарк“-Лакташи. Београд. 2000; стр-66.

⁸³ Казиеи завод у Старој Градишци укључен је у систем усташких логора смрти Јасеновац 13. новембра, 1941. године. Налази се 38 км низводно од Јасеновца. на лијевој обали Саве. У њему је убијено око 80 000 невиних мушкараца, жена, дјеце.

до једнога потучени. Не знам да ли је ко изашао ван, али мислим да су сви потучени. То тучење је трајало једно 14 дана, док су уништили тај народ и све скупа... Има већ до сада пронађено око 40 огромних рака по десет метара широких, 20 метара широких и све пуно костију, а земља се слегла од тих лешева. То је данас обиљежено, и данас то сваки посјетилац може видјети..." - свједочи Јосип Корошец.⁸⁴

Офанзива је прошла... али тек слиједи пакао:

„Постројише нас пред зградом на којој пише: **Заповједништво сабирног логора Јасеновац**. Очекујемо обећану вечеру, али ништа не добивамо. Ноћ осваја док нас тјерају у унутрашњост логора. Видимо неке људе који врло биједно изгледају. Мршави, некако издужени, очи упале у лобању, уши провидне, модроблиједи, ошишани, као сабласти. Понеки има^{а85} ланце на ногама.

Усташе су кажњавали за сваку ситницу у логору Јасеновац:

„Једном када смо стајали у реду за храну (давало се парче црног круха), том приликом је мој брат од стрица Гојко Батајић, рођен 1930. године, покушао да узме још једно парче круха, али су га ухватили и наочиглед свих нас у колони одсјекли му лијеву руку до лакта."⁸⁶

Милица Борјановић:

„Имала сам старију сестру Мару, 23 године су јој биле. Имала је дијете од 9 мјесеци. Дијете јој је одузето у Јабланцу. Ту су најприје одузимаи мушкарчиће 13-15 година. Онда су одузимаи мању дјецу, као добровољно, да им буде боље. Мене моја мати приведе да ме преда, а ја утекнем. А мати моја каже: Ви ћете остати живи, а нас ће све побити! Ја кажем: Нек побију и мене! 'Па Милица бићеш гладна а ја ти нећу имати шта дати. Па клаће те, а ја нећу моћи ништа.' Ја опет утечем. Тако нисам отишла са том дјецом. Онда су нас отјерали у Кошутарицу, па у Јасеновац. У Јасеновцу одузимају способне

М. Булајић, *Усташки логори смрти - Српски мит?*, Музеј жртава геноцида, Београд, 1999; стр.151.

И. Пвановић, *Свједок јасеновачког пакла*, „АРТ принт" Бања Лука, 2006; стр. 30.

Д. Кукољ, *Страдање моје породице*, Зборник радова Четврте Међународне конференције о Јасеновцу, „Графомарк" Лакташи, Бања Лука, 2007; стр. 399.

цуре и младе жене за рад. Стоји усташа и прстом показује и одваја. Одвоји моју сестру Мару. Нас потјера у вагоне-шталаре. Један усташа ме удари да брже улазим у вагон. Ту нас затворише. Нема ништа. Горе само мали прозорчић. И моја мати провири и каже: Ено моје Маре, возе је у чамцу за Градину. И ја се пропнем мало и видим је тад задњи пут."

* * *

„Ми смо као овце у тору које месар коље према свом нахођењу. Ко живи омркне, не значи да ће и осванути, а ко осване, није сигуран да ће дочекати следећу ноћ. То је Јасеновац. Црни, храм Јасеновац - људска кпаошша⁸⁷."

* * *

Капацитет Концентрационог логора Јасеновац био је 3 000⁸⁸ људи . Логор је увијек био пун, а стално су пристизале нове колоне недужног народа. Они који нису превезени у Градину, интернирани су у Славонију. Из сачуваних докумената усташких власти јасне су релације у кретању и броју цивилног становништва са Козаре у Славонију.

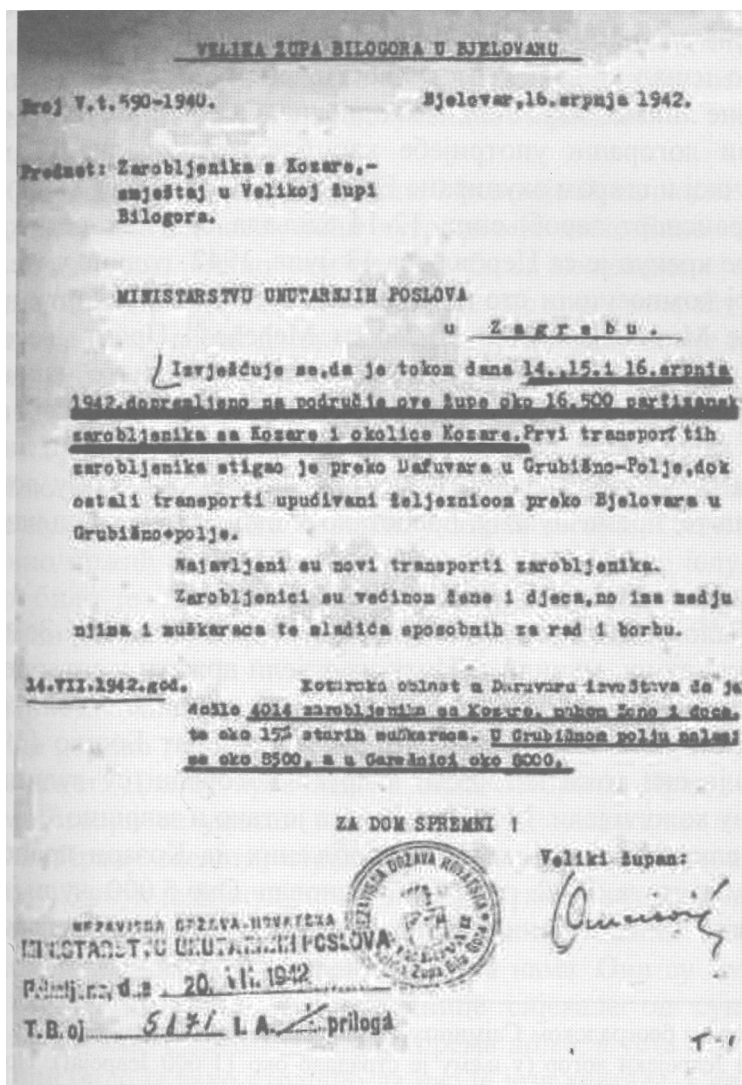
„Тако је 12. српња, 1942. године Котарска област Дарувар у допису Министарству унутрашњих послова НДХ у Загребу јавила да је на њено подручје дан раније стигло 1002 заробљеника с Козаре који су нечисти и пуни ушију. Они су размјештени по православним кућама у селима." „Наредног дана била је упућена обавјест Министарству унутрашњих послова у Загреб да на подручје Даруварске области стиже 5 000 људи с Козаре." „Само неколико дана касније, 29. српња, 1942. године, Котарска област Славонска пожега јављала је Министарству удружбе у Загребу да је Заповједништво сабирних логора у Јасеновцу упутило 2 621 особу, жене и

⁸ И. Ивановић, *Свједок јасеновачког пакла*, „АРТ принт" Бања Лука, 2006; стр. 47.

⁸⁸ Све усташке испоставе у НДХ обавјештене су 27. априла, 1942. године да „Сабирни и радни логор у Јасеновцу може примити неограничен број заточеника". Односно: свакодневно су пристизале нове колоне логораша, али и свакодневно су вршене масовне ликвидације, тако да су ново-придошли заузимали мјеста ликвидираних! То је та рачуница о неограниченом капацитету концентрационог логора Јасеновац.

дјецу с Козаре, у 40 жељезничких вагона да буду смјештени на
№еном иодручју."⁸⁹

Интернације српског становништва с Козаре су биле
свакодневне, као и глад, незбринутост и болести.

Извјештај Велике жупе Бшогоре о интернацијама
становништва са Козаре

Н. Лазић, Интернације српског становништва с Козаре у Славонију -
"ожешко и Оаруварско подручје средином 1942. године, Округли стол 21. 4.
1984., СП Јасеновац, 1984; стр. 40.

„ВЛАК УЖАСА“

Највећи број мушкараца који су заробљени на Козари дотјеран је у логор на Сајмишту у Земуну.⁹⁰ Улога логора Сајмиште за јасеновачки систем логора била је посебно значајна у току 1942. године када је прилив логораша био знатно изнад кољачких могућности, без обзира на то што су масовне ликвидације биле свакодневне. Основни циљ је био да се ови логораши употребе као бесплатна радна снага у Њемачкој и широм окупираних Европе.

Транспорт заробљених 12-14 хиљада српских сељака са Козаре кренуо је са Церовљана 13. јула, 1942. године у жељезничкој композицији сточних вагона. У овом транспорту налазио се Миливоје Лукач (1927) из Међеђе.⁹¹ Према његовом свједочењу транспорт је стигао у логор Сајмиште након 48 сати вожње! Логораши су од хране добијали само чај, неку врсту каше, парче поквареног кукурузног хљеба. Глад и дизентерија су учинили своје. Након два мјесеца боравка у логору Сајмиште, према Лукачу, преостало је око 5-6 хиљада људи.

Добрила Кукољ (1930)⁹²:

„Галоња Михајло је био у том логору Сајмиште у Земуну. Мучили су их, мучили... Нису их хтјели држати у затвореним просторијама, него вани. Љето, 1942. године. Толико је пржило сунце да је кожа пуцала. А мој брат Бошко (1927), њему је сва кожа изгорела, а други логораши су гулили ту његову кожу и јели. Мој брат Бошко је тако и завршио.“

Велики број мушкараца заробљених на Козари враћен је крајем августа, 1942. године у Јасеновац. Око 5 000 људи је 28. августа, 1942. године⁹³ допремљено из Земуна злогласним

⁹⁰ Логор на београдском Сајмишту, у Земуну, био је до почетка маја 1942. године Јеврејски логор (у њему је страдало око 11 000 Јевреја!). Послије Козарске офанзиве он постаје логор за интернације радне снаге директно у Трећи Рајх, углавном у Норвешку и у Њемачку. Треба нагласити да је то био њемачки логор, а не усташки!

⁹¹ М. Ручнов. *Зашто Јасеновац*, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2001; стр. 106.

⁹² Добрила (Раде) Кукољ (1930), Бања Лука, родом из села Међеђа; изјава од 2. јула, 2011. године.

⁹³ Д. Самарџија, *Босанскодубичко подручје у НОР-у 1941-1945*, Босанска Дубица, 1984; стр. 215

влаком ужаса", који се састојао од 79 затворених теретних вагона. У сваки вагон било је утоварено 60-70 мушкараца. У стојећем ставу, набијени један уз другог, по августовској жеги, без хране и воде, транспортовани су шест дана од Земуна до Јасеновца. Кад је „влак ужаса“ стигао у Јасеновац, установљено је да је 60% логораша умрло. Преостале логораше усташе су натоварили у камионе и из Јасеновца превезле преко Саве у Доњу Градину. Ту су дотучени и покопани.

О самом току овог транспорта, Миливоје Лукач каже:

„Шест дана и шест ноћи путовање је наше било. Шести дан, пред зору, видео сам да смо били заклопљени са обе стране, нико да нам воду дода, тако да смо своју мокраћу пили, а било је и случајева да су пили и туђу мокраћу, то је једини начин и било је врло незгодно, непријатно, а можда ме то и спасило. Тад су људи масовно умирали, за тих шест дана, могу рећи да је 40 процената било мртвих.

Био је из мог села један дечко, звао се Милинко Мандић, он је задњи умро и њега су збили у ћошак вагона, и однекуд се појавио ножић и почели су са бутине да га сјеку и једу... То месо било је тотално плаво и заударало је. Неки су само пробали нису могли да једу и почели су да повраћају.“⁹⁴

Др Никола Николић свједочи да је 28. августа, 1942. године „стајао дуг влак с теретним вагонима. Било их је око осам-девет. Два су прва вагона била отворена. Пред нашим очима створи се ужасан приказ. Гомила наслаганих мртвих тијела. Прави скелети, страшила, лица упала, очи утонуле у лобању. Трбух је био увучен и већ од трулења зеленкастоплав. Из сваког вагона је висило још неколико таквих мртваца. Једном је висила глава окренута према нама. Очи су му биле страховито избуљене, а бјелоочнице сијевале од сунчаног рефлекса, чело с косом падало је према доље, а уста отворена. То лице било је тако страшно да нас је језа хватала. Сви су га одмах примјетили.

Мртва су тјелеса била побацана на гомилу на сунце, тако да су главе, ноге, руке стршиле свуда и на све стране. Испод те гомиле мицале су се на трави некакве авети и зијевале. Глас се

није могао чути, али се ио мицању усана одмах могла исконструирати ријеч: „Воде, воде...!“. Неки заточеници носе канте воде из оближње заражене Саве. Тко те пита за бациле, за тифус! „Водице живота, драга водице!“ - тепали су води као неком живом бићу. Пили су тако пожудно, а неки су пали од слабости у агонију и ту умирали. Неки су се од пожудног сркања гушили.

Приђосмо ближе овим аветима. Изгубили су глас, једва чује неке неартикулиране гласове. На постављено питање један од заточеника је одговорио да су из Козаре, из дубичког среза, да долазе из Земуна: 'Пет нас дана по овој жеги воде у пломбираним вагонима, без воде и без хране' једва је изговорио те ријечи, хватајући зрак наглим удисањем и више није могао.⁹³

„Приближих се једном из транспорта, како бих могао поближе сазнати о влаку од Земуна до Јасеновца. Рече ми да му је име Перо Вукић из Градине.

- Ето, рекоше нам у Земуну, ићи ћете кући! Кад нам то рекоше, народ оживи, неки су плакали. Стрпаше нас. Сви смо стајали, упрти један у другог дисали, кашљали, један другом у лице. Боле, брате, ноге, не може се стајати. Сваки ти је сат неко од нас умро и тако остане стајати наваљен као ступ на тебе. Теже ми је било мртваца држати на себи него што живих. Онај смрад био је гори него жеђ. Нисам мислио да ћу још видјети сунца."⁹⁶

У току „комисијског" прегледа овог транспорта мртвих и полумртвих Козарчана наступио је спор између усташке и њемачке стране о броју мртвих. Нацисти су тврдили да нема више од 50 одсто мртвих, док су усташе тврдили да их има 70 одсто. На крају је нађена средина и сложили су се Љубо Милош и њемачки официр, командант транспорта, да је 60 процената мртвих од укупног броја!⁹⁷ Док је трајало пребројавање и раздвајање мртвих и живих логораша, Лукач је успио да побјегне кроз један отвор на крову вагона. На тај начин се спасио ликвидације која је исту ноћ обављена у Градини. Из

⁹³ Др Никола Николић, *Јасеновачки логор смрти*, Сарајево, 1985; стр. 61.

⁹⁶ Исти; стр. 65.

⁹⁷ Исти; стр. 65.

овог транспорта спасила су се још само два логораша: Михајло Ћекановић из Међеђе и Баја Мисирача из Гуњеваца.

Славко Ћекановић:

„Мој отац Михајло се спасио из Земуна тако што се пријавио да има више година, да га не воде на рад у Њемачку. Возом су доведени у Јасеновац. Ту су стајали у вагонима осам дана, у станици, без воде и хране. Толико су били гладни да су покушавали тијела да једу. Одсјеку од другог, и пробају да једу. Глад! Људи су навелико умирали у тим вагонима. Кад су их пустили из вагона постројили су их у колону по осам. Отац је био са стране и успио је побјећи. Легао је за живицу и чекао да га усташа прободу. Али, нису га примјетили. Побјегао је у курузе и тамо чуо двије жене како разговарају. Мислио је да ће се спасити али је чуо како једна од њих каже: Мајку им српску, па још их има! Сачекао је да оду, а он је наставио пут. Дошао је до Саве, нашао чамац и прешао овамо. Клекнуо је, пољубио земљу и захвалио се Богу што је успио да побјегне!\".

Кад је „комисија“ завршила пребројавање, стигла су кола. Товарили су редом и живе и мртве. Колона уморених и жеђу исцрпљених и осушених живих мртваца кренула је према скели на Сави, а затим у Градину. Међу њима је био и Перо Вукић. Жив или мртав, прошао је поред своје куће на путу у масовну гробницу.⁹⁸

Једна већа група логораша са Сајмишта, међу којима је било око 500 Козарчана, упућена је крајем 1942. године у Норвешку.

Након козарске офанзиве и одвођења поткозарског становништва у логоре усташе насељавају опустошена села „поузданим елементом“. То је била мјера њемачко-усташких власти која је сматрана значајном за потпуну неутрализацију овог краја“. Усташе су у селу Међеђа, на пуста српска

⁹⁸Исти; стр. 65.

У забиљешци њемачког посланика у Загребу од 20. јула, 1942.године о томе се каже: „...1. Претпоставља се да је у интересу развоја хрватске Државе да се с обе стране пута Босанска Градишка-Бања Лука и Приједор-Дубица насељава поузданије становништво. С тим у вези потребно је да се Села која су сада празна осигурају. Исто тако треба обратити пажњу на Избор и смјештај нових насељеника.

1 <ЛГГ><% Xy J1&Л1Л5ЛП11

огњишта, населили око 40-50 херцеговачких католичких породица¹⁰⁰

Међутим, у брдима и шумама налазили су се партизани, који су повремено пуцали на усташе. То су биле краткотрајне, герилске борбе.

„Бијег смо подузели из Градине, поткрај јуна, 1942. године, увече између 18 и 19 сати, у правцу Просаре и Козаре. Бјежећи смо дошли до села за које смо касније сазнали да се зове Међеђа. Пуцало се за нама, а пуцало се и у селу. Куда сада? Били смо неодлучни, збуњени. На срећу, пуцњи из села потицали су од партизана и тако смо врло брзо стигли до жељеног циља. Усташе су остали у пољу, а ми смо од Међеђе постали партизани у саставу борбених јединица Козаре и Поткозарја.”¹⁰¹

Локомотива фотографисана маја, 1945. године (ЈУСП Јасеновац, Збирка фотографија, Инв. бр. 745: ЈСВ-1586/08 ФР)

¹⁰⁰ О броју насељених херцеговачких породица у Међеђу извјештава котарски предстојник 11. септембра, 1942. године пишући извјештај министру Турини.

¹⁰¹ Ђука Паздријан, *Прњаровац код Чазме, Ријечи које нису заклане*, III, Свједочанства преживјелих заточеника логора Јасеновац, Спомен-подручје Јасеновац, Јасеновац, 1977; стр. 34.

СУДБИНА КОЗАРСКЕ ДЈЕЦЕ

Један међу безброј лукавних начина затирања трагова српској, нарочито козарској дјечи, било је њихово одвајање од мајки. Одвајање је било брутално.

„Одвајали су живу дјецу од мајки, на тај начин што су нас окупили на једно мјесто и један усташки официр одржао нам некакав говор. Ужасно нас је почео грдити и вријеђати. Говорио је како ми нисмо мајке, јер не знамо дјецу одгајати, да

ће моћи само доћи погледати своју дјецу" - изјавила је Драга Рађеновић-Павковић¹⁰².

„Почело је раздвајање дјеце од мајки. Настао је такав врисак и кукњава да се није могло слушати ни издржати. А ми смо то морале. Разбјешњеле усташе, тукући мајке, чупале су малу дјецу из њихових наручја и као нијеме предмете и цјепанице бацали на страну. Било је мајки које нису могли да одвоје од своје дјеце. Чврсто су држале своје дијете у наручју и одбијајући усташке зликовце да им одузму дијете, грчевито се бориле. Чули су се само пуцњи. Они су све рјешавали. Падале су мртве мајке, којима су дјеца испадала из руку. Остајале су на мјесту мртве. Тако је потрајало неколико дана. За то вријеме у нашем логору владало је посебно тешко стање. Иако смо биле изнурене глађу, и оно мало хране нисмо могле да једемо. Плакале смо, јер смо стално биле под утиском ових призора, који се тешко могу исказати ријечима. Здраву и одраслију дјецу усташе су одвајале у посебне просторије. Ону слабију опет у друге да би их касније погушили. Здраве и одрасле дјечаке касније су отпремали у Загреб и Јастребарско гдје су од њих покушали да створе мале усташе" - изјавила је Мубера Карабеговић-Осмић¹⁰³.

Послије одузимања дјеце од мајки, усташка тактика, између осталог, састојала се у томе да најмлађој дјечи затре сваки траг постојања и онемогући идентификацију оних који евентуално преживе. Усташе су у Независној Држави Хрват-

Д. Лукић, *Били су само деца*, „Графомарк“-Лакташи. Београд, 200; стр.

84.
103
Исти, стр. 64.

1d1k1 1 yTKOMI

ској спроводили оно што је шеф Гестапоа, Хајнрих Химлер, тражио од Нијемаца: „Оно што нам други народи могу пружити у погледу добре крви нашег типа, ми ћемо узети, а ако је потребно и помоћу отимања њихове дјеце и подизања овдје међу нама“¹⁰⁴

Одредба о размјештају избјегличке дјеце коју је 23. августа, 1942. године издало Министарство удружбе НДХ, Одјел за осигурање, заштиту и скрб гласи:

„Поменута дјеца имају се уколико су здрава, одмах, а уколико су болесна наконведеног здравственог-заштитног рока у дјечјим прихватиштима предати на одгој и то:

1. Родитељима, уколико не постоје политички разлози против ове предаје.
2. Хрватским и католичким, сељачким и грађанским обитељима.
3. Државним и посебничким дјечијим домовима и одгојним заводима, ако не захтијевају посебни разлози.

Дојенчад и мала дјеца, за коју не постоје потребни податци, имају се прогласити находима и с њима поступати према постојећим законима."

Двогодишњу Милицу Шувак из Међеђе, преузела је из Завода за глухонијеме у Загребу Љерка Фишер, 7. октобра, 1942. године.

А како је ишао „преодгој“ дјеце и како је Павелићева држава затирала њихово порјекло, најбоље говори „Законска одредба о уређењу правног положаја државне сиротчади“, која је објављена 20. новембра, 1943. године. То је, у ствари, усташки акт о уништењу идентитета малих логораша. По тој одредби српској дјечи се дају имена са хрватским обиљежјем, одређује им се завичајност, вјерска (католичка!) припадност. Ако је непознат узраст дјетета, лекар одређује годину рођења, док се за датум и мјесец рођења увијек узима „10. травањ“, дан проглашења Независне Државе Хрватске.

¹⁰⁴ Исти; стр. 215.

хугои<^л иJ тишине

NEZAVISNA DRŽAVA HRVÁTSKA - MINISTARSTVO UDRUŽBE
Odjel društvenog osigurnja, zaštite i skrbi
ODSJEK BRIGE ZA OBITELJI I DJECU

Broj: 66621-I-2-1942. Zagreb, dne. 2/X. ...1942.

Predmet: Sava Milica
predaja na odgoj.

Na osnovu Naredbe gosp. ministra udružbe od 23.VIII.
1942. broj: 66628/I-2-1942.

O d o b r a v a m :

da gosp. Petar Jerka iz Zagreba
občine. Zagreba Vel. župe. Prigreja
..... preuzme na odgoj izbjegličko diete;
Prezime i ime. Sava Milica
Starost: /dan, mjesec i godina rođenja/... 2 godine
Odekle. Zagreba občina. Brakovina
kotar. Zagreba Ime roditelja: Petar i Stajka
koje se nalazi smješteno u dječjem prihvatilištu Ministar-
stva udružbe u Zagrebu na Zavodu za odgoj gluhonih u Zagrebu ..

Zagreb, dne. 7/X. ...1942.

Nadstojnik odsjeka
prof. Kamilo Bresler
savjetnik

Ovime izjavljujem, da sam danas dne. 7/X. ...1942.
u dječjem prihvatilištu Ministarstva udružbe u Zagrebu na Zavodu za odgoj gluhonih
..... preuzeo dobrovoljno gore navedeno izbjegličko
diete na odgoj i obstrbu, te da ću ga čestito i valjano odga-
jati u hrvatskom duhu i pružiti mu sve što je potrebno za tje-
lesni i duševni razvitak. Tom prilikom ujedno se obvezujem, da
označeno diete neću nikome dalje predati bez dozvole Odsjeka
brige za obitelji i djecu Ministarstva udružbe u Zagrebu, koji
ću Odsjek putem nadležnog mi Obćinskog odnosno Gradskog pogla-
varstva obavijestiti o svim promjenama, koje nastupe u životu
djeteta.

U... Zagrebu dne. 7. listopada 1942.

Vlastoručni podpis hra-
vitelja: Petar Jerka

Dječje prihvatilište Ministarstva udružbe u Zagrebu na Zavodu za odgoj gluhonih
.....
Gornje odobrenje i izjavu potvrđujem uredovno kao svjedok.
U... Zagrebu, dne. dne. 7. listopada 1942.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVÁTSKA
MINISTARSTVO UDRUŽBE
ODSJEK BRIGE ZA OBITELJI I DJECU

NEZAVISNA DRŽAVA HRVÁTSKA
MINISTARSTVO UDRUŽBE
ODSJEK BRIGE ZA OBITELJI I DJECU

UPRAVITELJ:

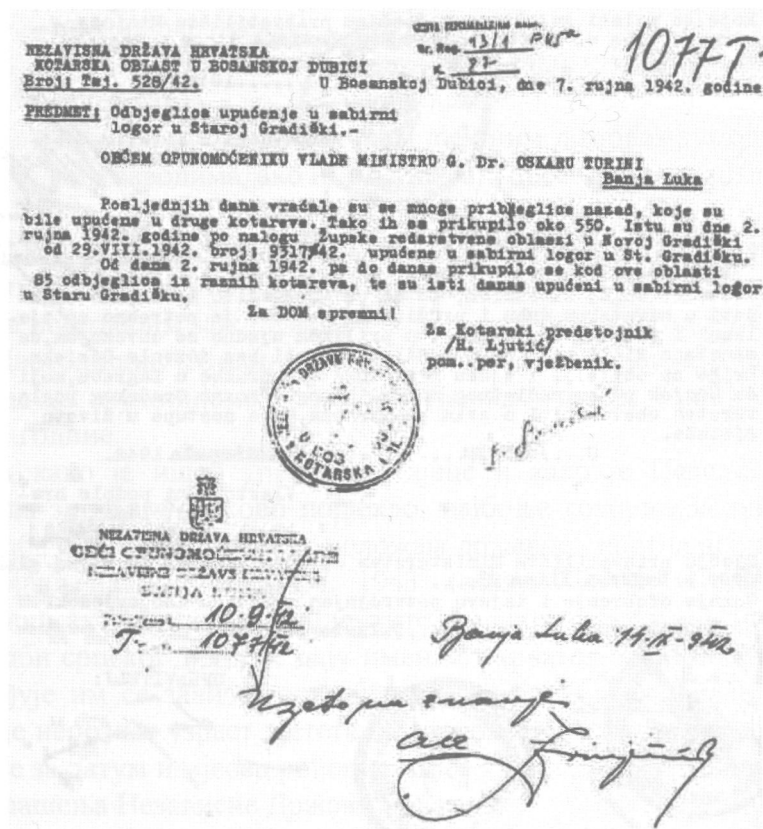
Факсимил одобрења о преузимању дјетета „ на одгој“!
(Музеј жртва геноцида, Београд: Лични фонд Драгоја
Лукића, несређена грађа)

1ања 1улековип

ПОВРАТАК У МЕЂЕЋУ, 1942. ГОДИНЕ

Поједине породице расељене по Славонији почеле су се враћати на Козару кућама другом половином августа и првом половином септембра. Усташе су настојали да спријече њихов повратак те су породице које су се враћале преко Дубице стрпали у логор.

„Последњих дана враћале су се многе пријеглице назад, које су биле упућене у друге котареве. Тако их се прикупило око 550. Исту су дне 2. рујна 1942. године по налогу Жупске редарствене области у Новој Градишци од 29. VIII 1942. број: 9317/42. упућене у сабирни логор у Ст. Градишку.“¹⁰⁵

Обавјештење Котарске области у Босанској Дубици
министру Оскар Турина

¹⁰⁵ А. Милетић, Концентрациони логор Јасеновац, књига IV, „Гамбит“, Јагодина, 2007; стр. 119.

Душан Ћуврк:

„Девети мјесец, 1942. године. Враћамо се из Славоније. Прошли смо кроз Јасеновац, дошли на Церовљане, кренемо пјешице за Хрватску Дубицу. Дочекали нас мухаџери¹⁰⁶, гађају камењем, исују мајку српску - Куд сте пошли!!! У згради општине у Босанској Дубици сврате нас и закључају. У ћошку те просторије крвавих одјела, шешира, зидови крвави. Сутрадан ујутро кренемо у Раван. Усташке патроле биле су у ветеринарској станици у Дубици па на Црнцу. Стигли смо у Међеђу. Хаос! Све је попаљено. У Матарушкој кући нешто жена и дјеце који су се вратили прије нас. Једну жену су усташе одредили за некаквог кнеза, Росу Матарушку. Она је баратала са тим народом, заповједала ко ће шта. Нас је распоредила у Средњу Међеђу у кућу неког Раде Ћопића. Мала је то кућица, ту су стале 2-3 фамилије. Ту смо били до прољећа. Те зиме нису убијали, било им је забрањено. Усташе су били у Матарушком дућану, у кући Кате Лончара, Тривића кући, али све су то били старији људи, са униформама и са оружјем. Они су ту ходали, нису никога дирали једно вријеме, неких четири мјесеца отприлике. А ми смо се хранили тако што смо или у Совјак, у Милошево брдо¹⁰⁷ и брали кукурузе под снијегом. Онда уђемо у пуну кућу па умрвимо једно десетак килограма кукуруза, чисто толико да поједемо да преживимо. Тако до прољећа."

У току октобра и новембра, 1942. године становништво Поткозарја наставља да се враћа својим кућама у већем броју. До краја 1942. године на овом подручју је владао релативан мир.

Десанка Бижић:

„Стигли смо кући, наша кућа празна, полупано све. Нигдје нема ни подераног пригавка. Прозори полупани али били су капци, па смо могли затворити да нам не пири вјетар и киша. То је била мртва, јесен, око десетог мјесеца, 1942. године. Немамо шта ложити, немамо штајести!."

Мухаџери - усташке породице које су заузеле српске куће у Хрватској.
Прим. аут: Села на подручју општине Градишка.

Тања Тулековић

Рајко Лончар:

„Врагно сам се кући на јесен, 1942. године. Слупани прозори, врата однешена. Ту се налазила једна сатнија усташа. Ја сам ишао брзо кроз село да видим, зажелио се. Кад један изађе преда ме. Пита оклен идем, а други вели пусти га.”

Слободан Баруџија:

„Године 1942. у новембру вратили смо се назад. Овдје су се били населили Херцеговци. Нема нигдје никога од наших. На цести једна велика рампа. Пропустише нас. Ту смо били до Нове године. За Нову годину више нисмо могли ту остати. Стално су нападали. Овдје се није могло бити док се није умирило.”

Мирко Цвијић:

„Децембра, 1942. године жене одлуче да оду у Међеђу да виде има ли шта, може ли се живјети. Нађу тамо усташе. Они им кажу да могу ту остати, да ће све бити добро. И оне су се вратиле по нас, на Папук. И ми кренемо, сва та колона жена и дјеце. Сиђемо у Новску. Тамо усташе пјевају, Швабе марширају. Нико нам ништа није урадио. А ми идемо ушљиви, боси. Бос по снијегу. Да видиш како трну ноге! Пјешице одемо пругом да Јасеновца. Јасеновац пун логораша. Гадни, мршави, поцјепани. Неки лежи и не диже се. Готов! Дођемо у село. Усташе имали код једне кућа казан, ту су кували за своју војску. И нама дадну да једемо! Куће опљачкане, прозори пооткидани... гадна ситуација.

Усташе помало почињу пријетити. Иду цестом и пуцају. Ми смо онда побјегли у шуму, у брда.”

ГОДИНА, 1943.

Крајем 1942. и почетком 1943. године на подручје среза Босанска Дубица враћају се жене и дјеца, који су послје Козарске офанзиве били интернирани у Славонију. Економско стање читавог терена било је веома лоше. У прољеће се приступило сјетви кукуруза. Међутим, усташе и даље продире у Међеђу, у већим формацијама.

Стојка Марчета:

„Крајем марта, 1943. године вратила сам се у своје село. Усташе су дозволили да се народ враћа кућама у јесен, 1942. године. Моја снаха се у јесен већ била вратила у Међеђу. Ја јој напишем писмо из Ливађана, и она ми одговори да ће доћи по мене. И тако је и било! Дођем ја у Међеђу... пусто... Ја сам очекивала да ћу затећи, онако како је било... али... ни прозора, ни врата, ни штокова на кући. А трава већ кренула! Све зарасло! Само стазица која води у ту кућу гдје је снаха била. А у селу су усташе владали! Сваки дан су гонили жене да иду копати у Градину, а не знају хоће ли се увече вратити дјеци. А нема „нећу!“. Ако жене неће ићи копати у Градину, онда ће им побити дјецу пред очима, па тек онда њих!"

Славко Ђекановић:

„Прољећа, 1943. године враћамо се кућама. Овдје ништа. Кућа је била спаљена. Остала радиона, мој отац је био мајстор - колар. Било је неколико породица које су биле заштићене. Они су били католици. Они су и остали у селу. Онда су се појавили партизани да заштите народ¹⁰⁸ и усташе су се повукле из села. Дођу они по дану али се ноћу враћају назад преко Саве. Људи су почели да живе и раде. Партизани¹⁰⁹ су из Орахове мобилисали те муслимане и десетак кола да се народу узоре и посије нешто баште. Били су ту 5-6 дана па су отишли, а^а требала је доћи друга смјена партизана. Одмах сутрадан УЈУтро су удариле усташе испод шуме. Водили су их ти^м муслимани који су били овдје и орали. Све су рекли гдје ко^има. У шуми су биле направљене колибе и ту су спавали дјеца^и старији народ. А овамо се стражарило и чувало. То јутро

Прим. аут : народ = Срби.

Прим.аут.: то је уствари била стража, није то била организована војска.

затекли су дјецу и жене и иоклали их. Било је ту и избјеглих и домаћих људи одавде. То није убијано оружјем! То је клато! У кући Почуча Милана убили су све што је било. У једној швапској кући¹¹⁰ народ је заклан и стрпани су пред кућом на хрпу и запаљени. То су биле жене и дјеца. Ми кад смо дошли брже смо та тијела из ватре и сахранили. У тој кући су били већином Торомани."

Ранко Тороман¹¹¹:

„Партизани организовали акцију да се нешто узоре, посије. Дошли омладинци из Орахове са воловима и плуговима. Орали су у Швабама. То је старо село више Међеђе, под Просаром. Дошли ујутро рано цивили Ораховчани и понеки усташа. Њих 10-15 упало у ту кућу. Најприје су се иживљавали а онда поклали народ. Ту су заклане моје двије сестре. Имале су, једна 12-13 година, а друга 14-15. Силовали су их а онда заклали. Урнебес је био... јаук, вика, галама... кркљање. Ту је побијена цијела фамилија Гога из Млинарица: два брата, мати им, стрина, баба Стоја, и наши Торомани. Сав тај народ је онда стрпан једно на друго и запаљени су! То је страшно било! Натрпали на њих курузовине и још шта су нашли туда, и запалили! Изгорили су онако половично. Неколико усташа је одлетило доље у Ријеку. Тамо је рањен Милан Почуч, неке жене заклане. Ја сам остао жив јер сам се био најео дивљег лука па ме то протјерало, па сам изашао. Они су у међувремену дошли и почели да кољу. Све то сам гледао из живице, удаљен, отприлике, 50 м."

Мирко Цвијић:

„Једне ноћи они направе акцију. Ујутро поране и све опколе. Тада сам гледао Стојана Рушића, прислонит уз шљиву и заклан. Однијели му јабучицу! Поклали су мушкарчиће из Тороман фамилије и узели јабучице, однијели. Онда смо ми њих сахрањивали."

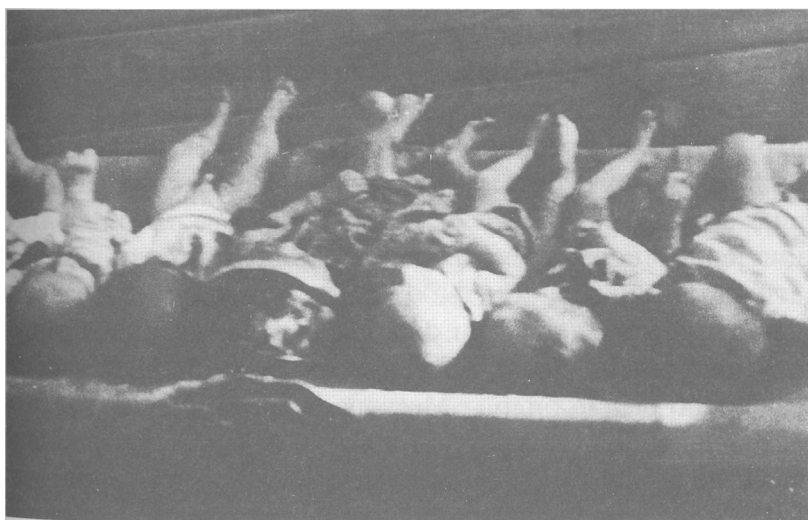
¹¹⁰ Прије почетка рата 1941. године у Просару су се били доселили Њемци, које је народ Међеђе називао Швабе. Кад се заратило Њемци су дошли по њих и иселили их.

¹¹¹ Ранко Тороман (1934), Доња Градина; изјава од 17. октобра, 2007. године; интервју је обавила екипа Шкес! бШез Нојосаив1 Метоп! тшеит.

Усташе су одатле продужили у кућу Кеџманових, заселак ријека.

Славко Ђекановић:

„У тој кући усташе су затекли народ на спавању. Жене и дјеца. Мушкараца није било, јер то је било послѣ логора. Они који су одузети у Церовљанима отишли су за Земун. Из Земуна, старији и млади, који нису одговарали за Њемачку, они су то вратили назад у Јасеновац на убијање. У тој кући, у једну собу су натрпали народ. Пуна соба је била. Журили су јер је већ свањивало. Поставили су митраљез на прозор и све их поубијали. Био је један младић међу њима, он је био пао под клупу кад се запуцало. Усташе су зашле у кућу па пиштољем ко се још помјерао. Младић је био крвав од других и био се умирио, тако је остао жив. Звао се Вељко Јанковић. Био је очевидац свега. Умро је сад. Мислим да је у тој кући било 12 особа. Усташе су кренуле даље према цести. Ко је бјежао према њивама они су хватали и убијали. Ја сам био тада у шуми.”

Жртве усташког геноцида: уморена дјеца

„Иљаду девесто четерес и треће ми смо били овде на стражи код куће Ђекановића. Навече. Муслимани су били туј. Кокано организовали се да дођу орати нама по Ријеци. Ми смо били на стражи, и ти муслимани кад су ошли назад у Орахову,

у зору око 3 сата довели су усташе да кољу по Ријеци, у тој кући Кеџмановој. Ја и Марко Бабић смо били на стражи до 12 сати. Од 12 сати смјенила нас је Јагода Тривића, која је уваћена тада овде и силована. Мрцварили је и клали, нема шта од ње нису радили. У једној соби вамо је исто било, пуна соба сасјечених из пушкомитраљеза. Од тије свију само је двоје преживјело: Цвијета Галоњска и Вељко Јанковић. Они су други сасјечени и туј је било крви, у тој соби, до кољена."¹¹²

Мирко Цвијић:

„Јагода Тривић је утјерана у једну собицу. Она је била партизански одборник, и они су то знали, па су је издвојили и мучили. Између прста је сва била расјечена. Одсјекли јој од дојки брадавице. Све је то она жива поднијела. Полне органе су јој искривали. Послије тог покоља моја мати и још неке жене су то мало почистиле по њој, приредиле је, па смо је онда сахранили."

Славко Ђекановић:

„Ја сам био командир пионирске чете, десет пионира. Ми смо били пионирска чета. Дођосмо на брдо ја и двије дјевојке од 14-15 година, Ана и Ковиљка. Видимо да су куће преврнуте. Мени се учинило да ми је мати заклана ту. На срећу није! Нешто је ту било преврнуто. За нама дође мој отац. Угледала Ковиљка - ето их! Отац и ја побјегли, а Ковиљка је рањена и сакрије се у багрем. Нису је могли наћи. Све то они раде у журби јер се боје да ће их неко из шуме гађати. Ану су ухватили. Свашта су од ње радили и на крају је убили. Запалили су је у једној кући. Изгорила је. Послије смо нашли комад њене зелене сукње. Иначе не би знали да је то она. Ко би свједочио шта је било... Мог оца је метак погодио у врат. Изашао му на уста, четири зуба избио и исјече му језик. Такав је пао у воду. То га је ваљда освјежило па је наставио даље бјежати. Стао сам са њим, а он на мене руком да ја идем, да бјежим даље, и маше руком лијево-десно да нема ништа од њега. А не може ићи право, само тетура. Наставим даље. Бјежећи сам прошао крај једне заклане жене. Поред ње има за један лавор крви. То је била Марта Галоњска. Послије сам се

¹¹² С. Брдар, *Црни уплетњак*, „Глас српски", Козарска Дубица, 1997; стр. 64.

састао са оцем. Он не може да говорн. Питао сам за мајку. Он и звади оловку и иаира и написа ми да је и она побјегла негдје. Оца су послје пребацили у болницу. Остао је жив."

Рајко Лончар:

„У селу Швабе, 1943. године, заклане двије цуре из Драксенића и бачене у ватру, полупечене".

„Овдје су ми једну стричевку сестру убили кроз прозор. Ишао је цестом један усташа. Видио га је један комшија кад је клекнуо и гађа нешто. Комшија је мислио да он гађа птице. Таман смо ручали за оном софром ниском и кроз прозор је ударио у тјеме. Ја сам сједио крај прозора и он је гађао мене. Она пане на столицу. Звала се Десанка. 17 година је имала."

Један усташа је причао: „Усташки официри заврну рукаве и предњаче у клању. Они су најистрајнији. Њих клање¹¹³ раздражује, опија!"

„Пред крај 1943. године кренули смо назад у Босну из села Торањ у Славонији.¹¹⁴ Од старијих сам дознала да нас је неком пропусницом спроводила и одвела Чекић Јованка из Шеварлија. У то вријеме власти НДХ су дозволиле да се жене и дјеца могу вратити, али само са пропусницом. Јованка нас је водила (спроводила возом) до Хрватске Костајнице и тада смо преко моста прешли у Босанску Костајницу. Дочекале су нас усташе, али када је Јованка показала ту пропусницу пустили су нас. Кад смо прошли мост и цестом уз Уну кренули према Дубици, на колону жена и дјеце, са планине Баља у Хрватској, почели су пуцати. Тада је настао јаук и бјежање. Мислим да је на тој цести остала половина побијених. Побјегли смо у село Јасење. Овдје смо остали неко вријеме. Мајка је, преко породице Пезић из Дубице добила личну карту и коначно кренула кући. У селу је била усташка сатнија која је све контролисала. Ту смо остали до пред сам Божић. Тада су усташе по кућама опет почеле купити, прогањати, хватати и Убијати. Побјегли смо у Козару, у село Војскова."

А. Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, Књига I, „Народна књига" Београд, 1986; стр. 561.

Д. Кукољ, *Страдање моје породице*, Зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновцу, „Графомарк" Лакташи, Бања Лука, 2007; стр. 400.

Десанка Бижић:

„Моје дијете је умрло 1943. године на крају. Били смо ту у кући. Добило крупне оспице, то се није смјело прехладити, а ми нисмо имали никаквог утопљавања. Увијек је тражио млијека. Нека жена чула то и рекла да јој пошаљем сваки дан некога по млијеко и слала ми литру млијека. Кад ми је умрло то дијете, са једним дјететом и још нас 2-3 смо нашле једну пусту кућу у Козари и ту смо остали до ослобођења. У Подградце смо ишле зарађивати мало брашна мало нечега да преживимо. Они отуда нису ишли у логоре.”

Славко Ђекановић:

„Послије ту више није било опстанка, народ је морао да бјежи за Кнешпоље. Тамо је било партизана. А усташе су и тамо нападали.”

ГОДИНА, 1944.

Усташке формације из Јасеновца и даље врше нападе праћене насиљем над цивилним становништвом и паљењем кућа.

Стојка Марчета:

„У Угреновића¹¹³ кући биле су се настаниле жене и дјеца, горе гдје су Швабе, на брдашцу. Било је то 15. фебруара, 1944. године. Излазила сам из шумице и гледам са брдашца доље на куће у селу... све усташе опколили, и са њима муслимани из Ораховце. Потрчим кроз шумицу да бјежим кад оно састави са једног брда и са другог преко мене. Фрца грање, фрцају кугле! Сакријем се у шанац, завучем се под бујад. Има још снијега. А иду усташе и прескачу преко мене. А један вели - Мајку јој је..., овдје се сакрила! Други виче - Тражи је Црни, ту се сакрила! А вриска дјеце и жена се чује! Угреновића кућу опколили... похватили жене и дјецу... одведоше... ја лежим ту. Вириш на усташе и видим да су ухватили моју сестру Душу. Одведоше њу... а ја остаде ту лежати. Стишало се све... Идем ја у ноћ. Пролазим крај гробља. Долазим до те куће. Видим пси откопавају неку рупу. Ту је плитко био закопан Стојан Ружицић. Њега су нешто раније убили, па га жене тако плитко закопале. А Стојан као да је жив! Ништа се ја не бојим Стојана! Прилазим кући тој. Нико се не чује. А некада се на километар чула врева дјеце. Сад ништа. Пришла сам близу... видим да жижи свјетло. Стала! Дал' да идем, дал' да не идем. Не смијем богами! Само гледам како ће ме усташе ухватити иза леђа. И усудим се једном! Пашченце неко лавуца. Чујем да У кући неко јауче, женски глас. Ставим пањић под прозор да видим, нека Госпова Михајла Галоње и Ружа Обућинска. Улазим у кућу. Питам - Гдје је сав тај народ?! А Госпова каже - Све су их одвели и побили доље у Шиминашу! Тад је Убијена Стојка Милановића, Петра Батајића и њена кћер."

„Перса Змијањчева и троје дјеце, Миља Тривића и двоје дјеце, заклали и¹¹⁴запалили. Како мирише људско тијело кад¹¹⁵ри... то је невјероватно! Све су то Ораховци доводили Усташе и клали и палили. Девет стотина усташа је дала Орахова!"

¹¹⁵ Угреновића кућа се налазила уз само гробље.

Десанка Бижић:

„Мој брат је био у партизанима па нам дође ноћу и каже - ако чујете да долазе бјежите горе у брда. Моју мајку су ухватили 1944. године. Остала је ту код куће. Остало је доста жена, њих десетак. Заједно су спавале у једној кући. Ја њу зовем ајде мати, немој остајати. Имали смо ту нешто кокица, а она јадница око тога. Кад су осјетиле усташе оне су бјежале. Моја мајка каже њима - ја нисам куће закључала. Каже једна - ма какве куће, само бјежмо! А моја мајка, јадна, три сина јој у три мјесеца погинула, па њој свеједно живјела или је нестало. И вратила се. И кажу жене - ми чујемо како она јауче, ухватили је. Никад није нађена. Нестала је."

Ранко Тороман:

„Стигнемо у јесен у Међеђу. И онда опет до краја рата стално бјежање. Сваки дан ево их овде, ево их онде! Живјели смо у некој Баруцијиној кући. То ми дође неки ујак. Године 1944. пођемо у школу у Међеђи. Није било школе, него у ЈТукића шуми табла на храстић, и тако завршим основну школу!."

ГОДИНА, 1945.

Иако су усташе знали за ироиа^вст, до задњег дана су чинили злодјела. У фебруару, 1945. године врше неколико упада и то из правапа Дубице, Орахове и Јасеновца.

У једном архивском документу пише:

„Године 1945. усташама је било потпуно јасно да је рат изгубљен, али то није зауставило њихова звјерства, они су даље упадали у села и гдје би год наишли на кога православног убили би га пошто би га страховито измрцварили.”¹¹⁶

У фебруару, 1945. године у селу Гуњевци усташе су извршили страшан злочин геноцида. У то село је избјегао српски народ из околних села, па тако и из села Међеђа.

У кући Боже Вукмира усташе су спалили 68-оро мушкараца, жена и дјеце српске националности.¹¹⁷

Грозда Мирић:

„Ја пођем да видим иду ли усташе од Дубице. Ја идем њивом, а усташе иду „грабљама”. Дијели нас живица. Ја умакнем у пут. Полетим. Пуче пушка. Дјеца и жене су се били сакрили у кућу Јове Миљановића. Они истрче из куће у шуму. Усташе лете за нама. Ми дубље у шуму. Стајали смо под дрветом. Пуца цијелог дана. Један дио се сакрио у Вукмиров јарак. Њих су опколили. Ту су били и моја браћа: Милан Гога, Рајко Гога, Гојко Гога, сестре Перса и Мара и мати Драгиња. Стјерали су их у Вукмирову кућу. Свукуд вриска, јаук. Ја и једна цура смо посл^вије наишле крај Вукмирове куће. Видимо: изгорјели. Ту ми је изгорјела и сестра Перса. Послије смо нашли њену чарапу, близу паљевина. Моја сестра је била веома лијепа.”¹¹⁸

Томо Клинцов:

„У кући Боже Вукмира затворили су жене и дјецу, закон^вали прозоре и врата. Ту је било 68-оро жена и дјеце. Ту је

Записник Земаљске комисије за утврђивање злочина окупатора и његових помагача састављен у Б. Дубици 17. јула, 1946. године о злочинима у селу Међеђи.

^ С. Брдар, *Црни улетњак*, „Глас српски”, Козарска Дубица, 1997; стр.

¹¹⁸ Исти; стр. 26.

1'а.ња Гулскивип

изгорио мали Ратко Крњајић у седмој години, Миољка Гога у деветој, и још силна дјеца. Из ватре су се некако успјеле пробити Крамар Роса из Гуњеваца и Дерикућа Боса из Клековаца, али су их усташе побили. Кад је та кућа горела, усташе су играли коло и пјевали!"

Душан Ћуврк:

„Мој отац, Стојан Ћуврк, затим Милован Додик, Миле Рељић, Марко Рељић - Међеђанци, и бројни други били су у логору организовани у радну групу зидара. Милован Додик био је квалификовани зидар, па је та група читаво вријеме рата ј радила грађевинске послове у логору. Радили су уз минималну храну. Кад је логор ликвидирани, тај су дан и они ликвидирани. Има пут од Кошутарице према Брочицама, цеста и нови насип - то су они правили. Ту су поубијани! Усташе су их поубијали I и згазили коњима у насип Кошутарица-Брочице. Ту је мој отац завршио."

Двадесет и седмог априла, 1945. године партизани су ослободили Босанску Дубицу. Након тога, народ Међеђе почиње да се враћа својим кућама.

Ранко Тороман:

„Крај рата дочекали смо у Међеђи јер је у Градини све било изгорело. Знало се само гдје је била кућа, ту нарасте велика коприва. Ишли смо на Саву, да нађемо обуће, одјеће. На обали нађемо четворицу у домобранској униформи, али то су били усташе. Питали су нас за пут за Орахову. Ми побјегнемо у команду партизана и кажемо им за то. Нешто партизана и ја кренемо наоружани према њима. Похватамо их и доведемо пред команду у Доњој Међеђи. Народ их туче. Једна жена, не знам јој име, стара баба¹¹⁹, седам јој синова изгинуло, штапом их туче и помиње сваког од својих синова име, и пита гдје су! Потом их кренуше за Дубицу."

Душан Ћуврк:

„Крај рата... нисмо смјели доћи у Млинарице ради усташа - бјегунаца, који су се крили и бјежали назад преко Саве. Све је овдје у Млинарицама било зарасло. Мара Пупавац, Коса

¹¹⁹ Према изјави Добриле Кукољ ради се о Ани Шкарић, из села Међеђа.

Рељић, Ружа Лончар и Марица Додик, старије жене, вратиле су се овамо да би нешто сачувале, прикупиле и то, и стационирале су се у кући Маре Пупавчеве. Имали су кућу од тврдог материјала и, на њихову жалост, кућа је имала димњак, и ту су наложиле ватру. И из тог димњака се видио дим. Ти бјегунци - усташе су примјетили дим. Нико не зна колико је било тих бјегунаца. Углавном, они су те жене похватили, поклали и бацили у дрвену шталу и запалили. Усташетине те!"

Славко Ђекановић:

„Године 1945. жене и дјеца се вратили. Прелазили смо у Јасеновац да нађемо себи робе. Они што возе чамац морали су одгуривати лешеве да прођу. Како се вода дизала остало лешева на врбама, висе!"

Смиља Влајнић:

„Кад смо се 1945. године вратили ишли смо купити кости поред Саве. Купили смо их и сахрањивали. Ишла је омладина. Још су лешеви пролазили водом. Остајали су на гранама, обалама. То су лешеви највише из Јасеновачког логора."

Душан Ћуврк:

„Кад је рат завршен, ја и Милка Даниловић, њој су родитељи поклани, ишли смо крај Саве, и кад смо дошли до пруда званог Ћукин баир, ту има једна кривина, и ту је био пруд од шљунка. Врбе су одваљивале се од обале и биле попрјечене у Саву. За тим врбама, ту су гомиле мртвих људи. И било их је по пруду. Кад се вода повукла, они су остали на пруду. Ми смо морали замотати главе јер толико смрди, не може се ту ходати! На том пруду лежи један са руксаком на леђима. Није нам било јасно да му руксак није скинуо онај који га је убио. Ја откачим тај руксак. Отворимо. Унутра два одијела, кошуља, чарапа и једна мала кутија лимена. Отворим ту кутијицу - у њој плочица четвртаста и на њој број, чини ми се 161, и испод слова КГФ, то је крингефанге¹²⁰ - ратни заробљеник. Онда смо схватили да се тај јадник враћао из заробљеништва у Њемачкој. Ендехазија је искористила ту прилику, кад је на Западу објављено да је Југославија слободна, а то није било тачно, и сви они који су отуда

²⁰ Прим. аут.: њем. Крингефанге - ратни заробљеник.

хања Гулсковип

пожурили кући, згртали су у Јасеновац и у Саву. Таквима се траг не зна!"

* * *

„Размишљајам: Ту су прохујали турски јаничари и бечки хусари. Ту су прогили Наполеонове гренадири. Ту негдје у близини се протезала граница три царства. Глас пијевца чуо се с једне и друге стране границе. Ту се орало, сијало, косило и жњело, живјело и умирало, пјевало на свадбама и плакало на сахранама. Живјело богато и умирало смиреном природном смрћу.

А сада?

Опет се магле вуку по овом комадићу земље и у њима гракћу вроне. Спава се отворених очију. О, каква је ово позорница! Ту се дјевичанство силом узима, љубав понизује, правда гази. Ту лукавост кумује животу, пузавост одржава кућу, а храброст је запали.

Па ипак, преживјет ће све то овај народ, неће потонути у ужасној поплави злочина, вјешала и чудовиних клаоница...¹²¹

* * *

На основу личног истраживања у Матичном уреду Демировац (општина Козарска Дубица), самом селу Међеђа те разговору са њеним мјештанима, који су проживјели и преживјели страхоте геноцидне НДХ, дошла сам до 80 нових имена жртава усташког злочина геноцида у селу Међеђа, који до сада нису уопште евидентовани. Сматрам да тај број још увијек није коначан! Списку од 45 опустјелих домаћинстава из 1984. године додајем још једно, до сада неевидентовано опустјело домаћинство.

¹⁻¹ Ешреф Бадњевић, *Ријечи које нису заклане*, III, Јасеновац, 1977; стр. 64.

**СПИСАК ЖРТАВА УСТАШКОГ ЗЛОЧИНА ГЕНОЦИДА
ПРЕМА МОЈИМ ИСТРАЖИВАЊИМА У 2008. ГОДИНИ**

1. Бањац (Стојана) Петра, 1900-1942. Боснови
2. Бубеко (Ђуре) Милутин, -1943. НН
3. Бубеко (Стојана) Перо, -1942. НН
4. Бушић (Милована) Јованка, 1887-1942. НН
5. Бушић (Миле) Милован, 1922-1943. НН
6. Видовић Здравко, —1942. НН
7. Галоња (Богољуба) Ана, 1938-1943. Међеђа
8. Галоња (Богољуба) Марко, 1941-1941. НН
9. Галоња Марта, —1943. Међеђа
10. Гога (Лазе) Здравко, 1926-1942. НН
11. Драгел Вукосава, -1942. НН
12. Змијањац Ана, 1883-1942.
13. Змијањац Даница, 1927-1942.
14. Змијањац (Пантелије) Ђуро, 1930-1943. Бијаковац
15. Змијањац (Пантелије) Коста, 1933-1943. Бијаковац
16. Змијањац Милка, 1891-1942.
17. Змијањац (Пантелије) Милутин, 1931-1943. Бијаковац
18. Змијањац Ненад, 1925-1942.
19. Змијањац Савка, 1890-1942.
20. Јанковић (Драгутина) Јованка, —1943. Драксенић
21. Јанковић (Драгутина) Раде, 1908-1943. Норвешка
22. Кокић (Раде) Миладин, 1933-1942. Јасеновац
23. Кокић (Стевана) Нада, 1871-1943. Срефлије
24. Комадина (Вучена) Гојко, 1930-1942. Земун
25. Комадина Јула, 1929-1942. Јасеновац
26. Комадина (Данета) Милка, 1890-1942. Липик
27. Комадина (Љубомира) Радосава, 1923-1943, Међеђа
28. Кос (Николе) Милош, 1912-1942. Земун
29. Крњајић Жарко, 1942-1942.
30. Кукавица Ђорђија, 1915-1942.
31. Ластавица (Илије) Драгиња, 1894-1942. Липик
32. Лартавица Мане, 1890-1942.
33. Ластавица (Мане) Мира, —1944. Раковица
34. Лончар (Стеве)Вука, 1918-1942. Јасеновац
35. Лончар Вукосава, 1900-1941.
36. Лончар Деса, 1929-1943.
37. Лончар Десанка, 1926-1943. Међеђа
38. Лончар Лазо, 1934-1942.
39. Лончар Марко, 1920-1941.
40. Лончар (Николе) Милан, 1924-1941. Б. Дубица
41. Лончар Миле, 1890-1942.
42. Лончар (Стеве) Милица, 1928-1942. Јасеновац
43. Лончар (Стеве) Милош, 1942-1943. Јасеновац
44. Лончар (Стеве) Олга, 1916-1942. Јасеновац
45. Лончар (Ђуре) Стево, 1888-1942. Земун
46. Лукић Милош, 1908-1942.

1ања 1улековип

47. Марчић (Уроша) Милица, 1930-1942. С. Градишка
48. Матаруга Мирко, 1939-1942. Јасеновац
49. Матаруга (Остоје) Тана, —1942. Земун
50. Милановић Марко, -1941. Међеђа
51. Милеуснић Милева, 1934-1944.
52. Миливојац Радмила, 1942-1943.
53. Миломемић Марко, 1901-1941. Међеђа
54. Обућина (Микајила) Лазо, 1904-1942. Земун
55. Обућина (Лазе) Лепа, 1933-1942. Пакрац
56. Обућина (Ђуре) Марица, 1912-1944. Пуцари
57. Обућина (Лазе) Милан, 1941-1942. Пакрац
58. Петровић (Ђоке) Маријан, 1911-1942. Јабланица
59. Петровић (Ђоке) Милан, 1909-1943. Њемачка
60. Пећанац Ана, 1930-1943.
61. Пећанац (Симе) Ђоко, 1880-1942. Јасеновац
62. Пећанац Јово, 1901-1942.
63. Пећанац Савка, 1901-1942.
64. Пећанац Стана, 1928-1943.
65. Почуч (Николе) Миле, 1887-1942. Сл. Пожега
66. Почуч (Ђуре) Никола, 1905-1942. Земун
67. Пралица (Миле) Рајко, 1913-1942. Земун
68. Радовић Богомир, 1941-1942.
69. Радовић Зорка, 1906-1942.
70. Рељић Марко, 1878-1942.
71. Тривић Ана, 1910-1942.
72. Тривић (Ђуре) Лаура, —1944. Јабланац
73. Тривић (Тихомира) Љубица, —1944. Међеђа
74. Трубарац (Стеве) Радосава, 1904-1942. Јасеновац
75. Ћуврк Милутин, 1932-1942. Јасеновац
76. Ћуврк Рајко, 1941-1942.
77. Ћуврк Симо, 1930-1942. Јасеновац
78. ЧађоМара, -1942. НН
79. Шолаја Срето, -1941. Међеђа
80. Шувак Милорад, 1890-1942.

ОПУСТЈЕЛА ДОМАЋИНСТВА

1. Ружичић Миле

104

Матична књига умрлих

Б.б. 100

Р. Станислав 1948

1948

Б.б. 100

Р. Станислав 1948

1948

Б.б. 100

Р. Станислав 1948

1948

*Извод из матичне књиге умрлих за двоје лица која нису
уписана у досадашње спискове жртава
усташког злочина геноцида*

РЕЗИМЕ

Једно од најтрагичнијих страдања у периоду 1941-1945. године је и страдање у српском селу Међеђа под Просаром. Терор, масакр и злочиначке оргије спроводили су усташе над овим народом за сво вријеме постојања Независне Државе Хрватске. Какав је однос према српском народу био потврђује изјава усташког официра, иначе свештеника, Дионизија Јурића:

„...У овој земљи не може нитко да живи осим Хрвата, јер ово је земља Хрватска, а ко неће да се покрсти ми знадемо куда ћемо с њиме. Данас није грехота убити ни мало дијете од 7 година које смета нашем усташком покрету. Немојте мислити што сам ја у свећеничкој одори, па не могу, када је потребно узети стројницу у своје руке и да таманим све до колијевке, све оно што је против усташке државе и власти.“¹²²

У селу Међеђа усташе-хрватски нацисти проводили су геноцид над српским становништвом у најбуквалнјем смислу те ријечи. Народ Међеђе проживио је страшне муке. Многи су изгубили своје животе мучени на најстрашније начине: клање, мрцварење, одсјецање појединих дијелова тијела, паљење. Многи су одведени у Концентрациони логор Јасеновац и никада се нису вратили. Многи су изгубили своје најмилије. Многе породице су затрпте. Много кућа је спаљено. Много је дјеце страдало. Много је сломљених срца и душа остало.

Први послеријатни регрут из села Међеђа отишао је у војску тек 1955. године.

Послијератно болно трагање родитеља за дјецом, потресни огласи на новинским ступцима попут овог:

„Милутина Лончара, рођеног 1939. године у селу Међеђи, непријатељ је одвео из Сиска с групом деце. Изгледа да је после тога виђен у Загребу. Милутин је имао плаву косу, очи плаве, лице дугуљасто, нос правилан, зубе ретке. Он се можда још сећа куће у којој је рођен - млина, реке и моста. Молим све оне који ма шта знају о њему да јаве на адресу: Љубомир Лончар, Међеђа, пошта Демировац, Босанска Дубица.“

Оглас је изашао у Борби, 19. септембра 1960. године¹²³.

¹²² Д. Ђургуз, М. Вигњевић, *Козарски одред*, Национални парк „Козара“, Приједор, 1982, стр. 30.

¹²³ Новинска колекција „Борбе“ чува се у Архиву Србије у одељењу у Железнику.

Оглас из листа БОРБА, 19. септембар 1960. године

БИБЛИОГРАФИЈА

- Др Никола Николић, *Јасеновачки логор смрти, „Ослобођење”, Сарајево*
- Драгоје Лукић, *Рат и дјеца Козаре*, „Народна књига”, Београд, 1979.
- Душан Д. Самарџија, *Босанскодубичко подручје у НОР-у 1941-1945.*, Босанска Дубица, 1984.
- Антун Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига I, „Народна књига”, Београд, 1986.
- Антун Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига II, „Народна књига”, Београд, 1986.
- Антун Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига III, „Народна књига”, Београд, 1987.
- Антун Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац*, књига IV, „Гамбит”, Јагодина, 2007
- Радомир Булатовић, *Концентрациони логор Јасеновац*, „Свјетлост”, Сарајево, 1990.
- *Спомен-подручје Јасеновац-Доња Градина-Бистрица*, Преднацрт, Сарајево, 1992.
- Симо Брдар, *Црни уплетњак*, „Глас српски”, Козарска Дубица, 1997.
- Драгоје Лукић, *Били су само дјеца*, „Графомарк”, Лакташи, Музеј жртава геноцида Београд, 2000.
- *Зборник радова четврте међународне конференције о Јасеновцу*, „Графомарк”, Лакташи, Бања Лука, 2007.
- Цадик И. Данон Брацо, *Сасечено стабло Данонових*, „Досије”, Београд, 2007.
- Марко Ручнов, *Зашто Јасеновац*, ИКП „Никола Пашић”, Београд, 2001.
- Милан Булајић, *Јасеновац, улога Ватикана у нацистичкој Хрватској*, „Пешић и синови”, Београд, 2007.
- ~ *Ријечи које нису заклане*, III, Свједочанства преживјелих заточеника логора Јасеновац, Спомен-подручје Јасеновац, Јасеновац, 1977.
- Илија Ивановић, *Свједок јасеновачког пакла*, „АРТ принт”, Бања Лука, 2006.
- р *Округли стол 21. 4. 1984.*, СП Јасеновац, Јасеновац, 1984.
- Милан Булајић, *Усташки логори смрти - Српски мит?*, Музеј жртава геноцида, Београд, 1999.

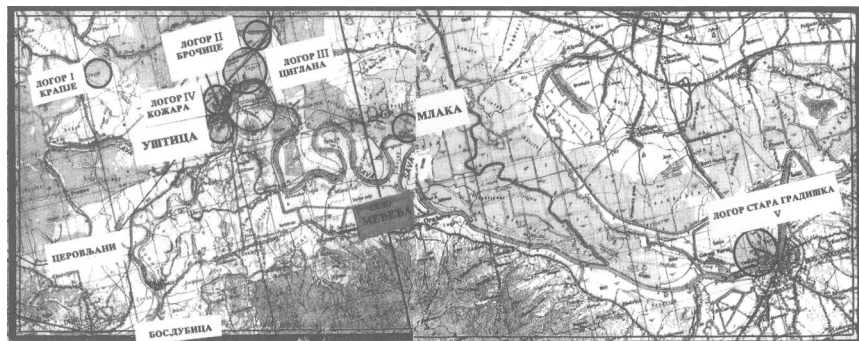
х аша х у лсхииди

- *Сећања Јевреја на логор Јасеновац*, Београд, 1972.
- Милко Рифер, *Град мртвих Јасеновац*, „Накладни завод Хрватске“, Загреб, 1946.
- Драгутин Ђургуз, Милорад Вигњевић, *Козарски одред*, Национални парк „Козара“, Приједор, 1982.
- *Отпору жицама*, Сећање заточеника, I, Београд, 1966.

ИЗВОРИ

- Матични уред Демировац
- Споменик жртвама у селу Међеђа
- ЈУСП Доња Градина, архива фотографија
- Славко (Михајло) Ћекановић (1929), заселак Ријека, Међеђа
- Рајко (Ћоко) Лончар (1930), Међеђа
- Смиља (Душан) Влајнић (1930), Међеђа
- Милица Борјановић (1930), Међеђ
- Лазар Михајлица (1934), Међеђа
- Десанка Бижић (1919), Међеђа
- Слободан (Љубомир) Баруџија (1927), Међеђа
- Пантелија (Мирован) Даница (1936), Међеђа
- интервјуи рађени са екипом ТЈпкес! бШез Но1осаш1 Мешопа1 Museum из Washingtona:
- Мирко Цвијић (1932), Међеђа
- Ранко Тороман (1934), Доња Градина (истраживања из 2008. године)
- Душан (Стојан) Ћуврк (1930), заселак Млинарице, Међеђа
- Стојка (Ћорђе) Марчета (1927), Бања Лука, родом из села Међеђа
- Добрила (Раде) Кукољ (1930), Бања Лука, родом из села Међеђа (истраживања из 2011. године)
- Музеј жртава геноцида, Београд: Лични фонд Драгоја Лукића
- Архив Србије, одељење у Железнику: Новински чланак „Борбе“, издање за 19. септембар, 1960. године
- ЈУСП Јасеновац, Збирка фотографија

ПРИЛОЗИ

Карта 2

Карта 1,- Изложба Јасеновац, Систем усташких логора смрти, Музеј Војводине Нови Сад, Музеј жртава геноцида Београд, 1994, стр. 15,

Карта 2.-исти, стр. 83.

**ЖРТВЕ УСТАШКОГ ЗЛОЧИНА ГЕНОЦИДА У СЕЛУ
МЕЂЕЂА, 1941-1945. ГОДИНЕ**

*Списак жртава усташког злочина геноцида у селу Међеђа,
1941-1945. године* преузет је из књиге „Босанскодубичко
подручје у НОР-у 1941-1945", Душан Д. Самарџија, 1984.
Босанска Дубица,

1. Алаша (Марка) Владимир, 1932-1942. Бос. Дубица
2. Алаша (Радосава) Дрена, 1940-1942. Стара Градишка
3. Алаша (Станка) Живко, 1928-1942. Земун
4. Алаша (Николе) Јела, 1887-1942. Стара Градишка
5. Алаша (Стојана) Јованка, 1899-1942. Козара
6. Алаша Маријан, 1890-1942. Земун
7. Алаша (Савана) Марко, 1893-1942. Земун
8. Алаша (Марка) Стако, 1877-1942. Земун
9. Алаша (Симе) Станко, 1894-1942. Земун
10. Бабић (Николе) Благоја, 1928-1942. Земун
11. Бабић Васо, 1906-1942. Земун
12. Бабић Маријан, 1891-1942. Земун
13. Бабић (Раде) Марјан, 1884-1942. Земун
14. Бабић (Миле) Никола, 1895-1942. Земун
15. Бабић Стојка, 1883-1942. Земун
16. Бабић Чедо, 1910-1942. Земун
17. Бањац Марко, 1890-1942. Земун
18. Бањац Симеун, 1886-1942. Земун
19. Баруџија (Остоје) Ана, 1937-1942. Сисак
20. Баруџија (Симе) Ана, 1879-1942. Јасеновац
21. Баруџија (Манојла) Вида, 1900-1942. Дарувар
22. Баруџија (ж. Бранка) Десанка, 1917-1942. Славонија
23. Баруџија (Остоје) Зорка, 1936-1942. Сисак
24. Баруџија (Лазе) Јованка, 1875-1942. Бос. Дубица
25. Баруџија (Милана) Љуба, 1937-1942. Славонија
26. Баруџија (Јована) Марија, 1882-1942. Ст. Градишка
27. Баруџија (ж. Милорада) Марија, 1892-1942. Ст. Градишка
28. Баруџија (Бранка) Марко, 1938-1942. Славонија
29. Баруџија (Милована) Милан, 1914-1942. Земун
30. Баруџија (Милана) Нада, 1941-1943. Сл. Пожега
31. Баруџија (Симе) Остоја, 1927-1942. Земун
32. Баруџија (Остоје) Стево, 1938-1942. Сисак
33. Баруџија (Остоје) Стојан, 1927-1942. Пакрац
34. Баруџија (Илије) Урош, 1898-1942. Земун
35. Батајић (Илије) Босиљка, 1937-1942. Међеђа
36. Батајић Бошко, 1926-1942. Земун
37. Батајић (Илије) Душан, 1928-1942. Међеђа
38. Батајић (Миле) Илија, 1894-1942. Међеђа
39. Батајић Јагода, 1939-1942. Јасеновац

40. Батајић Јула, 1885-1942. Земун
41. Батајић (Николе) Лепа, 1932-1942. Јасеновац
42. Батајић (Остоје) Лепа, 1926-1942. Пакрац
43. Батајић Маријан, 1936-1942. Јасеновац
44. Батајић (Илије) Милан, 1917-1942. Међеђа
45. Батајић Миле, 1890-1942. Земун
46. Батајић Миле, 1908-1942. Земун
47. Батајић (Илије) Миле, 1920-1942. Међеђа
48. Батајић (Мирка) Милица, 1941-1942. Јасеновац
49. Батајић (Ћоке) Милка, 1918-1942. Међеђа
50. Батајић (Илије) Милован, 1930-1942. Међеђа
51. Батајић (Николе) Милорад, 1904-1942. Јасеновац
52. Батајић (Павла) Мирко, 1900-1942. Земун
53. Батајић (Ћоке) Невенка, 1894-1942. Међеђа
54. Батајић (Миле) Никола, 1874-1942. Земун
55. Батајић Петра, 1890-1942. Јасеновац
56. Батајић (ж. Остоје) Петра, 1900-1942. Јасеновац
57. Батајић (Николе) Раде, 1902-1942. Јасеновац
58. Батајић Радојка, 1920-1942. Јасеновац
59. Батајић Сава, 1878-1942. Земун
60. Батајић Симо, 1876-1942. Јасеновац
61. Батајић (Мирка) Славко, 1933-1942. Јасеновац
62. Батајић Слободанка, 1929-1942. Јасеновац
63. Батајић (Милорада) Слободанка, 1931-1942. Бос.
Дубица
64. Батајић Стана, 1878-1942. Земун
65. Батајић (Косте) Стоја, 1908-1942. Сисак
66. Бижић (Рајка) Богданка, 1937-1942. Пакрац
67. Бижић (Рајка) Деса, 1928-1942. Пакрац
68. Бижић (Милоша) Душан, 1919-1942. Бос. Дубица
69. Бижић (ж. Милоша) Јованка, 1880-1942. Јасеновац
70. Бижић (Ћурђа) Миле, 1900-1942. Земун
71. Бижић Милован, 1916-1942. Јасеновац
72. Бижић Милош, 1893-1942. Земун
73. Бижић (Душана) Небојша, 1938-1943. Пакрац
74. Бижић (Рајка) Невенка, 1929-1942. Пакрац
75. Бижић (Остоје) Радосава, 1912-1942. Пакрац
76. Бижић (Рајка) Стоко, 1936-1942. Пакрац
77. Бјелотонић (Симе) Грозда, 1925-1942. Јасеновац
78. Бјелотонић (Милана) Лепа, 1933-1942. Ст. Градишка
79. Бјелотонић (Луке) Марија, 1885-1942. Јасеновац

80. Бјелотонић (Николе) Марица, 1931-1942, Ст. Градишка
81. Бјелотонић (Симе) Момчило, 1920-1942. Бос. Дубица
82. Бјелотонић (Раде) Никола, 1893-1942. Земун
83. Бјелтонић (Симе) Симеун, 1910-1943. Норвешка
84. Бјелотонић (Миле) Симо, 1883-1942. Земун
85. Бјелотонић (Николе) Славко, 1932-1942. Јасеновац
86. Бокан (Јове) Дана, 1870-1942. Јасеновац
87. Бокан (Јове) Иконија, 1912-1942. Јасеновац
88. Бокан (Јове) Јела, 1928-1942. Јасеновац
89. Бокан (Јове) Мирко, 1929-1942. Јасеновац
90. Бокан (Јове) Младен, 1910-1942. Бос. Дубица
91. Бокан (ж. Младена) Стана, 1910-1942. Јасеновац
92. Брекић (Јове) Ћуређ, 1927-1942. Јасеновац
93. Брекић Јово, 1879-1942. Јасеновац
94. Брекић (Јове) Рајко, 1925-1942. Јасеновац
95. Брекић Стеван, 1895-1942. Јасеновац
96. Бундало (Илије) Гојко, 1919-1942. Земун
97. Бундало (Илије) Десанка, 1928-1942. Њемачка
98. Бундало (Саве)Живко, 1938-1942. Јасеновац
99. Бундало (Миле) Илија, 1890-1942. Земун
100. Бундало (Саве) Лепа, 1935-1942. Сл. Пожега
101. Бундало (Саве) Миља, 1930-1943. Сл. Пожега
102. Бундало (Мирка) Момчило, 1939-1942. Ст. Градишка
103. Бундало (Илије) Невенка, 1925-1942. Њемачка
104. Бундало (Миле) Сава, 1900-1942. Аустрија
105. Бундало (Јована) Стоја, 1902-1942. Сл. Пожега
106. Видовић (Мирка) Бранко, 1934-1942. Јасеновац
107. Видовић (Михајла) Госпава, 1940-1942. Липик
108. Видовић (Танасије) Ћука, 1845-1942. Јасеновац
109. Видовић (Михајла) Ћуро, 1938-1942. Пакрац
110. Видовић (Стојана) Јованка, 1918-1942. Липик
111. Видовић (Перо) Јово, 1904-1942, Јасеновац
112. Видовић (ж. Пере) Милева, 1904-1942. Јасеновац
113. Видовић (Пере) Милинко, 1923-1942. Земун
114. Видовић (Ћуке) Перо, 1882-1942. Земун
115. Видовић (Ћуре)Перо, 1882-1942. Земун
116. Видовић Перса, 1908-1942. Јасеновац
117. Видовић (Пере) Рајко, 1925-1942. Земун
118. Видовић Симеун, 1881-1942. Јасеновац
119. Видовић (Мије) Стана, 1850-1942. Пакрац
120. Влајнић (Миће) Јованка, 1896-1942. Липик

121. Влајнић (Ристе) Рајко, 1921-1942. Јасеновац
122. Влајнић (Стојана) Ристо, 1900-1942. Земун
123. Вујчић (Ћурђа) Душан, 1900-1942. Земун
124. Вујчић (ж. Душана) Перса, 1897-1942. Козара
125. Вујчић (Миле) Сава, 1900-1944. Пакрац
126. Вукмир (Стојана) Драган, 1908-1942. Бос. Дубица
127. Вукмир (Стојана) Љубан, 1910-1942. Земун
128. Вукмир Милка, 1880-1942. Пакрац
129. Вукмир (Љубана) Раде, 1936-1942. Пакрац
130. Вукмир (Љубана) Радосава, 1934-1942. Пакрац
131. Вукмировић Босиљка, 1913-1942. Јасеновац
132. Вукмировић Ћуја, 1911-1942. Јасеновац
133. Вученовић (Симе) Раде, 1886-1942. Земун
134. Галоња (Марјана) Богољуб, 1912-1942. Земун
135. Галоња (Саве) Божо, 1910-1942. Земун
136. Галоња (Рајка) Веселинка, 1930-1942. Јасеновац
137. Галоња Ћоко, 1936-1942. Јасеновац
138. Галоња Љубомир, 1908-1942. Јасеновац
139. Галоња (Рајка) Љубомир, 1935-1942. Славонија
140. Галоња Миладин, 1937-1942. Јасеновац
141. Галоња Милица, 1932-1942. Јасеновац
142. Галоња Милка, 1911-1942. Јасеновац
143. Галоња (Стевана) Милутин, 1920-1942. Бос. Дубица
144. Галоња (Рајка) Мира, 1932-1942. Славонија
145. Галоња Остоја, 1934-1942. Јасеновац
146. Галоња Рајко, 1910-1942. Козара
147. Галоња (Јове) Савка, 1914-1942. Јасеновац
148. Галоња (Миће) Стана, 1900-1942. Јасеновац
149. Галоња (Остоје) Станко, 1912-1942. Земун
150. Галоња Стеван, 1876-1942. Земун
151. Гачић Андрија, 1933-1942. Јасеновац
152. Гачић (Пантелије) Боро, 1929-1942. Јасеновац
153. Гачић (Василије) Војин, 1908-1942. Земун
154. Гачић (ж. Пантелије) Вукосава, 1909-1942. Јасеновац
155. Гачић (Пантелије) Вукосава, 1930-1942. Јасеновац
156. Гачић (ж. Војина) Деса, 1910-1942. Јасеновац
157. Гачић Коса, 1911-1942. Јасеновац
158. Гачић Лазо, 1914-1942. Јасеновац
159. Гачић Љубица, 1925-1942. Јасеновац
160. Гачић (Петра) Милан, 1901-1942. Земун
161. Гачић (Милана) Миливој, 1929-1943. Славонија

162. Гачић (Јоце) Милош, 1910-1942. Бос. Дубица
163. Гачић (Дане) Миља, 1910-1942. Ст. Градишка
164. Гачић (Јове) Остоја, 1915-1942, Јасеновац
165. Гачић (Симе) Пантелија, 1907-1942. Земун
166. Гачић Радојка, 1935-1942. Јасеновац
167. Гачић (Милана) Рајко, 1923-1942. Земун
168. Гачић Роса, 1933-1942. Јасеновац
169. Гачић Стоко, 1910-1942. Јасеновац
170. Гога Алекса, 1881-1942. Јасеновац
171. Гога (Милована) Бранка, 1918-1942. Пакрац
172. Гога (ж. Симеуна) Вукосава, 1912-1942. Међеђа
173. Гога (Пантелије) Душан, 1921-1942, Јасеновац
174. Гога (Милована) Душанка, 1920-1942. Пакрац
175. Гога (Алексе) Ћуређ, 1910-1942. Јасеновац
176. Гога (Вучена) Јован, 1880-1942. Земун
177. Гога (ж. Душана) Криста, 1915-1942. Славонија
178. Гога (Ћуре) Лазо, 1870-1942. Земун
179. Гога Милан, 1883-1942. Јасеновац
180. Гога (Миле) Милан, 1885-1942. Земун
181. Гога (Симеуна) Милан, 1931-1942. Међеђа
182. Гога (Милана) Миле, 1922-1942. Пакрац
183. Гога Милорад, 1914-1942. Земун
184. Гога (Вучена) Милорад, 1890-1942. Јасеновац
185. Гога (Алексе) Мирко, 1910-1943. Јасеновац
186. Гога (Ћурађ) Мирко, 1908-1942. Норвешка
187. Гога (Пантелије) Нада, 1925-1942. Славонија
188. Гога (Милована) Перса, 1917-1942. Пакрац
189. Гога (Симеуна) Симеун, 1934-1942. Међеђа
190. Гога Симо, 1871-1942. Козара
191. Гога (Стевана) Стана, 1890-1942. Пакрац
192. Гога (Симеуна) Стоја, 1937-1942. Међеђа
193. Грбавац Милан, 1939-1942. Јасеновац
194. Грбавац (Милана) Милорад, 1914-1942. Земун
195. Грбавац Нада, 1922-1942. Јасеновац
196. Даниловић Ана, 1880-1942. Јасеновац
197. Даниловић Милан, 1916-1942. Јасеновац
198. Даниловић Срето, 1914-1942. Јасеновац
199. Даница (ж. Стеве) Драгиња, 1906-1942. Јасеновац
200. Даница (Николе) Јово, 1898-1942. Земун
201. Даница (ж. Станка) Мара, 1900-1942. Липик
202. Даница (Драгоје) Милан, 1937-1944. Сл. Пожега

203. Даница (Николе) Милован, 1911-1942. Земун
204. Даница (ж. Милана) Миља, 1876-1942. Јасеновац
205. Даница (Драгоје) Мирко, 1935-1942. Сл. Пожега
206. Даница Никола, 1866-1942. Земун
207. Даница (Стеве) Петар, 1928-1942. Јасеновац
208. Даница (Теше) Станко, 1905-1942. Бос. Дубица
209. Даница (Николе) Стево, 1906-1942. Земун
210. Димић Јандре, 1914-1942. Јасеновац
211. Димић Јандрија, 1918-1942. Јасеновац
212. Дмитревић (ж. Милована) Мара, 1900-1942. Јасеновац
213. Дмитревић (Симе) Милован, 1908-1942. Козара
214. Дмитревић Симо, 1880-1942. Јасеновац
215. Додик (Стеве) Богдан, 1922-1942. Јасеновац
216. Додик (Милоша) Душан, 1922-1942. Земун
217. Додик Ћуро, 1870-1942. Земун
218. Додик (Милана) Живко, 1930-1942. Јасеновац
219. Додик (Милана) Здравко, 1929-1942. Јасеновац
220. Додик Јово, 1900-1942. Јасеновац
221. Додик (Симе) Јово, 1902-1942. Земун
222. Додик (Глиге) Јула, 1904-1942. Јасеновац
223. Додик (Милисава) Мара, 1940-1942. Ст. Градишка
224. Додик Марица, 1874-1944. Липик
225. Додик (Илије) Марко, 1884-1942. Земун
226. Додик (Милована) Милан, 1924-1942. Земун
227. Додик (Миће) Милован, 1882-1942. Земун
228. Додик (Милована) Милош, 1926-1942. Јасеновац
229. Додик (Миће) Милош, 1891-1942. Земун
230. Додик (Марка) Мирко, 1920-1942. Земун
231. Додик (Петра) Мирко, 1911-1942. Бос. Дубица
232. Додик (Милана) Петар, 1935-1942. Јасеновац
233. Додик (Миле) Рајко, 1940-1942. Јасеновац
234. Додик (ж. Милоша) Роса, 1897-1942. Јасеновац
235. Додик (ж. Стојана) Роса, 1884-1943. Међеђа
236. Додик Стево, 1900-1942. Јасеновац
237. Додик Стојан, 1891-1942. Јасеновац
238. Драгељ (Стојана) Ана, 1894-1942. Сл. Пожега
239. Драгељ Васо, 1904-1942. Јасеновац
240. Драгељ (Павла) Ћоко, 1896-1942. Земун
241. Драгељ Лепосава, 1937-1942. Јасеновац
242. Драгељ (Петра) Мара, 1880-1943. Међеђа
243. Драгељ (Павла) Милан, 1870-1942. Земун

244. Драгељ Милица, 1890-1942. Јасеновац
245. Драгељ Милка, 1916-1942. Јасеновац
246. Драгељ Милош, 1914-1942. Јасеновац
247. Драгељ Мирко, 1935-1942. Земун
248. Драгељ (Павла) Перо, 1885-1942. Хрв. Дубица
249. Драгељ (Симеуна) Стана, 1895-1942. Ст. Градишка
250. Ћекановић (Миле) Владо, 1911-1942. Земун
251. Ћекановић (Микајла) Гојко, 1922-1942. Земун
252. Ћекановић Милка, 1908-1942. Јасеновац
253. Жехар (Микајла) Јован, 1933-1942. Земун
254. Жехар (Антонa) Ката, 1890-1942. Козара
255. Жехар (Антуна) Микајло, 1918-1942. Козара
256. Жехар (Микајла) Миле, 1933-1942. Јасеновац
257. Жехар (Микајла) Милка, 1937-1942. Козара
258. Жехар (Микајла) Петар, 1935-1942. Козара
259. Жехар (Јована) Сока, 1911-1942. Козара
260. Змијањац (Ћуке) Бошко, 1934-1942. Пакрац
261. Змијањац (Ћуре) Гојко, 1920-1942. Јасеновац
262. Змијањац (Миле) Душан, 1912-1942. Земун
263. Змијањац (Михајла) Ћука, 1891-1942. Земун
264. Змијањац (Миће) Илија, 1883-1942. Земун
265. Змијањац (ж. Јове) Јелена, 1890-1942. Јасеновац
266. Змијањац (Стеве) Јована, 1935-1942. Јасеновац
267. Змијањац (ж. Николе) Јованка, 1908-1942. Јасеновац
268. Змијањац (ж. Ћуке) Мара, 1891-1942. Пакрац
269. Змијањац (Стојана) Маријан, 1894-1942. Земун
270. Змијањац Марко, 1890-1942. Земун
271. Змијањац (Јове) Микаило, 1898-1942. Земун
272. Змијањац (Јована) Милан, 1908-1942. Земун
273. Змијањац (Јове) Миле, 1895-1942. Земун
274. Змијањац (Пантелије) Миле, 1930-1942. Јасеновац
275. Змијањац (Саве) Милица, 1937-1942. Јасеновац
276. Змијањац (Стеве) Милица, 1929-1942. Јасеновац
277. Змијањац (Пантелије) Милка, 1934-1942. Јасеновац
278. Змијањац (Николе) Милош, 1910-1942. Земун
279. Змијањац (ж. Миле) Миља, 1900-1942. Пакрац
280. Змијањац (Ћуке) Мирко, 1918-1942. Јасеновац
281. Змијањац (Пантелије) Мићо, 1932-1942. Јасеновац
282. Змијањац Михајло, 1897-1942. Земун
283. Змијањац (Саве) Нада, 1935-1942. Јасеновац
284. Змијањац (Милоша) Никола, 1930-1942. Земун

285. Змијањац (Јована) Остоја, 1900-1942. Земун
286. Змијањац (Јована) Павле, 1900-1942. Земун
287. Змијањац Пантелија, 1907-1942. Земун
288. Змијањац (ж. Пантелије) Перса, 1910-1942. Јасеновац
289. Змијањац (ж. Остоје) Радосава, 1907-1942. Јасеновац
290. Змијањац (Лазе) Саво, 1906-1942. Јасеновац
291. Змијањац (Миле) Славко, 1926-1942. Јасеновац
292. Змијањац Смиља, 1886-1942. Јасеновац
293. Змијањац (ж. Ћуре) Стана, 1884-1942. Јасеновац
294. Змијањац (ж. Стеве) Стана, 1909-1942. Јасеновац
295. Змијањац (Јове) Станко, 1911-1942. Јасеновац
296. Змијањац Стево, 1904-1942. Земун
297. Змијањац (Марјана) Стојка, 1924-1942. Сл. Пожега
298. Јанковић (Симеуна) Бошко, 1919-1942. Јасеновац
299. Јанковић (Миће) Ћуро, 1904-1942. Козара
300. Јанковић Ковиљка, 1925-1942. Јасеновац
301. Јанковић Љубан, 1920-1942. Земун
302. Јанковић (Стојана) Мара, 1917-1942. Липик
303. Јанковић Милан, 1935-1942. Козара
304. Јанковић Милица, 1922-1942. Јасеновац
305. Јанковић Милка, 1911-1942. Јасеновац
306. Јанковић Милован, 1916-1942. Земун
307. Јанковић (Симе) Милош, 1919-1942. Земун
308. Јанковић (Стојана) Мирко, 1922-1944. Ст. Градишка
309. Јанковић Михајло, 1900-1942. Земун
310. Јанковић Раде, 1904-1942. Земун
311. Јанковић Радован, 1918-1942. Земун
312. Јанковић Смиља, 1895-1942. Јасеновац
313. Јелисавац Никола, 1925-1942. Земун
314. Кесић (ж. Симе) Ана, 1898-1942. Јасеновац
315. Кесић (Ћуре) Драгољуб, 1924-1942. Марибор
316. Кесић Душан, 1921-1942. Јасеновац
317. Кесић (Стеве) Душанка, 1941-1942. Загреб
318. Кесић Јованка, 1910-1942. Јасеновац
319. Кесић Кристина, 1935-1942. Јасеновац
320. Кесић (Јове) Марица, 1895-1942. Јасеновац
321. Кесић Миле, 1909-1942. Јасеновац
322. Кесић (Симе) Миличав, 1920-1942. Земун
323. Кесић (Јове) Милица, 1912-1942. Јасеновац
324. Кесић (Симе) Милица, 1918-1942. Бос. Дубица
325. Кесић (Стеве) Милица, 1937-1942. Јасеновац

326. Кесић (Ћуре) Миловаи, 1928-1942. Бос. Дубица
327. Кесић Мирко, 1936-1942. Јасеновац
328. Кесић (Ћуре) Петар, 1926-1942. Ст. Градишка
329. Кесић (Јове) Симо, 1849-1942. Земун
330. Кесић (Симе) Стево, 1914-1942. Земун
331. Ковачевић Глиго, 1890-1942. Земун
332. Ковачевић (Илије) Глиго, 1888-1942. Земун
333. Ковачевић (Симе) Гојко, 1937-1942. Пакрац
334. Ковачевић (Симе) Јово, 1924-1942. Бос. Дубица
335. Ковачевић (Ћорђа) Марица, 1923-1942. Сл. Пожега
336. Ковачевић (Симеуна) Миле, 1922-1942. Земун
337. Ковачевић (Милоша) Миливој, 1925-1942. Јасеновац
338. Ковачевић (Дмитра) Милица, 1940-1942. Сл. Пожега
339. Ковачевић Миља, 1938-1942. Јасеновац
340. Ковачевић Симеун, 1910-1942. Земун
341. Ковачевић (Симе) Симеун, 1893-1942. Земун
342. Ковачевић (Илије) Симо, 1900-1942. Земун
343. Ковачевић (Николе) Слободан, 1919-1942. Земун
344. Којић Дева, 1915-1942. Јасеновац
345. Којић Јованка, 1897-1942. Јасеновац
346. Којић Јованка, 1903-1942. Јасеновац
347. Којић Милица, 1934-1942. Јасеновац
348. Којић Никола, 1895-1942. Земун
349. Којић Пава, 1896-1942. Јасеновац
350. Којић Слободанка, 1930-1942. Јасеновац
351. Кокниеш Васо, 1882-1942. Земун
352. Кокниеш Милка, 1885-1942. Јасеновац
353. Комадина Веселинка, 1929-1942. Јасеновац
354. Комадина (Станка) Веселинка, 1930-1942. Пакрац
355. Комадина (Ћорђа) Гојко, 1917-1942. Земун
356. Комадина (Милана) Гојко, 1936-1942. Међеђа
357. Комадина (ж. Марка) Госпава, 1912-1942. Јасеновац
358. Комадина (Станка) Даница, 1939-1942. Пакрац
359. Комадина (Ћорђа) Дмитар, 1915-1942. Земун
360. Комадина (Јове) Драгиња, 1902-1942. Сл. Пожега
361. Комадина (Станка) Душан, 1926-1942. Земун
362. Комадина (Мирка) Душанка, 1926-1942. Сл. Пожега
363. Комадина (Станка) Душанка, 1935-1942. Јасеновац
364. Комадина (Павла) Ћорђе, 1892-1942. Земун
365. Комадина (Ћорђа) Ћуређ, 1902-1942. Земун
366. Комадина (Јове) Ћуро, 1932-1942. Јасеновац

367. Комадина (Милана) Живко, 1923-1942. Јасеновац
368. Комадина (Милана) Живко, 1925-1942. Јасеновац
369. Комадина Јанко, 1902-1942. Земун
370. Комадина (Милана) Јела, 1897-1942. Дарувар
371. Комадина (ж. Љубомира) Јованка, 1901-1942.
Јасеновац
372. Комадина (Јове) Јула, 1900-1942. Сл. Пожега
373. Комадина (Јове) Љубомир, 1900-1942. Међеђа
374. Комадина (Петра) Маријан, 1898-1942. Земун
375. Комадина Марица, 1928-1942. Јасеновац
376. Комадина (Ристе) Марко, 1900-1942. Земун
377. Комадина (Славка) Марко, 1905-1942. Земун
378. Комадина Милан, 1933-1942. Јасеновац
379. Комадина (Јове) Милан, 1890-1942. Земун
380. Комадина (Станка) Милан, 1934-1942. Пакрац
381. Комадина (Милана) Милинко, 1938-1942. Јасеновац
382. Комадина (Ђорђа) Милица, 1938-1942. Пакрац
383. Комадина (Марка) Милица, 1939-1942. Јасеновац
384. Комадина Милован, 1929-1942. Јасеновац
385. Комадина (Ђурђа) Милован, 1928-1942. Сл. Пожега
386. Комадина (ж. Милана) Миља, 1870-1942. Међеђа
387. Комадина Мирко, 1927-1942. Земун
388. Комадина (Станка) Мирко, 1928-1942. Пакрац
389. Комадина (ж. Станка) Нада, 1898-1942. Јасеновац
390. Комадина (Јована) Петра, 1896-1942. Сл. Пожега
391. Комадина (Милана) Радосава, 1938-1942. Међеђа
392. Комадина (Ђурђа) Ранко, 1929-1942. Сл. Пожега
393. Комадина (Станка) Симо, 1928-1942. Јасеновац
394. Комадина (Остоје) Станко, 1891-1942. Земун
395. Комадина (Станка) Стево, 1930-1942. Јасеновац
396. Кос (Николе) Манојло, 1893-1942. Земун
397. Кос (Николе) Милан, 1901-1942. Земун
398. Кос (Манојла) Млађен, 1925-1942. Норвешка
399. КосРатко, 1941-1942. Козара
400. Кос (Манојла) Слободан, 1920-1942. Бос. Дубица
401. Крејић Јованка, 1925-1942. Јасеновац
402. Крејић Миле, 1920-1942. Земун
403. КрејићМирко, 1938-1942. Јасеновац
404. Крњајић (Милована) Ана, 1912-1942. Пакрац
405. Крњајић (Луке) Богдо, 1910-1945. Земун
406. Крњајић (Стојана) Драгомир, 1922-1942. Земун

407. Крњајић (Јефте) Ћуро, 1889-1942. Јасеновац
408. Крњајић (Милана) Живко, 1935-1942. Пакрац
409. Крњајић Лука, 1881-1942. Земун
410. Крњајић Љубан, 1915-1942. Земун
411. Крњајић (Михајла) Мика, 1900-1943. Пакрац
412. Крњајић (Симе) Микаило, 1886-1942. Земун
413. Крњајић (Миће) Миладин, 1922-1942. Земун
414. Крњајић Милан, 1902-1942. Земун
415. Крњајић (Јефте) Милан, 1900-1942. Норвешка
416. Крњајић (Милана) Миле, 1933-1942. Пакрац
417. Крњајић (Милана) Милинко, 1939-1942. Пакрац
418. Крњајић (Милана) Милка, 1931-1942. Пакрац
419. Крњајић Мирко, 1910-1942. Земун
420. Крњајић (Николе) Мићо, 1900-1942. Земун
421. Крњајић (Симе) Никола, 1895-1942. Земун
422. Крњајић (Милана) Рајко, 1937-1942. Пакрац
423. Крњајић (Симе) Роса, 1902-1944. Сл. Пожега
424. Крњајић (Стојана) Стана, 1890-1942. Јасеновац
425. Ластавица (Петра) Ћуро, 1885-1942. Земун
426. Ластавица Мара, 1880-1942. Јасеновац
427. Ластавица Милка, 1887-1942. Јасеновац
428. Лончар Ана, 1895-1942. Јасеновац
429. Лончар Бошко, 1939-1942. Јасеновац
430. Лончар (Душана) Бранко, 1926-1942. Јасеновац
431. Лончар (Илије) Грозда, 1929-1942. Јасеновац
432. Лончар (Јована) Душан, 1909-1942. Земун
433. Лончар (Јове) Душан, 1893-1942. Земун
434. Лончар (Николе) Душан, 1941-1942. Сисак
435. Лончар (Симе) Душан, 1906-1942. Јасеновац
436. Лончар (Николе) Душанка, 1938-1942. Сисак
437. Лончар (Лазе) Ћоко, 1905-1942. Земун
438. Лончар (Марка) Жарко, 1913-1942. Бос. Дубица
439. Лончар (Гавре) Живан, 1876-1942. Земун
440. Лончар Живко, 1939-1942. Јасеновац
441. Лончар (Душана) Здравко, 1933-1942. Липик
442. Лончар (Јована) Јевто, 1900-1942. Земун
443. Лончар (Јове) Јованка, 1874-1943. Пакрац
444. Лончар (Ћурђа) Јово, 1911-1942. Земун
445. Лончар (Миле) Лазар, 1910-1942. Земун
446. Лончар (Миће) Лазо, 1900-1942. Јасеновац
447. Лончар (Николе) Лепосава, 1925-1943. Сисак

448. Лончар (Симе) Лепосава, 1915-1942. Сл. Пожега
449. Лончар (Лазе) Љубан, 1909-1943. Бос. Дубица
450. Лончар (Томе) Љубица, 1941-1943. Липик
451. Лончар Мара, 1900-1942. Јасеновац
452. Лончар (Илије) Марица, 1894-1942. Јасеновац
453. Лончар (Николе) Марко, 1911-1942. Норвешка
454. Лончар Марта, 1880-1943. Бос. Дубица
455. Лончар (Јове) Мијат, 1902-1942. Земун
456. Лончар (Лазе) Милинко, 1941-1942. Загреб
457. Лончар (Јефте) Милош, 1886-1942. Земун
458. Лончар Милутин, 1920-1942. Земун
459. Лончар (Милана) Милутин, 1939-1942. Сисак
460. Лончар (Ћоке) Мирко, 1932-1942. Земун
461. Лончар (Милоша) Мирко, 1926-1942. Сл. Пожега
462. Лончар (Жарка) Никола, 1941-1942. Сл. Пожега
463. Лончар (Јефте) Никола, 1931-1942. Дарувар
464. Лончар (Лазе) Никола, 1886-1942. Земун
465. Лончар (Марка) Никола, 1898-1942. Бос. Дубица
466. Лончар (Миле) Никола, 1903-1942. Земун
467. Лончар (Илије) Раде, 1918-1942. Земун
468. Лончар (Лазе) Раде, 1906-1942. Јасеновац
469. Лончар (Душана) Ранко, 1930-1942. Јасеновац
470. Лончар (Марка) Ружа, 1870-1942. Јасеновац
471. Лончар (Ћоке) Славко, 1926-1942. Земун
472. Лончар (Ћурђа) Стана, 1888-1942. Дарувар
473. Лончар (Ћоке) Станко, 1934-1942. Јасеновац
474. Лончар Стоја, 1916-1942. Јасеновац
475. Лончар (Јована) Томо, 1918-1942. Бос. Дубица
476. Лукач (Илије) Љубица, 1936-1942. Дарувар
477. Лукић (Милана) Здравко, 1923-1942. Земун
478. Лукић (Стојана) Милан, 1900-1942. Земун
479. Лукић (Стојана) Миле, 1895-1942. Земун
480. Лукић (Стојана) Мирко, 1915-1942. Земун
481. Лукић (Стојана) Недељко, 1921-1942. Земун
482. Лукић (Милана) Рајко, 1928-1942. Јасеновац
483. Лукић (Миле) Рајко, 1925-1942. Земун
484. Лукић (Миле) Славко, 1926-1942. Земун
485. Лукић (Стојића) Стојан, 1886-1942. Земун
486. Љубојевић Милка, 1938-1942. Јасеновац
487. Мандић Драгоја, 1896-1942. Земун
488. Мандић (Драгоје) Здравко, 1926-1942. Јасеновац

489. Мандић (Драгоје) Љубица, 1922-1942. Јасеновац
490. Мандић Марко, 1890-1942. Земун
491. Мандић (Јове) Миле, 1897-1942. Земун
492. Мандић (Миле) Милинко, 1924-1942. Земун
493. Мандић (ж. Драгоје) Пава, 1896-1942. Јасеновац
494. Марел (Стеве) Анђа, 1860-1944. Пакрац
495. Марел (Саве) Босиљка, 1880-1942. Пакрац
496. Марел (ж. Петра) Госпава, 1916-1942. Пакрац
497. Марел (ж. Станка) Грозда, 1918-1942. Пакрац
498. Марел (Саве) Душан, 1919-1942. Бос. Дубица
499. Марел (Саве) Ћуро, 1921-1942. Бос. Дубица
500. Марел (Луке) Јелка, 1905-1942. Пакрац
501. Марел (Станка) Мане, 1904-1942. Бос. Дубица
502. Марел (Николе) Милица, 1939-1942. Просара
503. Марел (Николе) Милка, 1941-1942. Просара
504. Марел (Станка) Никола, 1908-1942. Земун
505. Марел (Саве) Новак, 1917-1942. Бос. Дубица
506. Марел (Мане) Рајко, 1922-1942. Пакрац
507. Марел (ж. Саве) Сока, 1885-1942. Бос. Дубица
508. Марел (Саве) Станко, 1918-1942. Бос. Дубица
509. Маринковић (Марјана) Бошко, 1939-1942. Пакрац
510. Маринковић (Марјана) Даница, 1937-1942. Пакрац
511. Маринковић Лепа, 1904-1942. Јасеновац
512. Маринковић (Марјана) Милан, 1936-1942. Пакрац
513. Маринковић (Милована) Петра, 1914-1942. Пакрац
514. Марчић (Стеве) Ана, 1913-1942. Јасеновац
515. Марчић (Пантелије) Анђа, 1929-1942. Сл. Пожега
516. Марчић Драгоја, 1908-1942. Земун
517. Марчић (Филипа) Ћука, 1872-1942. Земун
518. Марчић (Стојана) Јово, 1900-1942. Земун
519. Марчић Коса, 1895-1942. Јасеновац
520. Марчић (Милана) Мара, 1927-1942. Сисак
521. Марчић (Марка) Марјан, 1880-1944. Сл. Пожега
522. Марчић (Филипа) Милан, 1919-1942. Земун
523. Марчић (Уроша) Милена, 1930-1942. Ст. Градишка
524. Марчић Милинко, 1931-1942. Јасеновац
525. Марчић (Остоје) Милка, 1939-1942. Загреб
526. Марчић (Филипа) Милош, 1923-1942. Јасеновац
527. Марчић (Илије) Миља, 1902-1942. Сисак
528. Марчић (Филипа) Миља, 1925-1942. Јасеновац
529. Марчић (Ћуре) Мирко, 1912-1942. Земун

- 530. Марчић (Јове) Мирко, 1937-1942. Сисак
- 531. Марчић (Марка) Михајло, 1885-1942. Земун
- 532. Марчић (Остоје) Никола, 1938-1942. Загреб
- 533. Марчић (Драгоје) Пантелија, 1909-1942. Земун
- 534. Марчић (Марка) Остоја, 1888-1942. Земун
- 535. Марчић (Филипа) Реља, 1937-1942. Јасеновац
- 536. Марчић (Ђорђа) Роса, 1910-1942. Ст. Градишка
- 537. Марчић (Ђуре) Саван, 1892-1942. Земун
- 538. Марчић (Остоје) Станко, 1924-1942. Земун
- 539. Марчић (Томе) Стево, 1886-1942. Козара
- 540. Марчић (Јове) Стојан, 1927-1942. Сл. Пожега
- 541. Марчић (Милоша) Урош, 1910-1942. Земун
- 542. Матаруга Ана, 1927-1942. Јасеновац
- 543. Матаруга (Милана) Ана, 1928-1942. Ст. Градишка
- 544. Матаруга (Василије) Божо, 1908-1942. Земун
- 545. Матаруга (Марјана) Бранко, 1906-1942. Земун
- 546. Матаруга Васо, 1936-1942. Јасеновац
- 547. Матаруга (Мијата) Влајко, 1891-1942. Земун
- 548. Матаруга Даница, 1932-1942. Јасеновац
- 549. Матаруга (Николе) Дмитар, 1906-1942. Земун
- 550. Матаруга (Стоке) Драго, 1941-1942. Славонија
- 551. Матаруга Душан, 1911-1942. Земун
- 552. Матаруга (Васе) Ћуро, 1888-1942. Земун
- 553. Матаруга (Дмитра) Ћуро, 1939-1942. Пакрац
- 554. Матаруга Коса, 1914-1942. Јасеновац
- 555. Матаруга Лука, 1885-1942. Земун
- 556. Матаруга (Дмитра) Лука, 1938-1942. Пакрац
- 557. Матаруга (Симе) Марија, 1888-1942. Пакрац
- 558. Матаруга Марко, 1939-1942. Јасеновац
- 559. Матаруга Милан, 1930-1942. Јасеновац
- 560. Матаруга (Симе) Милан, 1903-1942. Земун
- 561. Матаруга (Столе) Милан, 1927-1942. Јасеновац
- 562. Матаруга Милинко, 1934-1942. Јасеновац
- 563. Матаруга (Ђуре) Милица, 1921-1942. Пакрац
- 564. Матаруга (Јована) Милка, 1879-1942. Пакрац
- 565. Матаруга Милован, 1931-1943. Јасеновац
- 566. Матаруга (Николе) Милош, 1914-1942. Земун
- 567. Матаруга (Ђуре) Миодраг, 1919-1942. Земун
- 568. Матаруга (Симе) Никола, 1864-1942. Земун
- 569. Матаруга Пава, 1895-1942. Јасеновац
- 570. Матаруга (Гојка) Перо, 1938-1942. Пакрац

571. Матаруга Петра,. 1914-1942. Јасеновац
572. Матаруга (Ђуре) Петра, 1866-1942. Пакрац
573. Матаруга (Милована) Радован, 1930-1942. Ст.
Градишка
574. Матаруге (Васе) Роса, 1913-1942. Пакрац
575. Матаруга (Дмитра) Симо, 1940-1942. Пакрац
576. Матаруга (Миће) Симо, 1870-1942. Земун
577. Матаруга (Гојка) Слободан, 1937-1942. Пакрац
578. Матаруга (Миће) Стана, 1912-1942. Пакрац
579. Матаруга Стоја, 1889-1942. Јасеновац
580. Матаруга Стоко, 1895-1942. Земун
581. Матаруга (Василије) Стоко, 1904-1942. Земун
582. Матаруга Томо, 1890-1942. Земун
583. Милановић (Саве) Бранко, 1925-1942. Земун
584. Милановић Гина, 1922-1942. Јасеновац
585. Милановић Глиго, 1922-1942. Земун
586. Милановић (Марка) Драгомир, 1905-1942. Бос. Дубица
587. Милановић (Саве) Драгомир, 1918-1942. Земун
588. Милановић (Васе) Ђуређ, 1911-1942. Земун
589. Милановић (Николе) Јагода, 1941-1942. Загреб
590. Милановић (Николе) Јевросима, 1938-1942. Загреб
591. Милановић (Ђорђије) Јово, 1883-1942. Земун
592. Милановић Ковиљка, 1919-1942. Јасеновац
593. Милановић Коса, 1928-1942. Јасеновац
594. Милановић ЈТепа, 1925-1942. Јасеновац
595. Милановић Љуба, 1886-1942. Јасеновац
596. Милановић (Саве) Љубан, 1920-1942. Земун
597. Милановић Мара, 1878-1942. Јасеновац
598. Милановић Мара, 1884-1942. Јасеновац
599. Милановић Мара, 1890-1942. Јасеновац
600. Милановић Мара, 1895-1942. Јасеновац
601. Милановић Марица, 1900-1942. Јасеновац
602. Милановић Марица, 1906-1942. Јасеновац
603. Милановић (Микајла) Марко, 1924-1942. Норвешка
604. Милановић (Васе) Микаило, 1900-1942. Земун
605. Милановић Милан, 1902-1942. Земун
606. Милановић Милош, 1910-1942. Земун
607. Милановић (Саве) Никола, 1907-1942. Земун
608. Милановић Саво, 1885-1942. Земун
609. Милановић (Стојан) Санда, 1887-1943. Јасеновац
610. Милановић Стана, 1906-1942. Јасеновац

611. Милановић Стево, 1890-1942. Земун
612. Милановић Стоја, 1896-1942. Јасеновац
613. Милановић (Михајла) Стоја, 1936-1942. Вараждин
614. Милановић (Марка) Стојка, 1922-1942. Бос. Дубица
615. Милеуснић (Стојана) Бошко, 1939-1942. Пакрац
616. Милеуснић (Стојана) Дане, 1885-1942. Ст. Градишка
617. Милеуснић (Стојана) Даница, 1937-1942. Сл. Пожега
618. Милеуснић (Дане) Драгица, 1938-1942. Сл. Пожега
619. Милеуснић (Перице) Душан, 1910-1942. Јасеновац
620. Милеуснић (Дмитра) Душанка, 1921-1943. Дарувар
621. Милеуснић (Стојана) Ћуро, 1900-1942. Земун
622. Милеуснић (Ћуре) Зорка, 1938-1942. Пакрац
623. Милеуснић (Марка) Коса, 1925-1942. Пакрац
624. Милеуснић (Перице) Љубица, 1939-1942. Сл. Пожега
625. Милеуснић (Стојана) Марко, 1890-1924. Земун
626. Милеуснић (Драгана) Милица, 1890-1944. Њемачка
627. Милеуснић (Марка) Милка, 1937-1942. Ст. Градишка
628. Милеуснић (ж. Тривуна) Перса, 1885-1942. Ст.
Градишка
629. Милеуснић (Дане) Равиојла, 1927-1942. Сл. Пожега
630. Милеуснић (Дане) Раде, 1917-1942. Јасеновац
631. Милеуснић (Дане) Радивој, 1927-1942. Земун
632. Милеуснић (Тривуна) Радомир, 1922-1942. Јасеновац
633. Милеуснић (Дане) Стојан, 1916-1942. Јасеновац
634. Милеуснић (Стојана) Тривун, 1880-1942. Јасеновац
635. Милеуснић (ж. Душана) Цвијета, 1912-1942. Сл.
Пожега
636. Миливојац Миле, 1878-1942. Земун
637. Миливојац (Стојана) Никола, 1906-1942. Међеђа
638. Миливојац Роса, 1890-1942. Јасеновац
639. Миливојац Саво, 1930-1942. Јасеновац
640. Милић Тривун, 1918-1942. Земун
641. Михојлица Ката, 1900-1942. Јасеновац
642. Михојлица Марта, 1890-1942. Јасеновац
643. Михојлица (Николе) Марта, 1883-1942. Јасеновац
644. Михојлица Милан, 1898-1942. Земун
645. Михојлица Милка, 1885-1942. Јасеновац
646. Михојлица (Николе) Радмила, 1941-1942. Пакрац
647. Мутић (Ћорђа) Бранко, 1927-1942. Јасеновац
648. Мутић Ћорђе, 1890-1942. Земун
649. Мутић (Ћорђа) Здравко, 1914-1942. Јасеновац

- 650. Мутић (Ђорђа) Марко, 1929-1942. Јасеновац
- 651. Мутић (Ђорђа) Милан, 1918-1942. Јасеновац
- 652. Мутић (Ђорђа) Милош, 1922-1942. Јасеновац
- 653. Мутић (Ђорђа) Слободан, 1930-1942. Јасеновац
- 654. Његован (Станка) Драгиња, 1924-1942. Н. Градишка
- 655. Његован (Јована) Душанка, 1941-1942. Земун
- 656. Његован (Станише) Илија, 1910-1942. Јасеновац
- 657. Његован (Миле) Јека, 1870-1942. Н. Градишка
- 658. Његован (Илије) Јован, 1868-1942. Земун
- 659. Његован (Даче) Јованка, 1890-1942. Јасеновац
- 660. Његован (Николе) Милица, 1941-1942. Пакрац
- 661. Његован (ж. Станише) Милица, 1882-1942. Јасеновац
- 662. Његован (Николе) Милован, 1894-1942. Јасеновац
- 663. Његован (Николе) Михајло, 1939-1942. Пакрац
- 664. Његован (Миле) Невенка, 1914-1942. Пакрац
- 665. Обућина Ана, 1939-1942. Јасеновац
- 666. Обућина Јово, 1937-1942. Јасеновац
- 667. Обућина Коса, 1930-1942. Јасеновац
- 668. Обућина Љуба, 1911-1942. Јасеновац
- 669. Обућина Милан, 1910-1942. Земун
- 670. Обућина Милан, 1928-1942. Земун
- 671. Обућина Милка, 1900-1942. Јасеновац
- 672. Обућина Милка, 1902-1942. Јасеновац
- 673. Обућина Милка, 1920-1942. Јасеновац
- 674. Обућина Пантелија, 1881-1942. Земун
- 675. Обућина Радосава, 1925-1942. Јасеновац
- 676. Обућина Ружа, 1891-1942. Јасеновац
- 677. Обућина Ружа, 1895-1942. Јасеновац
- 678. Обућина Санда, 1880-1942. Јасеновац
- 679. Ожеговић (Остоје) Станко, 1925-1942. Међеђа
- 680. Петровић Анка, 1915-1942. Јасеновац
- 681. Петровић Бранко, 1930-1942. Јасеновац
- 682. Петровић (Ђурђа) Војица, 1902-1942. Јасеновац
- 683. Петровић Јованка, 1906-1942. Земун
- 684. Петровић (Раде) Милан, 1915-1942. Земун
- 685. Петровић Милорад, 1925-1942. Земун
- 686. Петровић (Стојана) Мирко, 1928-1942. Јасеновац
- 687. Петровић Пантелија, 1902-1942. Земун
- 688. Петровић (Станоје) Стојан, 1900-1942. Земун
- 689. Пећанац (Симе) Драгољуб, 1924-1942. Земун
- 690. Пећанац (Симе) Симеун, 1895-1942. Земун

691. Поповић (Симе) Ана, 1894-1942. Пакрац
692. Поповић Перо, 1871-1942. Земун
693. Поповић Сока, 1875-1942. Јасеновац
694. Почуч Анка, 1932-1942. Јасеновац
695. Почуч Војо, 1890-1942. Земун
696. Почуч Дане, 1895-1942. Земун
697. Почуч (Стојана) Дмитар, 1937-1942. Сл. Пожега
698. Почуч Драгиња, 1890-1942. Јасеновац
699. Почуч Марија, 1885-1942. Јасеновац
700. Почуч Мика, 1860-1944. Јасеновац
701. Почуч Миле, 1899-1942. Земун
702. Почуч Миле, 1923-1942. Земун
703. Почуч Милка, 1860-1942. Сл. Пожега
704. Почуч Милка, 1890-1942. Јасеновац
705. Почуч Мирко, 1942-1942. Козара
706. Почуч (Стојана) Млађен, 1941-1942. Сл. Пожега
707. Почуч (Стојана) Нада, 1939-1942. Сл. Пожега
708. Почуч Никола, 1932-1942. Јасеновац
709. Почуч Раде, 1918-1942. Земун
710. Почуч Сока, 1921-1942. Јасеновац
711. Почуч (Дмитра) Стојан, 1910-1942. Земун
712. Пупавац (Марка) Мара, 1888-1943. Сл. Пожега
713. Пупавац (Симеуна) Момчило, 1919-1942. Козара
714. Пупавац (Симе) Симеун, 1881-1942. Земун
715. Пушибрк Ана, 1901-1942. Јасеновац
716. Пушибрк Милан, 1903-1942. Земун
717. Пушибрк Мирко, 1935-1942. Јасеновац
718. Пушибрк Стана, 1914-1942. Јасеновац
719. Радовић Боја, 1886-1942. Јасеновац
720. Радовић (Пере) Даница, 1940-1942. Славонија
721. Радовић (Лазе) Душан, 1920-1942. Земун
722. Радовић (Вује) Лазо, 1876-1942. Земун
723. Радовић Љубица, 1928-1942. Јасеновац
724. Радовић (Милана) Милинко, 1938-1942. Сл. Пожега
725. Радовић (Лазе) Петар, 1914-1942. Јасеновац
726. Радовић (Николе) Радосава, 1937-1942. Сл. Пожега
727. Радојчић Анђа, 1912-1942. Јасеновац
728. Радојчић Анка, 1932-1942. Јасеновац
729. Радојчић Зорка, 1918-1942. Јасеновац
730. Радојчић Љубица, 1935-1942. Јасеновац
731. Радојчић Миле, 1935-1942. Јасеновац

- 732. Радојчић Милка, . 1929-1942. Јасеновац
- 733. Радојчић Перса, 1884-1942. Јасеновац
- 734. Радојчић Радован, 1910-1942. Земун
- 735. Радојчић Стоја, 1932-1942. Јасеновац
- 736. Радужко Ана, 1881-1942. Пакрац
- 737. Радужко Божо, 1909-1942. Земун
- 738. Радужко (Стојана) Ђуро, 1904-1942. Земун
- 739. Радужко (Симе) Стојан, 1876-1942. Земун
- 740. Рељан Душко, 1939-1942. Козара
- 741. Рељан (ж. Мирка) Марија, 1916-1942. Јасеновац
- 742. Рељан Марко, 1885-1942. Земун
- 743. Рељан (Саве) Мирко, 1912-1942. Јасеновац
- 744. Рељан (Мирка) Симо, 1934-1942. Јасеновац
- 745. Рељић (Василија) Анка, 1875-1942. Липик
- 746. Рељић (Миле) Јово, 1915-1942. Земун
- 747. Рељић (Остоје) Коса, 1914-1942. Липик
- 748. Рељић (Саве) Миле, 1876-1942. Земун
- 749. Рељић (Миле) Раде, 1917-1942. Земун
- 750. Рељић (Марјана) Рајко, 1940-1942. Славонија
- 751. Рељић (Марка) Саван, 1878-1942. Земун
- 752. Родић Ђуро, 1902-1942. Земун
- 753. Родић Остоја, 1935-1942. Јасеновац
- 754. Родић Раде, 1880-1942. Земун
- 755. Родић Стана, 1904-1942. Јасеновац
- 756. Рокић Ана, 1938-1942. Јасеновац
- 757. Рокић (Јове) Илија, 1907-1943. Норвешка
- 758. Рокић Илинка, 1928-1942. Јасеновац
- 759. Рокић Љубомир, 1891-1942. Јасеновац
- 760. Рокић Милан, 1910-1942. Земун
- 761. Рокић (Васе) Милка, 1890-1942. Ст. Градишка
- 762. Рокић (Лазе) Милош, 1926-1942. Земун
- 763. Рокић (Луке) Остоја, 1914-1942. Земун
- 764. Рокић (Миће) Раде, 1900-1942. Земун
- 765. Рокић (Раде) Радојка, 1926-1942. Пакрац
- 766. Ружичић Анка, 1890-1942. Јасеновац
- 767. Ружичић Боса, 1930-1942. Јасеновац
- 768. Ружичић Бошко, 1926-1942. Земун
- 769. Ружичић Бранко, 1932-1942. Јасеновац
- 770. Ружичић Васо, 1902-1942. Земун
- 771. Ружичић Вида, 1886-1942. Јасеновац
- 772. Ружичић Владимир, 1930-1942. Јасеновац

- 773. Ружичић (Стојана) Драгиња, 1941-1942. Пакрац
- 774. Ружичић Драгић, 1932-1942. Јасеновац
- 775. Ружичић Драгоја, 1890-1942. Земун
- 776. Ружичић Душанка, 1926-1942. Јасеновац
- 777. Ружичић Живко, 1927-1942. Земун
- 778. Ружичић Ковиљка, 1932-1942. Јасеновац
- 779. Ружичић Ковиљка, 1937-1942. Јасеновац
- 780. Ружичић Љуба, 1917-1942. Јасеновац
- 781. Ружичић Маријан, 1934-1942. Јасеновац
- 782. Ружичић (Николе) Милан, 1938-1943. Сл. Пожега
- 783. Ружичић Миле, 1900-1942. Земун
- 784. Ружичић Миле, 1909-1942. Земун
- 785. Ружичић Милка, 1928-1942. Јасеновац
- 786. Ружичић Милка, 1929-1942. Јасеновац
- 787. Ружичић Милован, 1918-1942. Земун
- 788. Ружичић Милорад, 1900-1942. Земун
- 789. Ружичић Милош, 1904-1942. Земун
- 790. Ружичић (Милана) Никола, 1900-1942. Земун
- 791. Ружичић Перса, 1927-1942. Јасеновац
- 792. Ружичић Ранко, 1934-1942. Јасеновац
- 793. Ружичић Роса, 1927-1942. Јасеновац
- 794. Ружичић Саво, 1915-1942. Земун
- 795. Ружичић Саво, 1920-1942. Земун
- 796. Ружичић Стоја, 1890-1942. Јасеновац
- 797. Ружичић (Ћоке) Стојан, 1895-1943. Сл. Пожега
- 798. Ружичић Стојка, 1934-1942. Јасеновац
- 799. Савић (Урош) Даринка, 1941-1942. Јасеновац
- 800. Савић (Јове) Урош, 1909-1942, Јасеновац
- 801. Солдат Јово, 1921-1942. Земун
- 802. Станивуковић Бранко, 1918-1942. Земун
- 803. Станивуковић (Петра) Раде, 1877-1942. Земун
- 804. Стојнић (Васе) Васо, 1929-1942. Пакрац
- 805. Стојнић (Тривуна) Васо, 1895-1942. Земун
- 806. Стојнић (Васе) Даница, 1930-1942. Пакрац
- 807. Стојнић (Васе) Драгомир, 1938-1942. Пакрац
- 808. Стојнић (Васе) Милка, 1895-1942. Пакрац
- 809. Сумрак (Ристе) Вукосава, 1910-1942. Сл. Пожега
- 810. Сумрак (Марјана) Јела, 1939-1942. Јасеновац
- 811. Сумрак (Миће) Љубица, 1934-1942. Сл. Пожега
- 812. Сумрак (Миће) Љубомир, 1937-1942, Сл. Пожега
- 813. Сумрак (Миће) Милан, 1875-1942. Земун

- 814. Сумрак (Стојана) Миле, 1908-1942. Земун
- 815. Сумрак (Стојана) Милош, 1896-1942. Земун
- 816. Сумрак (Милана) Мирко, 1922-1942. Земун
- 817. Сумрак (Милана) Мирко, 1924-1942. Земун
- 818. Сумрак (Миће) Рајко, 1939-1942. Сл. Пожега
- 819. Сумрак (Миће) Стево, 1932-1942. Сл. Пожега
- 820. Сумрак (Стојана) Стојић, 1894-1942. Земун
- 821. Тимарац (Васе) Илија, 1880-1942. Земун
- 822. Тимарац (Илије) Недељко, 1921-1942. Земун
- 823. Тимарац Стојић, 1910-1942. Земун
- 824. Тороман (Ђоке) Милован, 1908-1942. Земун
- 825. Трамошљанин (Остоје) Гојко, 1928-1942. Земун
- 826. Трамошљанин Живко, 1929-1942. Јасеновац
- 827. Трамошљанин Зора, 1926-1942. Јасеновац
- 828. Трамошљанин Илија, 1935-1942. Јасеновац
- 829. Трамошљанин Марица, 1928-1942. Јасеновац
- 830. Трамошљанин Милан, 1914-1942. Земун
- 831. Трамошљанин Милан, 1932-1942. Јасеновац
- 832. Трамошљанин Милован, 1905-1942. Земун
- 833. Трамошљанин Сока, 1907-1942. Јасеновац
- 834. Трамошљанин Софија, 1930-1942. Јасеновац
- 835. Тривић Босиљка, 1929-1942. Јасеновац
- 836. Тривић (Илије) Бранка, 1912-1942. Дарувар
- 837. Тривић (Павла) Васо, 1911-1942. Земун
- 838. Тривић (Лазе) Веселинка, 1927-1942. Пакрац
- 839. Тривић Вукосава, 1900-1942. Јасеновац
- 840. Тривић Гина, 1918-1942. Јасеновац
- 841. Тривић Глишо, 1920-1942. Земун
- 842. Тривић Драгић, 1930-1942. Јасеновац
- 843. Тривић (Лазе) Душан, 1925-1942. Пакрац
- 844. Тривић (Рајка) Душанка, 1937-1942. Дарувар
- 845. Тривић Ђоко, 1888-1942. Земун
- 846. Тривић (Мијата) Ђорђе, 1893-1942. Земун
- 847. Тривић Живко, 1930-1942. Јасеновац
- 848. Тривић Илија, 1870-1942. Земун
- 849. Тривић (Милчина) Илија, 1890-1942. Земун
- 850. Тривић (Рајка) Илија, 1941-1942. Дарувар
- 851. Тривић (Ђорђа) Јагода, 1922-1942. Бос. Дубица
- 852. Тривић Јевросима, 1927-1942. Бос. Дубица
- 853. Тривић Јово, 1927-1942. Земун
- 854. Тривић (Миле) Маријан, 1895-1942. Земун

- 855. Тривић (Ђорђа) Мијат, 1920-1942. Бос. Дубица
- 856. Тривић Миладин, 1936-1942. Јасеновац
- 857. Тривић Милан, 1933-1942. Јасеновац
- 858. Тривић (Илије) Миле, 1924-1942. Земун
- 859. Тривић (Марјана) Миленко, 1938-1942. Сл. Пожега
- 860. Тривић (Рајка) Милица, 1939-1942. Дарувар
- 861. Тривић Милка, 1890-1942. Јасеновац
- 862. Тривић (Милчина) Милош, 1902-1942. Земун
- 863. Тривић Милутин, 1914-1942. Земун
- 864. Тривић (Марјана) Миља, 1896-1942. Пакрац
- 865. Тривић (Станоје) Миља, 1900-1942. Сл. Пожега
- 866. Тривић (Марјана) Миољка, 1936-1942. Сл. Пожега
- 867. Тривић (Васе) Мирко, 1928-1942. Сл. Пожега
- 868. Тривић (Милована) Мићо, 1910-1942. Земун
- 869. Тривић Ненад, 1927-1942. Земун
- 870. Тривић (Васе) Обрад, 1935-1943. Међеђа
- 871. Тривић Пава, 1885-1942. Јасеновац
- 872. Тривић Предраг, 1929-1942. Земун
- 873. Тривић (Лазе) Роса, 1923-1942. Пакрац
- 874. Тривић Ружа, 1930-1942. Јасеновац
- 875. Тривић Савка, 1900-1942. Јасеновац
- 876. Тривић Симо, 1908-1942. Земун
- 877. Тривић Стоја, 1880-1942. Јасеновац
- 878. Тривић (Милоша) Стоја, 1900-1942. Дарувар
- 879. Тривић Тихомир, 1929-1942. Земун
- 880. Тривун Ана, 1910-1942. Јасеновац
- 881. Тулемија Илија, 1910-1942. Земун
- 882. Ћопић (ж. Милоша) Босиљка, 1895-1942. Јасеновац
- 883. Ћопић (Миће) Вељко, 1907-1943. Њемачка
- 884. Ћопић Витомир, 1942-1942. Козара
- 885. Ћопић Душанка, 1918-1942. Јасеновац
- 886. Ћопић (Гавре) Милош, 1890-1942. Земун
- 887. Ћуврк Анђа, 1900-1942. Јасеновац
- 888. Ћуврк Анка, 1906-1942. Пакрац
- 889. Ћуврк (Симе) Анка, 1899-1942. Сл. Пожега
- 890. Ћуврк (Николе) Добривој, 1915-1942. Земун
- 891. Ћуврк Јевросима, 1918-1942. Јасеновац
- 892. Ћуврк (Раде) Лазо, 1896-1942. Земун
- 893. Ћуврк Милан, 1935-1942. Јасеновац
- 894. Ћуврк Милован, 1909-1942. Земун
- 895. Ћуврк (Симе) Милош, 1908-1942. Земун

896. Ћуврк (Стојана) Милутин, 1921-1942. Земун
897. Ћуврк (Марка) Никола, 1897-1942. Земун
898. Ћуврк (Стојана) Симеун, 1938-1942. Липик
899. Ћуврк Слободан, 1925-1942. Земун
900. Ћуврк (Тодора) Стана, 1895-1942. Пакрац
901. Ћуврк (Јове) Стево, 1912-1942. Бос. Дубица
902. Ћуврк (Михајла) Стојан, 1894-1942. Земун
903. Ћургуз (Миле) Јованка, 1897-1944. Пакрац
904. Ћургуз (Светозара) Милинко, 1938-1944. Пакрац
905. Ћургуз (Светозара) Милица, 1936-1942. Пакрац
906. Ћургуз (Светозара) Милош, 1935-1944. Пакрац
907. Ћургуз (Ћорђије) Петар, 1916-1944. Пакрац
908. Угреновић (ж. Пере) Анка, 1875-1942. Јасеновац
909. Угреновић (Пере) Милева, 1920-1942. Јасеновац
910. Угреновић Перо, 1878-1942. Земун
911. Угреновић (Пере) Радосава, 1931-1942. Јасеновац
912. Џвијић (Ћурана) Микаило, 1908-1942. Земун
913. Џвијић (Михајла) Слободан, 1922-1942. Земун
914. Џвркаљ Драгомир, 1930-1942. Јасеновац
915. Џвркаљ (Јовице) Миља, 1892-1942. Сл. Пожега
916. Џвркаљ (Живојина) Саво, 1900-1942. Земун
917. Шаркан (Ристе) Сава, 1894-1942. Пакрац
918. Шашић (Милутина) Живко, 1930-1942. Јасеновац
919. Шашић (Раде) Илија, 1880-1942. Земун
920. Шашић (Милутина) Милан, 1928-1942, Јасеновац
921. Шашић (Илије) Милица, 1923-1942. Јасеновац
922. Шашић (Милутина) Милош, 1926-1944. Бачка
923. Шашић (Раде) Милутин, 1885-1942. Земун
924. Шашић (Милутина) Миља, 1925-1945. Варшава
925. Шашић (Илије) Мирко, 1927-1942. Јасеновац
926. Шашић (Илије) Раде, 1929-1944. Сисак
927. Шашић (Ћорђа) Роса, 1900-1942. Јасеновац
928. Шкарић (Илије) Гојко, 1928-1942. Јасеновац
929. Шкарић (ж. Које) Грозда, 1908-1942. Јасеновац
930. Шкарић (Илије) Деса, 1940-1942. Јасеновац
931. Шкарић (Ћоке) Драгица, 1923-1942. Сл. Пожега
932. Шкарић (Михајла) Душан, 1924-1942. Земун
933. Шкарић (ж. Милана) Душанка, 1910-1942. Бос. Дубица
934. Шкарић (Миле) Ћоко, 1893-1942. Земун
935. Шкарић (Миле) Илија, 1885-1942. Земун
936. Шкарић (Луке) Којо, 1902-1942. Земун

- 937. Шкарић Лазо, 1890-1942. Земун
- 938. Шкарић (Милана) Лепа, 1926-1942. Јасеновац
- 939. Шкарић (Миће) Лука, 1938-1942. Земун
- 940. Шкарић (ж. Илије) Мара, 1890-1942. Ст. Градишка
- 941. Шкарић (ж. Луке) Мика, 1880-1942. Бос. Дубица
- 942. Шкарић (Николе) Миле, 1916-1942. Земун
- 943. Шкарић (Рајка) Миле, 1924-1942. Земун
- 944. Шкарић (Миће) Никола, 1895-1942. Бос. Дубица
- 945. Шкарић (Николе) Рајко, 1922-1942. Бос. Дубица
- 946. Шкарић (Илије) Смиља, 1925-1944. Ст. Градишка
- 947. Шкондрић (Николе) Јованка, 1914-1942. Сл. Пожега
- 948. Шкоднрић (Стеве) Милка, 1939-1942. Сисак
- 949. Шормаз (Симе) Лепа, 1911-1942. Липик
- 950. Шувак (Симеуна) Госпава, 1895-1942. Јасеновац
- 951. Шувак (Ђорђа) Драгослав, 1902-1942. Бос. Дубица
- 952. Шувак Илија, 1936-1942. Јасеновац
- 953. Шувак Мара, 1906-1942. Јасеновац
- 954. Шувак (Петра) Милан, 1938-1942. Јасеновац
- 955. Шувак Милена, 1935-1942. Јасеновац
- 956. Шувак (Ђорђа) Петар, 1895-1942. Земун

ОПУСТЈЕЛА ДОМАЋИНСТВА

- 1. Бањац Марко
- 2. Баруджија Јандрија
- 3. Батајић Илија
- 4. Батић Миле
- 5. Батић Остоја
- 6. Бижић Миле
- 7. Бундало Саво
- 8. Видовић Марјан
- 9. Галоња Богољуб
- 10. Галоња Рајко
- 11. Гачић Војин
- 12. Гачић Љубомир
- 13. Гога Јованка
- 14. Даница Станко
- 15. Драгељ Милан
- 16. Драгељ Пајо

17. Змијанац Остоја
18. Кокамиш Васо
19. Кокот Мићо
20. Комадина Ћеорђија
21. Комадина Остоја
22. Крњаић Милан
23. Ластавица Ћуро
24. Ластавица Илија
25. Ластавица Миле
26. Лончар Стево
27. Маричић Милан
28. Матаруга Никола
29. Матаруга Остоја
30. Милановић Стево
31. Обућина Лазо
32. Обућина Милан
33. Петровић Стојан
34. Почуч Јово
35. Почуч Миле
36. Прибић Илија
37. Прибић Милош
38. Радић Раде
39. Радојчић Милутин
40. Ружичић Остоја
41. Ружичић Симо
42. Станивуковић Раде
43. Ћопић Милош
44. Шолаја Ана
45. Шувак Милоша

Овај списак је објављен у монографији „Босанскодубичко подручје у НОР-у 1941-1945“, аутора Душана Д. Самарџије, издање 1984 године.

РЕЦЕНЗИЈЕ:

Књига из тишине

Усташки злочини геноцида у Независној Држави Хрватској и Концентрационом логору Јасеновац, 1941-1945. године још увијек је под дебелим слојем тишине.

У том логору су усташе - хрватски нацисти извршили нечувен злочин геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима уморивши на стравичним мукама 700 000 невиних мушкараца, жена и дјеце.

О томе се у свјетској јавности вема мало зна.

Над другим безбројним мјестима усташког злочина геноцида већ деценијама „бдије“ тишина и заборав као намјера и циљ.

Једно од таквих је и српско село Међеђа. То село су усташе држали у саставу Концентрационог логора Јасеновац као „економију“. У „економији“ усташе су производили смрт, ликвидиравајући Србе и све што је српско.

У књизи „Усташки злочин геноцида у селу Међеђа, 1941-1945. године“ Тања Тулековић је згрнула велики дио тишине са историографије тога мјеста у наведеном периоду.

Приљежношћу која је својствена археолозима Тања је тихо разгртала прашину и тишину и пронашла још 80 жртава усташког злочина геноцида, српске националности, који до сада нису нигдје евидентовани.

То је читаво сазвијежђе невиних мртвих душа, уморених на свиреп начин. Она их је спасила од заборава и сачувала за вјечност.

Ова чињеница опомиње, поручује и препоручује ову књигу као важно штиво.

Симо Брдар, музејски савјетник

Тања Тулековић

Суштина правог истраживања

Крајем маја, 2011.године завршена је „Пета међународна конференција за утврђивање истине о систему усташких логора Јасеновац.“

Као члан „Међународне Комисије за утврђивање истине о Јасеновцу“ активно сам учествовао у раду „Конференције“ са својим рефератом.

Било је неколико веома квалитетних и запажених радова на тему усташког злочина геноцида, 1941-1945. године.

Моју пажњу нарочито је привукао рад Тање Тулековић под насловом: „Усташки злочин геноцида у селу Међеђа, 1941-1945.године“.

Из досадашњег изучавања усташког злочина геноцида и Концентрационог логора Јасеновац уочљиво је да се с хрватске стране ова тема политизује.

Говори се да није било никаквог геноцида над Србима, већ да је то била повремена провала бијеса декласираних елемената.

Осим тога број жртава усташког злочина геноцида се умањује и за десет пута, како је то радио бивши хрватски предсједник др Фрањо Туђман.

Поставља се питање како се може одговорити на такве спекулације?

Сутра ће такве тврдње ући у школске уџбенике и тада ће бити бесмислено говорити о усташком злочину геноцида?!

То „сутра“ може и да не дође ако српски истраживачи презентују чињенице на нов начин.

С обзиром да је усташки злочин геноцида запуштена тема веома је тешко заинтересовати свјетску јавност.

Истраживачи могу своја саопштења и текстове износити убједљиво документарно, али показало се да то није довољно.

Емоционалност је та која с документарношћу може постати начин како доћи до срца и ума оних који о свему одлучују.

Такав и јесте рад Тање Тулековић под насловом: „Усташки злочин геноцида у селу Међеђа, 1941-1945. године“ који се овога пута појављује као књига и заслужује изузетну пажњу.

Павел Вјаћеславовић Тихомиров,
књижевник, историчар и публициста из Русије

БИОГРАФИЈА: Тања (рођ. Поповић) Тулековић

Рођена 26. децембра, 1980. године у Сплиту, Република Хрватска. Живи у Козарској Дубици од 1991. године.

У браку, мајка једног дјетета.

Дипломирала 29. новембра, 2005. године на катедри за Праисторијску археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Запослена у Јавној установи „Спомен-подручје Доња Градина" од 1. новембра, 2007. године.

Пред Комисијом за полагање стручних испита Народног музеја у Београду, Србија, стекла је стручно звање КУСТОС 26. новембра, 2008. године (бр. 1119/3).

Аутор је неколико стручних текстова на тему усташког злочина геноцида у Концентрационом логору Јасеновац - Доња Градина:

- „Усташки злочин геноцида у селу Међеђа, 1941-1945. године" (Гласник Удружења музејских радника Републике Српске, бр. 7, за 2009. годину),
- „Б. Ц." (Гласник Удружења музејских радника Републике Српске, бр. 8, за 2010. годину),
одредница: *Доња Градина - Стратиште концентрационог логора Јасеновац* за Енциклопедију Републике Српске (коаутор),
- „Истраживање у селу Међеђа, 2008. године" (Зборник Пете међународне конференције о Јасеновцу, одржане 24-25. маја, 2011. године) и
- текстови за [www.j8p-clopja\\$gac1ta.org](http://www.j8p-clopja$gac1ta.org).

Стручни је сарадник на неколико документарних филмова аутора Симе Брдара, који говоре о стравичним мукама српског, јеврејског и ромског народа у Концентрационом логору Јасеновац, 1941-1945. године:

- „Градина" (2008.),
- „Крв и вода" (2009.) и
- „Чиста крв" (2010.).

Стручни је сарадник на сљедећим изложбама аутора Симе Брдара:

- изложба фотографија „Доња Градина", која је постављена поводом обиљежавања Дана сјећања на

Тања Тулековић

жртве холокауста и геноцида у Њујорку 22. априла, 2008. године

изложба дјечијих ликовних радова на тему „Јасеновац“ 2008., 2009., 2010., 2011. и 2012. године у Доњој Градини

- изложба документарних фотографија „Јасеновац-Доња Градина, 1941-1945.“, која је постављена у музеју Мањез у Санкт Петербургу поводом обиљежавања 65. годишњице побједе над фашизмом (27. април-12. мај, 2010. године)

Међународна сарадња:

прикупљање вербалних свједочанстава о усташком злочину холокауста и геноцида са представницима ТПЦ-а: Ђорђе Нојсковић: Мешопал Мибеит, (координатор Ог1 НЗШу пројекта наведеног музеја била је Алекса Чојева), 2008. године, допуна података о броју жртава села Међеђа за потребе Пописа жртава Меморијалног музеја у Јасеновцу, 2008. и 2011. године.

Активни члан Удружења музејских радника Републике Српске од 2009. године.

SUMMARY

Mededa, the village lying at the foot of Mount Prosara, populated by Orthodox Serbs, during the rule of the so called Independent State of Croatia (1941-1945) suffered tragic losses as victims of brutal torture, massacres and atrocities committed by the Ustashi in their bloody orgies.

Mededa lies in the north-west of Republika Srpska, 12 km away from Dubica and territorially belongs to Kozarska Dubica municipality (former Bosanska Dubica). It borders on the village Donja Gradina, the major execution ground in the Ustashi concentration camp Jasenovac. The village is divided into Upper, Central and Lower Mededa and surrounded by several hamlets, namely: Mlinarice, Rijeka and Svabe. All these villages were also populated by Orthodox Serbs.

From time to time the Ustashi used to incorporate Mededa into the Jasenovac concentration camp compound, due to the proximity of the camp and the need for food to be collected from the surrounding villages whose arable land they called "the farm". Throughout 1942 the Ustashi were constantly attacking Serbian villages in view of extending the Jasenovac concentration camp compound and for that purpose occupied the villages: Donja Gradina, Draksenic, Demirovac and Mededa. Camp Mededa and "the farm" were operational from the Spring of 1942 to the Fall of 1943. Jasenovac concentration camp was divided into sections, each one of them in charge of specific tasks and services. In 1943 "the farm" was extended, incorporating all land around the villages: Jablanac, Mlaka, Draksenic and a few others.

Local Orthodox Serbs were victim of cruel pogroms all the time, so that out of a total of 280 households 46 were totally extinguished.

During the Second World War Mededa lost 1.075 people, 119 of them were fighters in the resistance movement and 956 civilians were victim of Ustashi premeditated genocide and 46 houses were leveled to the ground. Moreover, in the period April-June 2008 the author conducted her personal research and on the ground of data available in the Registry Office in Demirovac (Kozarska Dubica Municipality) and by interviewing people from Mededa who were lucky enough to survive the horrors of Ustashi genocide against Orthodox Serbs in the Independent State of Croatia she identified

by name 80 more unregistered victims from Mededa and believes that this number is not final. She also identified one more unregistered household and added it to the list of the above mentioned 45 registered in 1984 as extinguished.

Translated by I.C.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	5
УВОД.....	П
УСЛОВИ И НАЧИН ЖИВОТА ДО 1941. ГОДИНЕ.....	13
НЕЗАВИСНА ДРЖАВА ХРВАТСКА.....	14
ПОЧЕЦИ ГЕНОЦИДА У СЕЛУ МЕЂЕЂА.....	21
ГОДИНА, 1942.....	29
ЕКОНОМИЈА У МЕЂЕЂИ.....	32
КОЗАРСКА ОФАНЗИВА.....	38
„ВЛАК УЖАСА“.....	48
СУДБИНА КОЗАРСКЕ ДЈЕЦЕ.....	53
ПОВРАТАК У МЕЂЕЂУ, 1942. ГОДИНЕ.....	56
ГОДИНА, 1943.....	59
ГОДИНА, 1944.....	65
ГОДИНА, 1945.....	67
СПИСАК ЖРТАВА УСТАШКОГ ЗЛОЧИНА ГЕНОЦИДА ПРЕМА МОЈИМ ИСТРАЖИВАЊИМА У 2008. ГОДИНИ ...	71
РЕЗИМЕ.....	77
БИБЛИОГРАФИЈА.....	79
ИЗВОРИ.....	81
ПРИЛОЗИ.....	83
ЖРТВЕ УСТАШКОГ ЗЛОЧИНА ГЕНОЦИДА У СЕЛУ МЕЂЕЂА, 1941-1945. ГОДИНЕ.....	85
РЕЦЕНЗИЈЕ:.....	113
БИОГРАФИЈА: Тања (рођ. Поповић) Тулековић.....	115
SUMMARY.....	117

СЕР - Каталогизација у иубликацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.322.5(497.15)" 1941/1945"

ТУЛЕКОВИЋ, Тања, 1980-

Књига из тишине : усташки злочин геноцида
у селу Међеђа, 1941-1945. године / Тања
Тулековић ; [предговор Саламон Јазбец]. -
Јагодина : Гамбит ; Јавна установа "Спомен
подручја Доња Градина" : Козарска Дубица,
2012 (Јагодина : Папир комерц). - 120 стр. :
илустр. ; 24 ст

Тираж 300. - Од лешева до анђела: стр. 5-10.
- Прилози: стр. 83-111. - Стр. 113: Књига из
тишине / Симо Брдар. - Стр. 114: Суштина
правог истраживања / Павел Вјаћеславовић
Тихомиров. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија: стр.
79-81. - бшптагу.

15ВМ 978-86-7624-051-0

а) Усташе - Злочини - Међеђа - 1941-1945
СОВ155.5К-ГО 192225036

Истина не мази. Документаристика не милује. Знаност је захтјевна реч зе, изискује позорност и разумијевање, а нуди ризницу спознаје и богатство одговора, радост нових питања. Књиге попут ове оживљавају жртве, и то је можда њихова највећа вриједност. Људи устају из својих знаних и незнаних гробова, из дугих и широких масовних рака, из мочвара и ријека, из насипа, из бунара, из пепела. Дигу се, кроче уз нас, смију се, загледају нас у очи, хватају нас за руке, постају нашим супутницима. Ми их прихватамо, премда им нисмо род. Кроз њихово евоцирано присуство схватамо њихов ненадокнадив губитак. Почињу нам недостајати, иако их никад нисмо упознали. Свака аутентична друштвена знаност требала би имати димензију суосјећања, иако је то тешко постићи. Мада има своје законитости и принципе креирања, историографија се не може исписивати хладним пером, већ писалом душе. Повијест није повијест предмета, већ повијест људи. А људи јесу били живи и кроз вјеродостојно описивање њихових судбина, поновно постају живи и преносе нам важне поруке, опомене, савјете, начела, особну мудрост и осјећаје. Напослијетку нуде и утјеху. И преко тога, престају бити туђи лешеве - и постају наши анђели.

Нека је вјечни спомен на жртве Међеђе и усташки злочин који је почињен над тим селом.

Не поновило се!

Из предговора
Саламона Јазбеца
главног тајника
Маргеловог Института у Загребу

